

ПЕТРО МІРЧУК

СТЕПАН БАНДЕРА

СИМВОЛ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БЕЗКОМПРОМІСОВОСТІ

Організація Оборони Чотирьох Свобід України

Ліга Визволення України

Нью-Йорк — 1961 — Торонто

diasporiana.org.ua

Мій друже, що вмієш цінити непокору:
Коли ти шепочеш молитви слова,
Як вечора тінь запада яснозора,
Чи рано встанеш, пам'ятай же що ворог,
Найбільший твій ворог – МОСКВА!

Петро Карпенко-Криниця

СТЕПАН БАНДЕРА
СИМВОЛ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ
БЕЗКОМПРОМІСОВОСТІ

**UKRAINIAN FREE UNIVERSITY
FOUNDATION, Inc.
P.O. BOX 1028
NEW YORK, N.Y. 10276**

ПЕТРО МІРЧУК

СТЕПАН БАНДЕРА
СИМВОЛ
РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БЕЗКОМПРОМІСОВОСТИ

Організація Оборони Чотирьох Свобід України
Ліга Визволення України

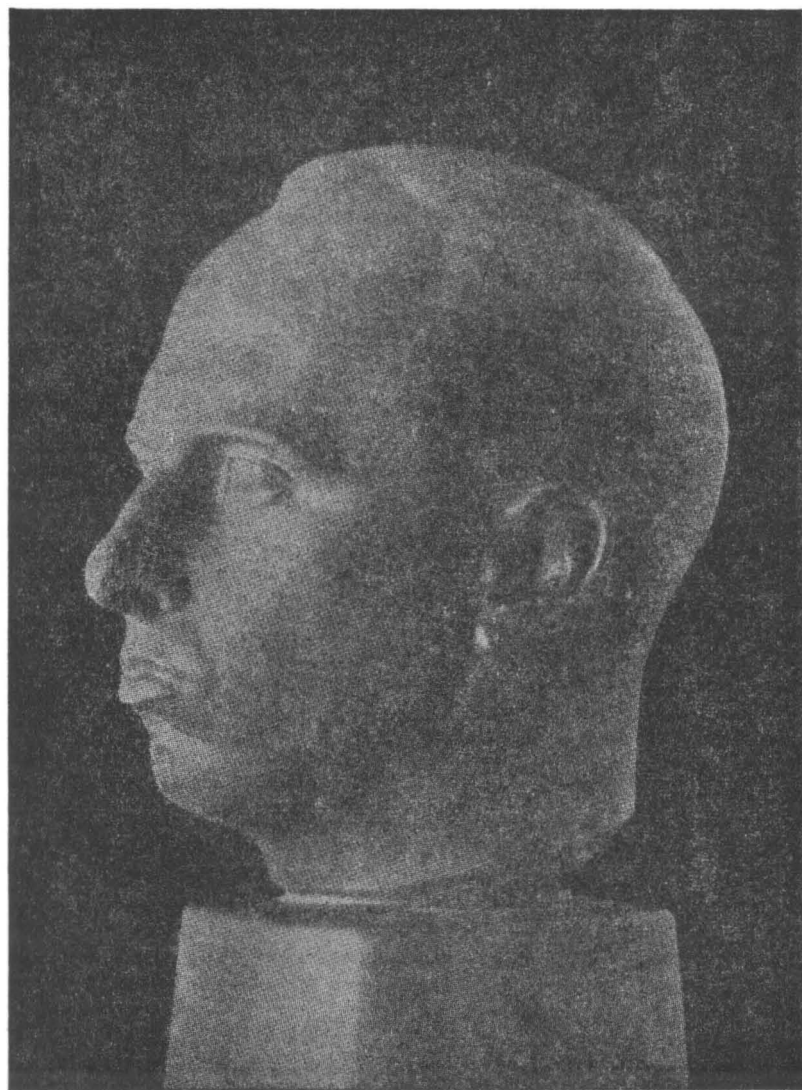
НЬЮ-ЙОРК

— 1961 —

ТОРОНТО

з Друкарні Української Видавничої Співки в Лондоні

**Printed in Great Britain by "Ukrainian Publishers Ltd.,"
237, Liverpool Road, London, N.1.**

•

www.oxfordjournals.org

www.oxfordjournals.org

НОВІТНІЙ КАМЕНЯР

Усім нам добре відома прекрасно змальована Іваном Франком постать «Каменяра» — постать людини, яка добровільно взяла на себе важке завдання лупати скалу, щоб промостити своєму народові шлях до кращого майбутнього, будучи свідомою, що не тільки національні вороги, але й «други й недруги гнівнії та сердиті і нас, і намір наш, і діло те кленуть». Це силуетка людини, яку в її жертвенному змагу, що вимагає повного самовідречення, ні «сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла, ані прокляття не відтягли від діла».

Але, коли для загалу громадянства ця постать «каменяра» є тільки ідеалом працівника на суспільному й національному полі, то для горстки революціонерів — це основний і незмінний моральний наказ для повсякчасної дії. Ті члени революційної організації, яка поставила своїм завданням промостити українському народові шлях до волі, в самостійній українській державі, добровільно стали в дійсності такими каменярами на шляху поступу, як той, що його силуетку змалював Іван Франко. Довершуючи чину безсмертної слави, звичайно, безіменно, вони заявляли: «Не треба нам ні слави, ні заплати, заплатою нам радість боротьби!» Вмираючи, проголошували своє останнє слово: «Якщо я жалію чогось, то тільки того, що не зможу вдруге згинuti за Україну». Вони, — члени УВО, ОУН, УПА, що своєю безмірною посвятою, своїм героїзмом та своєю чистою і гарячою кров'ю вписали найкращі сторінки новітньої історії українського народу, — новітні каменярі в дійсності.

Провідне місце в тому легіоні новітніх «каменярів» у дійсності займав усе своє життя, від юних літ аж до передчасної смерті, як активний революціонер, і займатиме завжди в пам'яті українських патріотів

як зразок незламного борця — **Степан Бандера**: Той, чийм ім'ям вороги й свої охрестили саму ідею безкомпромісової принциповості й незламності в революційному змагу за визволення українського народу.

Молодим юнаком став він на шлях важкої праці «каменяря» — став членом таємних українських націоналістичних організацій, щоб скріпити ряди активних революціонерів і помагати скинути вороже ярмо, щоб лупати скалу несвідомості, опортунізму, нерішучості, щоб перетворювати нарід мучеників у нарід героїв, свідомих своїх завдань. Як провідний член УВО й ОУН, він знав, що кожної хвилини треба бути готовим на ворожі переслідування, на жорстокі поліційні тортури і на смерть. І доля не вагалася показати йому, що все це не фраза, а реальна дійсність: довгі місяці поліційних тортур і присуд смерті, замінений на досмертну тюрму, довелось йому прийняти з рук ворога вже 24-26-літнім юнаком. Коли ж не стало польської окупації, але на зміну польській поліції прийшло ще жорстокіше німецьке «Гештапо», мури польської тюрми довелось міняти на мури німецьких концлагерів. І врешті, коли на зміну Гештапові прийшло московсько-більшевицьке НКВД, довелось скитатись на чужині під безустанною загрозою удару ворога, що в ненависті до українського самостійництва докладав усіх сил, щоб скритим убивством позбавити життя провідника українських революціонерів.

І всі ці важкі проби життя пройшов він мужно, не скорившись, ані не спинившись у праці.

Не зламали його, ані не захитали його віри в українську націю й незаслужені вдари з рук своїх таки недругів і «друзів», що в своїй партійній чи особистій засліпленості втратили почуття пошани до великого сина українського народу і, не розуміючи, що чинять, помагали нашим національним ворогам утруднювати йому важку працю для добра України.

Твердим, міцним і незламним, мов граніт, залишився він до самої своєї трагічної смерті.

* * *

Для християн «Життя Святих» були і є джерелом сили, що оживлює і скріплює віру: світлий приклад святих, про яких вони читають, ясніє як гідний наслідування ідеал, як життєвий дороговказ. Таким

джерелом сили, що скріплює нашу віру в українську націю і в українську людину та гідним до наслідування прикладом, що ясніє життєвим дороговказом в нашому змагу за нашу національну правду, повинні бути життєписи великих синів України — визначних українських націоналістів-революціонерів.

З тією метою і даємо в руки українського читача короткий життєпис одного з найкращих українських патріотів, одного з найвизначніших українських націоналістів-революціонерів — провідника ОУН Степана Бандери.

«Раз добром налите серце вівік не прохолоне!»

Степан Бандера, син українського греко-католицького священника о. Андрія Бандери й Мирослави з Глодзінських, народився 1 січня 1909 року в Угринові Старому, пов. Калуш, де його батько був парохом.

В рідному селі на Карпатському Підгір'ю ходив він до народної школи. Виростав змалку в атмосфері українського села, що, хоч несло на собі важкий тягар вікової неволі, зберігало свій віковичний український характер, українську традицію, українську духовість. Його світогляд формувався під безпосереднім впливом національної стихії і під дбайливим керівництвом та за гідним прикладом рідного батька, що був не тільки душпастирем, але й ідейним суспільно-громадським провідником своїх парохіян.

О. Андрій Бандера був одним із тих українських священників, що не відокремлювали Церкви від національних справ, а навпаки, вміли поєднати церковні справи із національними і брали активну участь в суспільно-громадському житті українського народу, щоб формувати його відродження в християнському дусі. Зразкова читальня «Просвіти», кружок «Рідної Школи», клітини сільсько-господарських установ та жвава освітня робота в Угринові й околиці були вислідом громадської праці о. Андрія Бандери. А коли в 1918 р. український нарід як господар західноукраїнських земель вхопив за зброю, щоб протиставитись наступові польських напасників, о. Андрій Бандера зголосився добровільно до Україн-

ської Галицької Армії й одягнув військовий стрій, щоб закріпити воїнів відновленої української держави в боротьбі за правду і щоб теж своїми власними грудьми захищати українську землю перед напасником.

Тоді то, десятилітнім хлопцем, Степан Бандера вперше побачив захопливу велич відродження нації. Він бачив, з яким святковим піднесенням духа, з якою увагою й побожністю підносили українські селяни вгору синьожовтий прапор, символ відновленої на західноукраїнських землях 1 листопада 1918 року української держави, з якою рішучістю присягали вони бути вірними й добрими громадянами української держави й захищати її своїми грудьми перед всяким ворогом. Бачив, як охоче ставали українські селяни в ряди української армії й відходили на фронт, як мужно приймали розлуку, може, і назавжди, із своїми мужами українські жінки, з гордістю пояснюючи своїм дітям, що їхній батько йде воювати за Україну.

Ця зворушлива і велична картина відродження країни, відновлення української державності, врізалась глибоко в молоду душу Степана Бандери, як і багатьох інших його сучасників та витиснула свою печать на його духовості. Це було оте «добро», що про нього говорить Тарас Шевченко, малюючи силуетку незламного борця за волю: «Раз добром налите серце вівек не прохолоне».

А вслід за цим прийшло протиставлення тому добру — зло: гнітюча атмосфера поневолення країни наїздниками. В нерівній боротьбі проти наїздників українському народові не стало сил. Західну Україну окупувала Польща, яка відразу почала заводити на окупованих землях свої порядки й поневолювала український нарід. По українських селах гуляла польська босячня, грабуючи та знущаючись над безборонним населенням; поневоленому народові поляки заборонили називати себе своїм власним національним ім'ям, а країні накинули образливу назву — «Малопольська всходня». Вони насильно польщили українське шкільництво а українську мову переслідували, українських патріотів масово арештовували і засилали без суду до концтаборів, де над ними знущались.

Одинадцятилітньому Степанові довелося дивитись на всі ці знущання наїздника власними очима. Власними очима бачив він, як його батька польські поліцаї арештували, прилюдно чинно зневажали й закутого відвели до тюрми, не зважаючи зовсім на те, що він — католицький священник, а поляки завжди вихваляли себе «найщирішими католиками». Чув, що так поводить ся польська окупаційна влада скрізь і що не тільки цивільні люди, але й сотні українських католицьких священників перебуває в польських тюрмах, де їх навіть вбивають тільки за те, що вони були українськими патріотами.

Довелось Степанові Бандері і самому вже, одинадцятилітньому хлопцеві, зазнати побоїв від польської поліції за те, що на його шкільних книжках і зошитах був нарисований його рукою Тризуб, символ української державности. Тому поруч світлої картини національного державного відродження українського народу вже змалку врізувалась глибоко в його душу похмура картина поневолення. І тому, разом із захопленням національною волею, вже змалку загніжджувалась і зростала в його душі ненависть до наїздника.

Роздумування над усім тим, що він бачив навколо приводило юного Степана до все виразнішого усвідомлення й рішучого висновку, що **тільки своя власна незалежна держава** може дати українській людині можливість бути людиною і бути господарем на своїй землі. А з цього висновку знову свідомість, що тільки повне знищення національного поневолення може покласти край народному горю, поневірянню й безправству.

Тому боротьбі за визволення України він вирішив віддати все своє життя.

В ГІМНАЗІЙНІЙ ЛАВЦІ

По закінченні народної школи в рідному селі, Степан Бандера продовжував освіту в українській гімназії в Стрию. Це був саме час, коли західно-українські землі перейшли під владу Польщі. Спочатку поляки не мали ще відваги повести проти український наступ на всіх ділянках одночасно, тому зосередили свою увагу на політичному відтинку. В культурно-освітній ділянці після першої «воєнної» хвилі терору, польська влада пішла українцям нібито на деякі уступки і дозволила продовжувати навчання в українських гімназіях, перебраних від попередників, «з руским ензикем викладовим». Але, непомітно для зовнішнього світу, вони почали помалу замінювати українську мову на польську та підмінювати українських учителів поляками. І швидко після того, як Рада Амбасадорів затвердила польську «опіку» над західноукраїнськими землями, українські «державні гімназії з руською мовою навчання» перемінилися на «державні гімназії — відділи утравквістичні», в яких навчання відбувалося в двох мовах: частина предметів в українській, а решта в польській мові. Польська дирекція тих гімназій та польські учителі докладали всіх старань, щоб внести туди «польського духа» — прославлювання всього, що польське, та знецінювання всього, що українське.

Така була й доля стрийської гімназії, до якої в 1919 році, на 11-му році життя, почав ходити Степан Бандера.

Але щодо складу учнів, то ця гімназія, що розміщувалася в окремому будинку товариства «Руська Бурса», залишилася чисто українською. Кругло пів тисячки учнів становили українці, з додатком лише кількох німців і жидів, яких батьки виявили свою солідарність з українським народом, як господарем цієї землі, теж у періоді його лихоліття. Польських учнів тут не було зовсім, бо й ренегати воліли посилати своїх дітей до польських шкіл, а не до «утравквістичних» відділів державної гімназії.

С. Бандера в молодому віці, 1927 р.

Це створювало особливу атмосферу. Українські гімназисти спалахували почуттям образи й жаждою бунту проти польського нахабства. Вони могли свободно обмінюватися думками, висловлювати один перед одним свої почування і плянувати спротив польській шкільній політиці на терені середніх шкіл. До того навколо плила хвиля активного спротиву поневоленого, але не покороного українського народу: лунали постріли членів Української Військової Організації, скеровані в груди представників польської окупаційної влади, а ночами спалахували раз-по-раз пожежі стирт і будинків польських колоністів.

Під керівництвом УВО в полонізованих українських гімназіях починають творитися учнівські гуртки спротиву. Польські учителі, організатори всяких шовіністичних «народових» імпрез в «утраквістичних» гімназіях, зустрічаються з прикрими несподіванками: в найбільш «святковий» момент, коли промовець виходить на трибуну, щоб виголосити перед юними слухачами повчальну промову про «геройства польського народу», вибухає нагло замішання й паніка, бо... під ногами публіки вибухла слізна бомба, що змушує всіх присутніх кашляти, пчихати, втирати очі від сліз і виходити із залі. Дуже часто, кілька хвилин перед офіційним відкриттям такої «патріотично-виховної» імпрези, помітно зникає з трибуни польський герб та портрет польського президента, і коли організатор такої імпрези, не помітивши цього в час, виходить на трибуну і закликає присутніх вшанувати польський герб «паньствова», присутні не бачать на вказаному місці польського гербу, тільки український тризуб. А в часі «паради», коли на площі перед публікою проходять для вшанування якоїсь польської «народової річниці» ряди гімназійної молоді, серед українських гімназистів виникає неждано замішання, що псує весь ефект «свята» й розсмішує публіку, бо... хтось з примусово маршуючих українських гімназистів заплутався ногами із своїми сусідами й загальна суматоха, що виникає в висліді цього, виводить все із ладу.

Звичайно, членами тих гімназійних гуртків спротиву ставали учні сьомої і восьмої клас. Але Степан Бандера включився в їхню дію вже в п'ятій класі. І керівники тих гуртків у стрийській гімназії швидко

признали, що цей маленький ростом і худощавий юнак неперевершений і незаступлений у виконванні таких акцій. Талановитий і пильний в науці «Стефцьо» вмісно влаштовував під час шкільних перерв на шкільному подвір'ю на очах учителів драчки із своїми товаришами, і нікому з польських учителів, що бачили те, і в думку не приходило, що ця фізично ніби «недорозвинена дитина», примхлива, як їм здавалося, та розсварена з усіми товаришами, живе більш ніж чим іншим — «роботою» революційного спротиву і скорше та краще від усіх інших знає програми підготовлених в гімназії «народових» імпрез, своєчасно інформує про них, кого слід, і переносить у своїх кишенях до залі смердючки та вміло, але непомітно кидає їх в часі імпрези під ноги присутнім, а в часі «парад» вскакує «спізнившись» в останньому моменті на не своє місце й тоді, в часі маршу, починає пробиватися поміж ряди «на своє місце», викликаючи тим, очевидно, замішання в «параді».

І в той же час «Стефцьо» — один із найкращих і найбільш обов'язкових членів 5-го Куреня Українських Пластунів, членом якого він став зараз по приході до стрийської гімназії, як тільки вдалося відновити в нових політичних умовах діяльність цієї виховної організації. Таким залишився він аж до розв'язання Українського Пласту польською владою, перейшовши по закінченні гімназії з рядів гімназійно-юнацького 5-го Пластового Куреня до Куреня Старших Пластунів «Червона Калина».

Але акціями спротиву, як член гімназійно-юнацького гуртка УВО, та самовиховною діяльністю в рядах українського Пласту молодий Степан не задовольняється. Коли в нього, учня вищих класів гімназії, круг зацікавлення й розуміння суспільних проблем поширюється, він починає розуміти сам і звертати на це увагу своїм колегам що, разом із негативним наставленням до всіх заходів окупанта, український революціонер мусить ясно усвідомити, за що він має боротись. Він щораз виразніше відчуває потребу ідеології та політичної програми для руху спротиву.

З допомогою прийшов йому один із його старших шкільних товаришів — **Степан Охримович**, член тої самої гімназійно-юнацької ланки УВО і того самого

5-го Пластового Куреня, а потім Куреня Старших Пластунів »Червона Калина«. Охримович, знайшов у багатій бібліотеці ім. Дубравського, що стала власністю стрийської філії »Просвіти«, політично-програмову працю Миколи Міхновського »Самостійна Україна« й інші його праці, видані Українською Народною Партією ще на початку XX століття. Захопившись ними, він познайомив з ними теж Степана Бандеру. До »змови« притягнув ще кількох шкільних колегів, і в результаті нарад створено таємну »Організацію Учнів Вищих Кляс Українських Гімназій«, — одну з перших націоналістичних організацій на західноукраїнських землях, що були передвісниками ОУН.

НА ШИРОКИЙ ШЛЯХ

Подібні політичні організації постають у тому часі серед української гімназійної та студіюючої молоді теж по інших містах Західної України. І коли їхні члени зустрілися по закінченні гімназії як студенти університету у Львові, виринула думка об'єднати всі ті клітини в одну організацію. А надто що питання позитивної частини боротьби починало ставати щораз більш актуальним і важливим, бо активне протипольське наставлення української молоді починали використовувати для своїх інтересів різні політичні партії, а то й посторонні політичні сили. Легальні українські політичні партії намагалися запрягти українську патріотичну молодь до свого партійного воза й зробити таємні організації української молоді своїми партійними побудівками. А »радянські« діячі на Наддніпрянщині та їхні поплечачі на еміграції підсовували українській молоді свої »платформи«, щоб зробити з неї авангард боротьби за большевицький комунізм, маскований зручно »українізацією«.

Супроти цього, перед західноукраїнською патріотичною молоддю того часу стало важке завдання — організувати революційну боротьбу проти польського окупанта і разом з цим знайти шлях до успішного

С. Бандера як студент, 1930 р.

протиставлення себе так в ідейно-програмовій, як і в дійовій площині наступові політичного угодовецтва легальних українських партій та «радянوفільства», що в дійсності був вислугуванням большевицько-московському імперіялізмові.

В тій складній ситуації українська патріотична молодь не розгубилася. Вона стихійно віднаходить правильний шлях. Нова ідеологічно-політична організація, що постала із злиття окремо діючих до того часу під різними назвами гуртків, визначає виразно вже й у своїй назві своє ідейно-політичне обличчя: вона приймає назву «Союзу Української Націоналістичної Молоді», щоб заманіфестувати, що вихідним заложенням та цілевим назначенням своєї дії вона поставила добро українського народу, української нації.

Важливу роль у тому поступі на шляху організування українського націоналістичного руху грали члени стрийської «Організації Вищих Кляс Української Гімназії» і, зокрема, Степан Бандера. Правда, чолові становища в новій організації зайняли старші студенти. Та Степан Бандера став одним із найактивніших організаторів мережі клітин «Союзу Української Націоналістичної Молоді».

В тому часі він переходить до Львова, де стає студентом агрономії на львівській Політехніці.

ПІД ПРАПОРОМ ОУН

Завершенням організаційного процесу українського націоналістичного руху було створення в 1929 році єдиної Організації Українських Націоналістів, в якій зіллялися всі українські націоналістичні організації, що діяли до того часу окремо.

Членом цієї ОУН стає Степан Бандера від першого моменту її існування. А що свій організаційний хист він виявив уже раніше, в первопочинах організування націоналістичного руху, а під час усяких переслухань з приводу акцій, в яких він брав активну участь, він доказав подивугідну відпорність на поліційний терор, йому доручили відразу одне з дуже

важливих завдань: організацію кольпортажі підпільної літератури ОУН. Тоді ОУН видавала поза межами Польщі свої пресові органи «Розбудова Нації» та «Сурма» а згодом «Націоналіст», які були заборонені й переслідуювані польською владою, а Крайова Екзекутива ОУН на західноукраїнських землях видавала підпільно «Бюлетин КЕ ОУН», «Юнацтво» та «Юнак». Крім цього друкувалися як на українських землях, так і на чужині різні брошури й летючки, присвячені пропагуванню націоналістичної ідеології серед українського населення та революційній боротьбі проти займанців. Всі видання, друковані поза кордонами Польщі, треба було нелегально доставляти на українські землі і разом з підпільною літературою, друкованою на місці, поширювати по всіх закутинах України. Кольпортажа націоналістичної літератури була одним із найважливіших завдань ОУН, бо ці видання були смолоскипами, що розносили полум'я націоналістичної революції по всій Україні.

Оце важливе й важке завдання — зорганізувати по всій Західній Україні організаційну мережу кольпортажі видань ОУН, доручив референт пропаганди Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ Степанові Бандері.

Завдання це виконав Степан Бандера блискуче. Польська окупаційна влада мала сотні вишколених поліцистів та таємних поліційних агентів, кордони Польщі були обставлені сотнями граничної сторожі, а польські колоністи, що розлізлись сараною по всій західній Україні, помагали польській окупаційній владі в переслідуванні українського підпільного руху. Помагали в тому наїздникові за юдин гріш і деякі перевертні, а все таки всі вони були неспроможними розкрити й спаралізувати дії сміливих українських юнаків, керованої Степаном Бандерою — регулярного перевоження підпільної літератури з-за кордону та кольпортування її по всіх містах і селах Західної України. Три точки пачкування літератури ОУН з-за кордону — один на Гуцульщині, один на Бойківщині й один у Тешині на Шлеську — діяли справно, а якщо котрийсь із них впадав у небезпеку, тоді його заступав котрийсь із резервових шляхів контрабанди: через Данціг або через Литву й Білорусь.

Крайова підпільна література друкувалася так, що у Львові виготовляли матриці в кількох примірниках і звітди доставляли до кількох таємних організаційних друкарень, скритих у різних сторонах Західної України, де й виготовляли відповідну кількість літератури, потрібної для визначеного терену. Як тільки література була готова чи прийшла з-за кордону, в умовленому місці й часі з'являлися окружні кур'єри кольпортажі, що забирали приготований контингент для даної округи й зараз же передавали її повітовим кур'єрам кольпортажі. Увесь цей апарат був знаменито зорганізований і діяв незвичайно справно. Весь поліційний апарат польського окупанта докладав усіх зусиль, щоб розкрити й унешкідливити перш за все керівника тієї справної революційної машини, уявляючи собі його якимсь велетнем. Нікому з них і на думку не приходило, що той, у моральному сенсі справді велетень, це молодий студент, який своїм фізичним виглядом скидався радше на малого й худорлявого гімназиста 6-тої класи. В ході численних арештів серед української студентської молоді у Львові й на провінції попадав нераз у руки польської поліції й Степан Бандера. Але його вигляд та його поведінка під час поліційних переслухань, не зважаючи й на стосовані нераз тортури, були завжди такі наївно невинні, що спантеличена поліція вважала його справді Богоу духа винним хлопчиною і звільняла. А втім, і членам сітки кольпортажі ОУН, що рекрутувалися головню із студентів, не приходило на думку, що це Степан Бандера, отой непоказний своїм зовнішнім виглядом студент, є їхнім головним організаційним зверхником, мітичний »Баба«. Бо хоч із псевда він був відомий багатьом членам сітки кольпортажі, то особисто він з конспіративних оглядів зустрічався тільки з тими, з ким було конечно зустрітись.

І лише по кількох роках, в часі т. зв. Варшавського процесу, коли до рук польської поліції попав закордонний »архів Сеника« з таємницями ОУН, стало відомо, що тим таємничим »Бабою«, організатором кольпортажі сітки ОУН і її керівником впродовж кількох років був Степан Бандера.

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКИ Й ЗМІСТУ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ

В 1931 р., по смерті сот. Юліяна Головінського, крайовим провідником ОУН на ЗУЗ став Степан Охримович, згадуваний вже нами старший шкільний колега Степана Бандери. Він покликав Бандеру до складу Крайової Екзекутиви ОУН, доручаючи йому ширше ніж досі завдання: керівництво всією референтурою пропаганди ОУН на західноукраїнських землях.

Загально був прийнятий погляд, що референтурою пропаганди повинна керувати людина яка має досвід у політичній роботі. З тих міркувань керівництво політично-пропагандивною референтурою УВО було передано колись ред. Дмитрові Палієву, що мав уже досвід як партійний діяч та політичний журналіст. Провід українських націоналістів, що перебував увесь час закордоном, робив заходи, щоб до пропагандивної діяльності ОУН приєднати відомого політичного публіциста д-ра Дмитра Донцова й доручити йому саме керівництво пропагандивною референтурою або в складі Проводу Українських Націоналістів, або як референтові пропаганди в складі Крайової Екзекутиви; коли ж це не вдалося, провід старався підшукати якогось іншого досвідченого політичного діяча чи публіциста. Але Степан Охримович уважав, що це завдання виконає Степан Бандера — молодий студент, який не має за собою ніякої »заправи« в легальних політичних партіях, зате має націоналістично-революційного духа і практику ще з гімназійної лавки, в організуванні націоналістичної діяльності в умовах ворожої окупації. І навіть найбільші скептики в цьому питанні серед старшого членства ОУН переконалися швидко, що Охримовичева оцінка здібностей і спроможностей Степана Бандери як референта пропаганди в складі Крайової Екзекутиви ОУН зовсім правильна, бо Степан Бандера вмів поставити пропагандивну справу ОУН, як під оглядом змісту, так і технічно на високий рівень.

Насамперед він вводить, поруч дотеперішніх засобів ширення націоналістичної ідеології та політичних кличів ОУН при допомозі нелегальної та легальної преси, нові засоби, з яких широко відомі стали: культ могил героїв української національної революції, протимонопольна та шкільна акції. В основу пропаганди ОУН він ставить засаду, що кличі націоналістичної революції треба ширити не тільки серед деяких, хай і провідних, шарів українського народу, серед української інтелігенції та студіюючої молоді, але й серед широких мас, серед усього українського народу, щоб активізувати весь український нарід до чинної боротьби з окупантом революційними методами. А тому й уводить засоби масової пропаганди революційних ідей.

Культ могил борців за волю України був уже в нас і раніше. Але він виявлявся тільки в панахидах на стрілецьких цвинтарях та на могилах упавших борців. Це звужувало територіяльно акцію. Тому за почином Степана Бандери акція поширюється на культ символічних могил борців за волю України, які сипали в усіх місцевостях України. Панахиди, святкові промови та патріотичні пісні в час вшановування таких символічних могил на Зелені Свята та в річницю Листопадового зриву пригадували, популяризували й закріплювали в душах мас ідеї, за які впали українські герої. А заборони сипання могил та репресії польської влади пригадували всім сучасну політичну дійсність — стан національного поневолення України. Тому чинний спротив мас польській поліції в обороні посвячених символічних могил втягав широкі маси в активну революційну боротьбу.

Боротьбу проти алкогольних напитків і тютюну вело на західноукраїнських землях у тому часі товариство «Відродження», але це була тільки здоровельно-культурницька акція, скерована на рятування українського населення від наслідків вживання тютюну й алкоголю та проти культурного занепаду, яке спричинює алкоголізм. ОУН, за почином Степана Бандери, як референта пропаганди Крайової Екзекутиви, підхопила цю протиалкогольну і протинікотинну акцію і використала як засіб політичної — протипольської боротьби, надавши їй характеру акції протимонопольної. Справа в тому, що про-

даж горілки й тютюну був у Польщі державним монополем, що приносив польській державі великі приходи. При стані загального вживання горілки та тютюну мільйони злотих ішло кожного року з кишень українських селян до скарбниці польської держави. Тому ОУН кидає в маси клич: Геть з українських сіл і міст горілку й тютюн, бо кожен сотик, виданий на горілку й тютюн збагачує фонди польських займанців, які вживають їх проти українського народу, на закріплення польського панування на західних землях України. Таким способом і сама здоровно-культурницька протиалкогольна і протинікотинна акція серед українського населення набрала більшого розмаху і втягнула якнайбільше патріотичного елементу та всю сітку ОУН. Це, без сумніву, піднесло економічний добробут українського села і — що найважливіше — ввело в найширші маси народу політичну пропаганду проти польського окупанта, спонукуючи кожного українського селянина й робітника вже при самому погляді на чарку чи цигарку пригадувати собі проблему національного поневолення українського народу. Не треба й казати, що ця акція таки серйозно підривала польський державний бюджет.

Шкільна акція була підготована з ініціативи Степана Бандери тоді, коли він був пропагандивним референтом КЕ ОУН, а проведена в 1933 р., коли він перебрав уже становище Крайового Провідника ОУН. Ця акція мала великий політичний успіх як своїм зовнішнім ефектом, так і політично-революційною мобілізацією українських мас. Такі акції були вже й раніше по українських гімназіях, але то були тільки епізоди, обмежені до даної гімназії. Степан Бандера надав їй масового, спонтанного, всенародного характеру. Акція в обороні українського шкільництва проти калічення душ української дітвори польською шовіністичною пропагандою по школах була проведена одного дня по всіх селах Західної України. Бойовики ОУН розліпили по парканах та підкинули до хат по всіх українських селах десятки тисяч летючок, в яких ОУН пояснювала причини та цілі шкільної боротьби й закликала все українське населення до активної участі. Із шкільних заль викидали польські державні герби що були символом польського панування на українських землях, та при-

в'язували їх ранком собакам і коровам до хвостів, щоб ті волочили символ польського панування по вуличному смітті й болоті. А вранці, діти відмовлялися відповідати учителям на запити в польській мові, домагалися навчання в українській мові і закликали польських учителів забиратися з українських земель до Польщі. Ця акція була проведена в несподівано широких розмірах. Українська шкільна дітвора виявила подивугідну відвагу в часі проведення акції та мужність в часі поліційного слідства, а батьки й матері солідаризувалися із своїми дітьми й масово ставали активно в їхній обороні перед поліцією. Ця акція засіяла зерно національної свідомости й ненависти до ворожого панування над українським народом та бажання активної участі в революційній боротьбі за національні права в неодиного сільського хлопця, що виріс опісля на відважного бійця Української Повстанської Армії.

Під керівництвом Степана Бандери належно використано теж велетенський моральний капітал, створений героїзмом Данилишина й Біласа. Змобілізований пропагандивний апарат ОУН функціонував справно. Вся література ОУН, видавана у зв'язку з процесом і героїською смертю Данилишина й Біласа доходила негайно до кожної української хати, а на світанку того дня, коли на подвір'ю львівської тюрми польський кат вішав героїв української революції, членів ОУН Дмитра Данилишина й Василя Біласа, по всіх селах Західної України заграли жалібно дзвони, взиваючи кожну українську людину вшанувати пам'ять героїв і боротися аж до перемоги за ідеали, за які віддали своє життя Дмитро Данилишин і Василь Білас.

Завдяки усім тим акціям, які ініціював Степан Бандера як пропагандивний референт Крайової Екзекутиви ОУН, революційні кличі та ідеї ОУН вийшли далеко поза рямки української інтелігенції та студентської молоді. Вони доходили до кожної української хати, до українських селян і робітників, мобілізуючи їх до революційного спротиву окупантам і гуртуючи їх в один легіон борців за відновлення самостійної і соборної української держави. Як раніше кольпортажу, так тепер всю пропаганду ідей та кличів українського революційного націоналізму зумів Степан Бандера поставити на високий рівень.

ПРИ КЕРМІ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ НА ЗУЗ

Свою працю на становищі референта пропаганди в Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ продовжував Степан Бандера і тоді, коли після смерті Степана Охримовича в 1931 р. становище Крайового Провідника ОУН на ЗУЗ перебрав Іван Габрусевич-«Джон». Коли ж Габрусевич, змушений поліційним переслідуванням, виїхав закордон, він запропонував на свого наслідника Степана Бандеру. Але Бандера перебував тоді у слідчій тюрмі¹⁾. Тому Крайовим Провідником був призначений Б. Кордюк-«Новий», а для Степана Бандери зарезервовано місце заступника Крайового Провідника.

Та вже по шістьох місяцях прийшла потреба дисциплінарної інтервенції ПУН супроти КЕ. Закордонний Провід Українських Націоналістів визнав у зв'язку із справою нападу на поштовий уряд у Городку, що тодішній Крайовий Провідник «Новий» та безпосередній організатор нападу «Марко» поповнили в технічній підготові ряд недотягнень і повинні бути потягнені за те до організаційної відповідальності. Обидвох згаданих викликали закордон і віддали організаційному судові. З уваги на це, в січні 1933 р., Степан Бандера перебрав фактичне керівництво ОУН на ЗУЗ, як «виконуючий обов'язки Крайового Провідника». Рішенням суду ОУН, затвердженого Проводом ОУН, «Новий» був знятий з посту Крайового Провідника. На його місце призначила Конференція Проводу ОУН, що відбулася в приявності представників Краю у Празі, в днях 3-6 червня 1933 р., Степана Бандеру. Так у січні 1933 р. фактично, а в червні 1933 р. формально Степан Бандера (24 літ) став Крайовим Провідником ОУН на ЗУЗ, переймаючи в свої руки керівництво всією революційною боротьбою українського народу на ЗУЗ. І, як це виразно видно з попереднього,

¹⁾ Арештований 10 березня 1932 у зв'язку з убивством поліційного комісара Чеховського, Бандера пробув у слідчій тюрмі до 10 червня 1932.

зовсім не випадково і не завдяки якомусь збігові обставин, як це нераз буває, а заслужено здобув собі те становище Степан Бандера своїми здібностями, виявленими в невсипущій і особливо успішній революційній праці.

Переїнявши керівництво ОУН на ЗУЗ, Степан Бандера постановив перш за все внести виразність у організаційну побудову українського революційного підпілля. Формально та виразність була вже внесена постановою Конгресу Українських Націоналістів в січні-лютому 1929 року, що всі існуючі до того часу українські націоналістичні організації в Краю й закордоном, а в тому й Українська Військова Організація — УВО, зливаються в покликану тим Конгресом до життя єдину Організацію Українських Націоналістів — ОУН. Та в практиці здійснення тієї постанови зустрілося з несподіваними труднощами. Частина провідного членства УВО висунула застереження щодо повного злиття УВО з іншими націоналістичними організаціями в одну організацію ОУН і протиставила цьому свою концепцію — збереження організаційної та дійової окремішності УВО й ОУН, які тільки на верхах координували б свою діяльність. Призначення в 1930 р. Крайовим Провідником ОУН і одночасно Крайовим Командантом УВО сотника Юліяна Головінського, що мав великий авторитет як серед членства УВО, так і серед молодого націоналістичного студентства, як вкритий славою колишній старшина УГА та кількالكітній Крайовий Командант УВО, ліквідувало цей конфлікт. Але тільки на деякий час. Після смерті сотн. Ю. Головінського цей конфлікт почав знову відживати. Це, очевидно, спиняло працю революційного підпілля, тому, зустрівшись із ним як Крайовий Провідник ОУН, Степан Бандера визнав ліквідацію цього конфлікту за перше своє завдання.

Про суть того конфлікту пише сам Степан Бандера таке:

»В тридцятих роках, від I. Конгресу ОУН до 1933 року, в революційно-визвольному підпіллі на ЗУЗ ішла внутрішня боротьба за зміст, форму й організацію дальшої визвольної боротьби. Після десятирічного майже періоду бойової діяльності УВО (Української Військової Організації) вступила в дію

Організація Українських Націоналістів. Почалося змагання між двома тенденціями та суперечки, нераз гострих форм, між їхніми речниками й прибічниками. Серед членства була вже утвердилась загальна свідомість, що далі зводити революційну дію лише до бойових форм недоцільно, як недоцільно залишати політичну ділянку боротьби існуючим легальним партіям опортуністичного напрямку, натомість доцільно розгортати широку революційно-політичну акцію і творити підпільну ідеологічно-політичну організацію з націоналістичною ідеологією та революційно-визвольною політичною концепцією. В тому відношенні щодо потреби творення на ЗУЗ Організації Українських Націоналістів не було ще ні сумнівів, ні суперечок.

»Питання стояло інакше. Одна течія заступала організаційний і дійовий паралелізм УВО-ОУН. Обидві мали б існувати окремо, з розмежованим полем діяльності, формами й методами дії, тільки в самому проводі мала б бути координація.

»ОУН, ведучи ідеологічно-виховну, політичну й пропагандивну роботу в дусі самостійництва й революційного націоналізму, але не пов'язану організаційно з революційно-бойовою УВО та її актами, не зважаючи на нелегальні, підпільні методи дії і форми праці, повинна б мати в умовах польської окупації вільніше становище і ширші можливості розвитку.

»Друга течія, заступала концепцію послідовного уодноставлення революційно-визвольного руху під кожним оглядом. Вся боротьба повинна мати, як основну, одну ідеологію, програму, одну визвольну політичну концепцію. Всі форми боротьби, в ідеологічній, національно-політичній, пропагандивній, виховній, мілітарній та бойовій ділянці — повинні проходити за одним пляном, одна одну посилювати, доповнювати. Це забезпечується одноставною революційною організацією — ОУН, а УВО як один із секторів боротьби, що набирає повного значення й вартости щойно через ідеологічно-політичну під- і надбудову, повинна стати військово-бойовим відділом ОУН¹⁾.

¹⁾ Степан Бандера: Командир-Провідник. «За самостійну Україну». ВУП, 1957, стор. 3-4.

Конечність остаточної ліквідації того непотрібного конфлікту з'ясував Степан Бандера учасникам пражської Конференції Проводу ОУН і делегатів Крайової Екзекутиви, на якій його формально затвердили Крайовим Провідником ОУН. Саме формальне призначення його одночасно і Крайовим Командантом УВО його не задовільняло, бо воно й далі зберігало щонайменше сповид організаційного дуалізму ОУН — УВО. Тому на його пропозицію Конференція прийняла остаточну постанову про те, що УВО перетворюється повністю в військово-бойову референтуру ОУН як її інтегральна частина і тільки назовні, для пропагандивних цілей, бойову діяльність ОУН дозволялося й далі називати «діями УВО». Організаційно УВО остаточно злилася повністю з ОУН і як окрема організація перестала існувати.

Це було великим і важливим у своїх позитивних наслідках досягненням Степана Бандери як нового керівника всього українського революційного підпілля на західноукраїнських землях.

ОРГАНІЗАЦІЙНА МЕРЕЖА ОУН

Як керівник революційної боротьби на ЗУЗ, Степан Бандера звертає пильну увагу на кожну ділянку, вносячи скрізь свій розмах, захоплення працею і вміння організувати революційну боротьбу.

Перш за все Бандера завершує й закріплює організаційну структуру підпільної організації, що нею мусіла бути ОУН. Всю масу членства ОУН поділено на п'ятки (гуртки по п'ять членів), вбудовані в гієрархічну організаційну систему за територіальним принципом, та доручено строго придержуватись схеми, подиктованої конечностями конспірації та вимогами оперативності в підпільно-революційній боротьбі. За почином і під керівництвом самого Бандери проведено в осени і взимі 1933 р. окремий вишкіл повітових провідників ОУН, а також окремих членів Окружних і Повітових Екзекутив для докладного познайомлення їх з організаційною структурою й принципами організації й конспірації підпільної бо-

ротьби, як теж з основними засадами ідеології та програми ОУН. Вже самі курси були організовані зразково під організаційним і конспіративним оглядом: вони відбувалися невеличкими групами при такому доборі учасників кожної з груп, щоб вони одні одних особисто не знали й не мали змоги довідатися дійсних прізвищ та організаційних становищ і місця дії інших співучасників курсу. Одержавши належний вишкіл, окружні та повітові провідники негайно перевели реорганізацію організаційної сітки, згідно з одержаними вказівками, на місцях. Завдяки тому вся організаційна сітка ОУН на ЗУЗ помітно зміцніла й набрала потрібної оперативності, а разом з тим законспірованість самої сітки і її дії поглибилася й зміцніла.

БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН

Організаційній розбудові та діяльності бойової референтури ОУН присвятив Бандера як крайовий провідник особливу увагу. До складу Крайової Екзекутиви він вводить ще одного референта, при чому головний бойовий референт, що ним був Роман Шухевич-«Дзвін», став законспірованим навіть перед рештою членів КЕ, наскільки це було можливим, беручи до уваги вимоги співпраці референтур. Всім Обласним та Повітовим Екзекутивам доручено організувати окремі бойові п'ятки, зглядно трійки, що повинні були пройти належний бойовий вишкіл.

В характері бойової дії ОУН введено деякі зміни: «екси», тобто напади на поштові уряди, що до того часу були головною формою бойової дії УВО-ОУН, тепер припинено, а замість цього скеровано бойову дію насамперед на індивідуальний терор супроти представників окупаційної влади та їхніх вислужників, як теж проти розсадників советофільства на ЗУЗ. Про ціль і значення таких акцій писав «Бюлетень КЕ ОУН на ЗУЗ»:

«Акти терору супроти найвизначніших представників окупаційної влади, це приклад акцій, в яких їхній безпосередній ефект та політично-пропаган-

дивний капітал як їх наслідок ми ставимо нарівні». Бо »консеквентним тероризуванням ворога і спрямуванням уваги мас на безпосередню боротьбу створюється стан, який зближає хвилю остаточного зриву. А разом з цим, ряд таких акцій постійно послаблює ворога морально й фізично і підриває його авторитет». А »Юнак« додавав: »Ці революційні акти вдаряють по всяких угодовецьких затіях, викликають у душах мас ворожість і ненависть до окупанта та копають непрохідну прірву між ним і нами«.

Тільки ж бойова діяльність ОУН не стала ні єдиною, ні навіть найважливішою ділянкою дії ОУН. Про це з притиском пригадав Степан Бандера як крайовий провідник ОУН у своєму »останньому слові« перед польським судом у Львові в липні 1936 р.:

»Прокуратор сказав, що на лаві підсудних засідає гурт українських терористів і їхній штаб. Хочу сказати, що ми, члени ОУН, не є терористами. ОУН огортає своєю акцією всі ділянки національного життя«.

Найзамітнішими з-поміж актів індивідуального терору того часу, скерованих проти представників польської окупаційної влади, був атентат на шкільного куратора Гадомського, виконаний бойовиком Мадюю 28 вересня 1933 р., і вбивство польського міністра внутрішніх справ, Перацького виконане бойовиком Мацейком у Варшаві 15 червня 1934 р. В першому випадку йшло про революційний протест українського народу перед усім світом проти польського нищення українського шкільництва та польонізації. В другому випадку йшло про голосний та дошкульний удар по авторитеті польської держави і про виконання присуду смерти на одному з найбільш чільніших організаторів пацифікації в 1930 р. та авторові нового пляну »на знищене Русі«, згідно з яким мало бути зліквідоване все українське політичне й культурне життя на окупованих Польщею українських землях, а все українське населення мало бути піддане пляновому, посиленому процесові повної польонізації. Про причину вбивства щодо особи Перацького писала одна з найбільших та найпопулярніших англійських газет »Манчестер Гардіан« від 22 листопада 1935 р. з приводу заповідженого процесу проти обвинувачених за вбивство Перацького:

»Генерал Перацький був міністром внутрішніх справ; він був теж відповідальний за ганебну »пацифікацію« України в 1930 році. Українці видержували важкий гнет з пасивністю гідною подиву, аж поки дехто з крайних кругів почав палити стирти польських дідичів. У відповідь на те наїхали відділи польської кінноти та поліції на українські села, арештували селян без розбору і били їх. Ці операції робилися в тайні, але для теперішньої історії не було найменшого сумніву, що тут відбувався один з найбільших актів насильства, що був колись перекладений у новітніх часах. Не відомо докладно, скільки селян побито, але обережне обчислення вказує на кругло 10.000, з яких майже всі були невинними. Побиття були такі жорстокі, що багато з селян лежали тижнями в ліжку, а кількох померло від ран. Ті побиття йшли впарі з нищенням майна українців«.

Коли польське пресове бюро в Лондоні дало до цієї газети своє »спростування«, в якому говорилося, що ген. Перацький не був міністром внутрішніх справ у 1930 р. в періоді »пацифікації« та що »політика ген. Перацького зовсім не була ворожа до української меншости«, редакція »Манчестер Гардіян«, поміщуючи це »спростування« в числі від 3 грудня 1935 р., додала від себе: »Ми не писали, що ген. Перацький був міністром внутрішніх справ під час »пацифікації«. Тоді він був головою польської тайної поліції в складі міністерства Складковського. Як такий, ген. Перацький був відповідальний за переведення »пацифікації« в Східній Галичині в 1930 році. Він був також відповідальний за »пацифікацію« в Ліському повіті в 1931 р. та на Волині й Поліссі в 1932 р., про які не згадувано в польській пресі ні словом. Його миролюбні промови служили тільки для того, щоб закрити перед світом ті жорстокі вчинки, за які він і його уряд були відповідальні«.

Подібне вияснення, чому це якраз ген. Перацького вибрала ОУН на об'єкт терористичного акту для демонстративного революційного протесту проти польської окупації західноукраїнських земель, подала теж чеська пресова агенція »Центропрес« у своєму повідомленні про смерть Перацького, назвавши його »кривавим міністром«, що сплямив свої руки кров'ю тисяч невинних українців, та багато інших чужин-

нецьких газет. Вони пояснювали своєму громадянству, що ген. Перацький був чільним репрезентантом та реалізатором безоглядного терору супроти поневолених Польщею українців, послідовного викорінювання всяких самостійницьких змагань українського населення західноукраїнських земель та насильного »перевиховування« українців у покірних »співгромадян польської держави«. За те й постигла його заслужена кара з рук українського революційно-самостійницького підпілля.

Подібні акти індивідуального терору проти носіїв ворожого поневолення українського народу доручив був Бандера виконати і на волинському воєводі Юзефському та підкомісарові тюремної сторожі у Львові Кособудському, який жахливо знущався над українськими політичними в'язнями. Але масові арешти у зв'язку з убивством міністра Перацького, жертвою яких упав і сам Степан Бандера, перешкодили у виконанні цих атентатів.

Поруч із цим Бандера доручив теж виконати кілька актів індивідуального терору супроти національних зрадників, що стали на службу польського наїздника проти власного народу. Іде тут про вбивство директора української гімназії у Львові Бабія та українського студента Якова Бачинського.

Обидвох вбито у виконанні присуду Революційного Суду ОУН за доказане вислугування польській поліції проти українського революційного підпілля. За те, що Бабій, директор української гімназії намовляв українських гімназистів виявляти польській поліції, за його посередництвом, членів ОУН та їхньої діяльності, рішенням КЕ ОУН, Бабія зразу тільки набили для остороги. Коли ж ця осторога не опам'ятала його й не завершила з ганебного шляху національної зради, і він особисто приловив одного учня на розкидуванні протипольських летючок та передав його в руки польської поліції, а потім з власної ініціативи зголосився на прокураторського свідка проти Лемика, виконавця атентату на большевицький консулят у Львові, щоб при тій нагоді прилюдно оплюгавити революційно-визвольну боротьбу українського народу, Революційний Суд ОУН видав на нього смертний присуд. Подібно й Якова Бачинського засудив український революційний Суд на смерть за доказану службу польській поліції в

характері конфідента в поборюванні ОУН. Обидва присуди виконано в часі, коли Степан Бандера перебував уже в тюрмі і крайовим провідником ОУН був уже хто інший. Та на львівському процесі Степан Бандера добровільно взяв моральну відповідальність за обидва акти на себе, заявляючи, що Революційний Трибунал ОУН розглядав обидві справи на його доручення і коли був виданий присуд смерті, він як крайовий провідник ОУН дав наказ виконати обидва присуди.

Безперечно, вбивство українця українцем є національною трагедією. Тільки ж — корінь тієї трагедії в тому, що серед здорового громадянства трапляються безхарактерні одиниці, що за Юдин гріш продають ворогові власний нарід. Кара за юдину роботу це тільки неминучий акт справедливості і коначна самооборона в стані боротьби за існування перед смертельною пошестю зради. А що так оцінює цю проблему кожен українець, якщо розглядає її об'єктивно, свідчить справа Сидора Твердохліба, українського письменника, журналіста й політичного діяча, що став на службу польського окупанта проти власного народу, і його покарали за це смертю в 1922 році за виразною апробатою всіх тодішніх українських політичних середовищ.

Степан Бандера з'ясував своє становище в цій справі у своїй промові перед польським судом у Львові в 1936 р. так:

»На директора Бабія і студента Бачинського Революційний Трибунал видав присуд смерті за злочин національної зради. Прокуратор сказав, що я не дав тут доказів вини директора Бабія та Бачинського. Я навіть не старався цього робити, бо їх вину розглядав Революційний Трибунал, який на основі конкретних даних і матеріалів видав присуд. Я тільки назвав тут ті злочини і провини тих людей за які їх засуджено. Кожний зрозуміє, що з конспіративних мотивів я не міг тут переводити доказів вини тих людей. Ми стоїмо на становищі, що обов'язком кожного українця є підпорядкувати свої особисті справи і своє життя інтересам нації. Коли ж хтось добровільно і свідомо співдіє з ворогами в поборюванні, і то фізичними методами, українського визвольного руху, стоїмо на становищі, що за такий

злочин національної зради належить лише кара смерті. Суд, що ті засуди видав, мав мандат від ОУН».

Варто на кінець у цій справі відмітити, що й польський прокурор на судовій розправі проти авторів і виконавців атентатів на Бабія й Бачинського у своїй промові навіть не пробував відкликатися до моралі і тільки дав вияснення, що польський суд мусить карати за ті акти членів ОУН просто тому, що це суд польський, який обов'язаний заступати інтереси польського панування на цих землях.

ВІЙСЬКОВИЙ ВИШКІЛ

Замітно посилилася в тому періоді й праця військової референтури КЕ ОУН на ЗУЗ. Записки «архіву Сеника», цитовані на Варшавському судовому процесі, подають, що з ініціативи тодішнього крайового провідника ОУН «Баби», тобто Степана Бандери, зорганізовано в Данцігу в днях 10-15 серпня 1933 р. спеціальний однотижневий курс для інструкторів військового вишколу членства ОУН, на якому взяло участь 13 заавансованих військовиків, членів ОУН із ЗУЗ. Безпосередно після того відбувся в Берліні військовий курс для радіотелеграфістів, учасниками якого були члени ОУН із ЗУЗ. Повернувшись із тих курсів, військовики ОУН зорганізували в різних місцевостях Західної України вишколи військових інструкторів, в тому 10 таких вишколів у самому Львові з участю по 9 слухачів у кожному. Завданням тих інструкторів було переводити систематичний військовий вишкіл всього членства ОУН на місцях.

У 1934 році, коли розвиток політичної ситуації в Польщі вказував на можливість нової пацифікації на західноукраїнських землях, Крайова Екзекутива ОУН розглянула на своєму засіданні можливість і потребу організувати т. зв. «Зелені Кадри». На випадок посиленого польського терору супроти українців, повинні були, згідно з планом, всі розконспіровані члени ОУН перейти в підпілля і створити

збройні партизанські загони, щоб таким способом повести організовану партизанську боротьбу проти польського окупанта, концентруючи всю увагу польських властей на партизанських загонах ОУН. Арештування, що наступили в половині 1934 р., не дали змоги реалізувати ці пляни. Все ж, це були зародки ідеї організації збройних загонів, що розвинулись потім в концепцію Української Повстанської Армії.

ПРОТИБОЛЬШЕВИЦЬКА АКЦІЯ

Діяльності ОУН на ЗУЗ не обмежив Степан Бандера до проблем, що виринали тільки на західноукраїнських землях. ОУН була носієм ідей соборності українського народу, тому КЕ ОУН під проводом Бандери вирішила зайняти слово і в боротьбі українського народу проти московсько-більшевицького поневолення.

Боротьба українських націоналістів на західних землях проти большевизму йшла в двох напрямках: проти советофілства і советофілів у краю як вислужників московського большевизму та безпосередно проти московського большевизму як такого. В обох випадках застосовано обидва методи боротьби: політичну пропаганду і терор.

Політичну пропаганду як засіб боротьби проти большевизму розвинено до найширших меж. Однаково як легальна українська преса, що стояла під впливами ОУН, так і вся підпільна преса ОУН на ЗУЗ присвятила цій справі максимум уваги, з'ясовуючи суть большевизму й демаскуючи його як новітню форму московського імперіалізму та представляючи західноукраїнських «радянофілів» у правдивому світлі як національних запродавців, що присипляють сторожкість українського народу в його боротьбі проти московського наїздника та помагають своєю роботою большевицькій Москві закріплювати своє панування в Східній Україні і промощувати їй шлях до поневолення теж Західної України. Крім цього, всі члени ОУН на ЗУЗ мали доручення використовувати якнайширше «Просвіти», «Рідні Школи»

та інші українські легальні організації для того, щоб доповідями й дискусіями освідомлювати український нарід щодо суті й цілей большевизму та «радянсьо-фільства» і їхньої небезпеки для українського народу.

В період голоду, зорганізованого большевиками в Східній Україні, ОУН провела на ЗУЗ посилену роз'яснювальну протибольшевицьку кампанію, що розкривала трагедію голодової загибелі мільйонів українців на східноукраїнських землях як вислід плянаної акції, зорганізованої й безоглядно реалізованої большевицькою Москвою з метою знесення українського народу як фізично, так і морально та змушення його тим нелюдямим способом упокоритись перед московським окупантом. З доручення КЕ ОУН під проводом Степана Бандери в усіх студентських осередках відбувалися спеціальні доповіді, виготовлені та виголошені найздібнішими пропагандистами з-поміж націоналістичного студентства, а поданий у тих доповідях матеріал був використаний націоналістичним студентством у подібних доповідях для всього українського населення західних земель. Користуючись мережею «Просвіт», «Рідних Шкіл» та інших легальних українських товариств і організацій, силами націоналістичного студенства відбулася у визначеному часі ця політична кампанія так, що не залишилося нідної місцевини на західних землях, де не відбулася б така доповідь з широкою дискусією та резолюціями, що викривали злочинну дію большевицької Москви.

Ця роз'яснювальна акція ОУН, ініційована й керована Крайовою Екзекутивою ОУН під проводом Степана Бандери, поважно вдарила по большевицьких впливах та советофільству всіх форм на західних українських землях. Доповненням тієї «паперової» та «словної» боротьби були акти індивідуального терору проти свідомих большевицьких запродавців та чинного революційного протесту проти большевицької Москви.

В аспекті тієї боротьби виконано 12 травня 1934 р. у Львові бомбовий атентат на редакцію большевицької газети «Праця», що приміщувалась тоді в друкарні Яськова у Львові. Молода українська студентка, член боївки ОУН, занесла того дня до друкарні «Праці» пакуночок з часовою бомбою, яка вибухла кілька хвилин після її відходу, і знищила

приміщення редакції «Праця», коли там не було нікого з людей, так що ніяких жертв у людях не було. Ціль того терористичного акту пояснив Степан Бандера в своїх зізнаннях перед польським судом у Львові в 1936 р. так: це був демонстративний і остерігальний акт, скерований проти політичних сил на службі большевицької Москви. Цей акт, мав звернути увагу на рішення ОУН боротися з вислужниками й розсадниками большевизму теж фізичними засобами.

Перед судом вияснив тоді ж Степан Бандера і справу плянованого, але не виконаного атентату на редактора «Нових Шляхів» Антона Крушельницького. «Я видав наказ убити проф. Антона Крушельницького, — заявив тоді Бандера. — Атентат на нього був частиною протибольшевицької діяльності ОУН. Крушельницький був у нас репрезентантом радянофільства, цебто тієї струї, що намагалася прихильно настроювати українське громадянство до УРСР. В журналі «Нові Шляхи», що їх видавав Крушельницький за советські гроші, він намагався доказувати, що українське життя під большевицьким режимом розвивається вільно. Рівночасно він ширив при допомозі цього журналу наклепи на український націоналістичний рух, що його ніби інспірують чужі чинники. Але коли стало відомо, що Крушельницький збирається виїхати з усією родиною до УРСР, плянований атентат на нього відкликано, передбачаючи, що Крушельницького зліквідують самі большевики, і це буде демонстрацією для всіх українців, чого може ждати від московських большевиків навіть той українець, що їм вистуговується. Так воно й сталося».

Одночасно з тією акцією проти советофільства на верхах, повела ОУН таку саму акцію й на низах, з тією різницею, що на низах чільних пропагаторів советофільства ОУН не вбивала, тільки карала побиттям. Таке побиття большевицько-московських наймитів ставало голосним на всю околицю і зацікавлювало навіть тих, що все ще мало цікавились політикою, за що це дану людину побили, хто це такі советофіли-комуністи й чию роботу вони роблять на шкоду українцям.

В кількох місцевостях, де були сильні большевицькі впливи, прийшло було до масових зустрів з комуністами. Так було в Дрогобиччині, в Яворові та в кількох інших околицях.

Завершенням тієї протибольшевицької акції ОУН на ЗУЗ був атентат на большевицький консулят у Львові, виконаний бойовиком ОУН Миколою Лемиком 22 жовтня 1933 р. Під претекстом одержання візи на виїзд до УССР, Лемик зайшов того дня до большевицького консульства і, коли його повели до консуля, вихопив револьвер та, пояснивши московсько-большевицькому чиновникові, що він, бойовик ОУН, прийшов виконати присуд смерти на представникові большевицької Москви за смерть мільйонів українців, поклав московського чиновника трупом. Після цього він дав себе заарештувати, щоб використати судову залю на прилюдне вияснення причини й характеру атентату. Це був голосний на весь світ «стріл в обороні мільйонів» українців, винищуваних Москвою методами пляново зорганізованого голоду, та удар по авторитеті большевицької Москви. Жертвою атентату, як виявилось, впав не сам консуль, а довірений співробітник кремлівської верхівки, що законспіровано об'їжджав большевицькі заграничні дипломатичні станиці для перевірки й директив ведення під маскою тих дипломатичних представництв розвідочної та розкладової большевицької діяльності. Перед згаданим судом у Львові Степан Бандера заявив: «Я особисто дав Лемикові наказ і подав йому мотиви та інструкції. Ми знали, що большевики будуть у фальшивому світлі представляти це вбивство, тому ми рішили, що Лемик має віддатися в руки поліції і не стріляти до неї, щоб таким чином дати можливість зробити судову розправу».

Вдалий атентат на большевицький консулят у Львові відбився голосним відгомом по всьому світі. В судовій залі Лемик з'ясував мотиви свого вчинку, а польські й чужинецькі кореспонденти передали на сторінках своїх часописів те вияснення всьому культурному світові: це був бойовий протест українського народу перед світом проти поневолення большевицькою Москвою українського народу й винищування його пляново зорганізованим голодом.

Вся ця протибольшевицька акція, що її заініціював і детально опрацював Степан Бандера як крайовий провідник ОУН на ЗУЗ і під його керівництвом послідовно переведена членством ОУН при допомозі пресового й усного роз'яснювання суті та цілей большевизму, як нової форми московського панування над Україною, була, можна сказати, смертельним ударом по большевицьких впливах на західноукраїнських землях. Вона закріпила в душах західних українців почуття соборності й національної солідарності із східною частиною українського народу та мобілізувала український загаль до активної боротьби всіх українців проти Москви.

ОУН І «ОРГАНІЧНИЙ» СЕКТОР

Українська партійна преса, ворожа до ОУН, виступаючи проти ОУН, протиставляла їй завжди «органічну» працю, тобто працю в легальних українських організаціях і установах та дорікала, що ОУН відтягає українську молодь від позитивної праці в тому «органічному» секторі. Такі закиди до ОУН ставила тогочасна українська партійна преса — їх ще й сьогодні повторяє дехто з противників ОУН і революційно-визвольної боротьби — скеровуючи їх спеціально проти Степана Бандери як того, що своєю діяльністю на становищі крайового провідника ОУН і своїми впливами унапрявив всю діяльність ОУН. Тому вважаємо потрібним порушити на цьому місці і це питання.

Із здивуванням доводиться признати, що закид противників ОУН, ніби ОУН відтягала українську молодь від «позитивної» праці, частина українського громадянства приймала як слушний. А тим часом об'єктивна аналіза тодішніх відносин та тенденцій в діяльності ОУН, сперта на фактах і цифрах, виявляє понад усякий сумнів, що це якраз члени ОУН були рушійною силою в праці в усіх легальних українських організаціях і виховних установах, які не заперечували принципу боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу, хоч репрезентативні

становища в тих організаціях ОУН залишала зправила нечленам ОУН, щоб арештування й засудити членів ОУН не могли пошкодити легальним українським організаціям, яких вони були членами.

На доказ цього наведемо звіт з діяльності тридцятьох клітин українського студентського товариства за шкільний рік 1932/33 в тому саме «органічному» секторі¹⁾. В тих 30-ох клітинах було зорганізованих 697 українських студентів; з них тільки приблизно половина були членами ОУН, але якраз вони були в 90% виконавцями показаної у звіті праці. Згідно з тим звітом, в рамках «Студентських Громад», «Просвіти», «Рідної Школи», «Відродження», «Соколів» і «Лугів» на старих статутах²⁾ ті студенти виголовили — 921 доповідей; влаштували 223 спільних сходин з доповідями й іншою програмою, підготували 206 театральних вистав, відбули 484 організаційних поїздок у терен, підготували 145 святкових концертів і академій, зорганізували 57 фестинів, 51 вечерниць і забав, виголосили 76 святкових промов, перевели 116 люстрацій, 62 загальних зборів, 14 анкет, 13 фізичних вишколів, керували діяльністю 27 товариств, вели 79 гуртків для навчання неграмотних, заснували 4 нові відділи «Просвіти», 2 «Рідної Школи», 6 «Сокола» і «Лугу», 10 спортових товариств, 6 товариств «Відродження», 2 інших товариств, 5 театральних гуртків, 14 хорових і музичних гуртків, 22 самодіяльних гуртків, 8 ошадностевих і 10 спортових секцій, 2 інших гуртків, 11 культ.-освітніх курсів, 2 збірні лекції «Рідної Школи», вели діяльність у 79 гуртках, 6 було головами товариств, 41 членами управ, при будові «Народніх Домів» відробили фізично 99 днів.

Оці сухі цифри говорять про те, що ОУН не відтягала українську молодь від «органічної» праці, а навпаки, несла ту працю в більшості на своїх плечах. Ці дані є тим більше важним документом у тому питанні, що вся та діяльність в «органічному» секторі української спільноти велася не тільки не всупереч інтенціям ОУН, а якраз навпаки — з до-

1) «Студентський Шлях», Львів, IV-V, 1933, і «Розбудова Нації», липень-серпень 1933, стор. 197.

2) В 1932 р. польська влада доручила організувати «Луги» на нових статутах, якими підпорядковувано «Луги» польській контролі. ОУН була проти таких нових «Лугів».

ручення ОУН. Бо керована Степаном Бандерою ОУН поставила моральну вимогу до всього свого членства бути передовиками не тільки в революційній боротьбі українського народу, але і в розбудові його «органічного» сектора.

Тут варто згадати і підношені противниками ОУН закиди про «тоталітарні» та «вождівські» тенденції ОУН, приписувані, як і попередні, перш за все Степанові Бандері. І в цьому випадку — совісна аналіза тодішньої дійсності приводить до безсумнівного висновку, що такі закиди були і є нічим іншим, як несовісними інсинуаціями ненависників ОУН. Впорядковуючи організаційну структуру ОУН та організаційні форми її діяння, Степан Бандера наголошував на конечності відрізнати форми легального суспільно-громадського життя від форм революційного підпілля. В легальному житті ОУН сама респектувала повністю і вимагала від інших респектувати демократичні форми суспільно-громадського життя: чесності у боротьбі концепцій, чистоти виборів усіх керівних органів в українських організаціях та установах і звітності перед народом. Про це можуть посвідчити протоколи всіх тогочасних українських організацій і установ, в яких брали участь члени ОУН. Звідти можна б теж довідатися, що це якраз політичні партії, противні до ОУН, намагалися стосувати в легальному українському житті тоталітарні методи й захоплювати владу, ігноруючи волею народу, та ухилялися від звітності із своєї діяльності перед народом. У своїх інсинуаціях противники ОУН користувались ехидним словоблудством, змішуючи навмисно вислів «тотальна» боротьба з тоталітарною формою дії. Справа в тому, що ОУН завжди підкреслювала конечність «тотальної» боротьби українського народу за визволення, тобто конечности вести її всіми силами нації, в усіх ділянках життя. Але це немає нічого спільного з тоталітарними формами дії. Та вороги використовували і використовують подібність слів «тотальний» і «тоталітарний», надаючи обом одного значення — «тоталітарного».

Зовсім що інше форми підпільно-революційної боротьби. Тут мусить існувати структура новітніх армій, однакова, зрештою, в усіх новітніх державах. Бо ж підпільна революційна організація, це армія і то в стані війни. «Солдатські ради» та виборність

старшин «солдатськими радами», як, нібито, ознаки демократичности, були заведені в армії УНР і немає потреби пригадувати, з якими трагічними наслідками для всього українського народу.

Степан Бандера завів був гостре розрізнення форм дії в легальних українських організаціях і установах та в революційному підпіллі. Принципи здорової демократичности в першому випадку і військові форми, загострені ще вимогами конспірації, в ОУН.

Так само і з обвинуваченнями ОУН та Степана Бандери в «вождівстві». І тут противники революційної боротьби поплутали структуру революційно-підпільної організації з формами легального суспільно-громадського й політичного життя, що їх визнавали й за них боролися члени ОУН. Такою вмисною плутаниною ненависники ОУН намагалися й намагаються підірвати довір'я українського громадянства до ОУН і особливо до Степана Бандери.

В ім'я історичної правди кожен мусить признати, що Степан Бандера став був провідником ОУН на ЗУЗ, а потім усієї ОУН не в висліді якихось «вождівських» заходів і не завдяки якимсь позакулісовим махінаціям, тільки завдяки своїм непересічним організаційним здібностям, своїй праці і своїй безприкладній відданості справі революційної боротьби за волю нації. Цим він здобув собі велике довір'я і відповідні позиції ступнево, крок за кроком, від сірого рядовика в первopочинах організування українського революційного націоналізму — органічно. І саме Степан Бандера був тим, що так підкреслював konieczність стосування в практиці суспільно-громадського та політичного життя засади: Провідником людина стає завдяки своїм здібностям, кваліфікаціям, і завдяки своїй праці та відданості справі. Іншими словами, людина, що змагає стати провідником на будьякому ступені організованого життя, мусить виявити свої здібності і кваліфікації, які дають їй право зайняти такий чи інший провідний пост і своєю працею та відданістю справі здобути собі довір'я настільки, щоб люди однозгідно чи більшістю запропонували даній людині даний провідний пост. Гнилий методі привласнювання собі репрезентативних постів позакулісовими інтригами, словоблудством та спекуляціями, стосованій залюбки нашими псевдodemократами, Степан Бандера протиставив здорову

засаду вирощування й виховування провідницьких кадрів на підставі здібностей людини, якості її праці і відданості справі. Цю здорову і творчу засаду застосував Степан Бандера насамперед до себе самого, цю засаду старався він весь час прищеплювати усім членам керованої ним ОУН.

ІМПОЗАНТНИЙ РІСТ ОУН

Так от представляється те, що робив Степан Бандера на пості керівника кольпортажі ОУН, на пості референта пропаганди в Крайовій Екзекутиві ОУН і на пості крайового провідника ОУН. Остаточна ліквідація спірного стану в організованому українському підпіллі — ОУН-УВО, розбудова й закріплення в ОУН виразних форм підпільної організації, введення нових, успішних методів політично-пропагандивної дії ОУН, практичне введення в діяльність ОУН принципу соборності, модифікація й посилення бойової діяльності ОУН, здорова сполука підпільної та легальної праці членства ОУН в українських організаціях і установах та культивування високої особистої моралі в громадській праці — це були засади праці Степана Бандери, яким ОУН завдячує свій імпозантний ріст і здобуття серед українського загалу такої пошани й довір'я, якого не мала ніодна українська політична партія чи організація.

Варто навести тут і польську оцінку ОУН в тому періоді. В журналі «Бунт Млодих», з датою 20 грудня 1933 р., у статті п. заг. «П'ять мінут до дванадцятої» читаємо:

«...Таємнича ОУН — Організація Українських Націоналістів — є нині сильнішою від усіх українських легальних партій до купи. Вона панує над молоддю, вона творить загальну опінію, вона працює із страшним темпом, щоби втягнути маси в круговорот революції... Нині є вже зовсім ясне, що час працює проти нас. Кожний староста в Малопольщі (тобто в Галичині — П.М.), а навіть на Волині може вчислити низку сіл, що ще недавно були зовсім

пасивні, а сьогодні стали жаждучими боротьби, зревольтовані протидержавною акцією. А це ж значить, що противник зріс у силах, а польська держава втратила».

Польська преса того часу, очевидно, не згадує зовсім Степана Бандери, бо тоді не тільки польські журналісти, але й керівництво польської поліції не мали найменшого поняття про те, хто керує тією таємничою й могутньою ОУН. І щойно в часі варшавського процесу в 1936 р. всім стало відомо, що тим, хто своїми організаційними здібностями та своєю відданою працею справі української національної революції виніс ОУН на вершини організаційної справності, бойової сили та політичного авторитету був Степан Бандера.

ВАЖКА ПРОБА

14 червня 1934 р. польська поліція арештувала Степана Бандеру разом із його товаришем Б. Підгайним на чесько-польському кордоні в Тешині, обвинувачуючи їх, що вони намагалися перейти кордон до Чехословаччини, мабуть, у зв'язку з їхньою діяльністю в ОУН. Таке арештування не крило в собі ще ніякої поважної небезпеки, бо на підставі самого побуту арештованих над кордоном ані поліція, ані польський суд не могли доказати арештованим, що вони справді намагалися перейти кордон, ані тимбільше, що вони хотіли зробити це з доручення ОУН, як члени ОУН. Такі арешти траплялися дуже часто, і коли арештований до ніякої вини не признавався, його звільняли по двох днях, а в найгіршому випадку по трьох місяцях судового арешту. Так, наприклад, сам Бандера був задержаний польською поліцією 2 червня 1933 р. в Тчеві під закидом, що він хоче перейти нелегально до Данцігу, але по кількох днях був звільнений, рішуче заперечивши обвинувачення. А 10 березня 1932 р., коли польська поліція арештувала його при переході кордону з Чехословаччини до Польщі в Тешині, то покарала його грошовою карою 10 дол. і по кількох

днях звільнила, коли він заявив, що до Чехословаччини він ходив із звичайної цікавості, щоб подивитися, як виглядає життя в інших країнах.

Та цим разом арешт Бандери пов'язався з іншими випадками. 15 червня 1934 р. загинув у Варшаві польський міністер внутрішніх справ ген. Перацький. Аналіза предметів, знайдених при ревізії в мешканні Карпинця у Кракові, виявила, що бомбу, залишену атентатником на вулиці Варшави, виготовлено в лабораторії ОУН у Кракові. А тому й побут Бандери та Підгайного в Кракові напередодні вбивства Перацького пов'язала поліція і слідчий суддя з виготовленням у Кракові бомби, що мала розірвати Перацького, та з самим вбивством Перацького. А тому Степана Бандеру та його товариша включили до гурту найбільш підозрілих у співучасті в убивстві Перацького й почали слідство.

Все ж підозріння супроти Бандери спиралися на надто хитких основах. Бандера до нічого не признався. Та й усі інші члени ОУН, арештовані в підозрінні співучасті в убивстві Перацького, мужньо витримували жорстокі поліцейні допити й ні до чого не признавалися. Здавалося, що польська поліція мимо всіх своїх намагань не довідається нічого про те, хто і як організував і виконав вбивство Перацького, як не довідалася ніколи про те, хто і як організував і виконав вбивство Голуфки та вбивство поліцейного комісара у Львові Чеховського.

Та по кількох тижнях нежданно, як грім з ясного неба, вдарила всіх арештованих у справі Перацького вістка, що польські слідчі органи вже все знають. Організаційному референтові Крайової Екзекутиви ОУН Іванові Малюці прочитав слідчий суддя зізнання інших підсудних, в яких розкрито безліч організаційних таємниць ОУН як щодо вбивства Перацького, так і щодо інших справ, і пояснив йому, що всі обвинувачені вже призналися до всього, а тому немає вже глузду заперечувати свою роль в ОУН і йому. Приголомшений тим Малюца заломився морально, признався до всього і потвердив дані, подані йому слідчим із «зізнань інших обвинувачених». Те саме сталося з бойовим референтом КЕ ОУН інж. Богданом Підгайним, з керівником одної із боївок ОУН Романом Мигалем і, врешті, деякою мірою й із пропагандивним референтом КЕ ОУН Ярославом

Спольським. Степана Бандеру виявлено як того таємничого «Бабу», «Лиса», що як крайовий провідник ОУН керував всією діяльністю українського революційного підпілля на ЗУЗ і був відповідальний як за вбивство міністра Перацького, так і за всю іншу діяльність ОУН на окупованих Польщею українських землях. Бандеру перевели на одиночку, закули в кайдани і піддали слідству найбільш рафінованими поліційними методами, щоб заломати морально і його.

Степан Бандера, тоді 25-літній юнак, став перед неймовірно важкою пробою фізичної і моральної видержливості. І тоді саме, в умовинах фізичних і моральних тортур, Степан Бандера доказав, що він уже давно перестав бути юнаком і на своєму 25-тому році життя він уже зрілий політичний діяч і загартований революційний борець, гідний бути керівником революційної ОУН. І в тих найважчих хвилинах, коли перед ним безупинно стоїть мариво смерті від поліційних тортур під час слідства, або на шибениці присудом польського суду, Бандера думає не про себе, а про справу, про ОУН, про її честь, про товаришів. Він не тільки мужно видержує два роки всі тортури поліційних допитів, але намагається і в тому безвиглядному положенні знайти способи порозуміння з товаришами, піддержати їх на дусі, додати їм відваги, вияснити причини виявлення поліцією організаційних тайн й направити заподіяні тим Організації шкоди. Хвилини, призначені на їду, коли йому розковували руки, він зручно використовує для того, щоб непомітно для тюремної сторожі писати голкою на дні їдунки таємні записки до своїх товаришів недолі.

Про причину успіхів слідчої поліції довідався Бандера коротко перед судовою розпратою від оборонців, коли їм дозволено порозуміватися з арештованими. Справу завалив «Архів Сеника», що невідомо яким способом дістався в руки польської поліції і судових властей. Ішло саме про організаційні документи ОУН, протоколи, звіти, переписку тощо, що їх ПУН (Провід Українських Націоналістів), зберігав в окремому архіві, яким завідував Ярослав Барановський, референт зв'язку з Краєм та діючий секретар ПУН-у під наглядом Сеника, члена ПУН. Кілька тижнів після вбивства Перацького, коли польські слідчі стояли безрадно перед незламністю

арештованих членів ОУН і не знаходили найменшої стежки до розкриття тайни атентату на міністра Перацького, в їхні руки попав якимсь способом зберіганий на терені Чехословаччини «Архів Сеника» з сотнями звітів, наказів і протоколів, між якими були й документи, що роз'яснювали всю справу підготовки й виконання убивства Перацького. Довідавшись про все, польські слідчі спрепарували на підставі того архіву «зізнання» одного з членів Крайової Екзекутиви, який ніби до всього признався й усі організаційні тайни виявив, і відчитали всім арештованим, мовляв, усі вже признались і виявили все, що знали, отже немає чого тобі одному відпиратися і тим стягати на себе більшу кару. Трюк слідчим удался, бо «Архів Сеника» і справді розкривав майже все, а нікому з ув'язнених членів Крайової Екзекутиви ОУН і на думку не приходило, що всі ті організаційні таємниці могла польська поліція дістати з закордонного архіву ПУН-у. Повіривши слідчим, що всі друзі справді виявили все, члени КЕ Малюца, Підгайний та провідник боївки Мигаль заломилися морально, втратили віру в друзів і в справу і потвердили все, не похопившись, що їхні «розмови» із слідчими були насправді оригінальними зізнаннями, якими вони не тільки потверджували те, що знала поліція з «Архіву Сеника», але й виявляли ще й інші таємниці та нюанси справ, слідчим невідомі.

Виявлення джерела успіхів польських слідчих виправдувало деякою мірою заломання кількох членів КЕ ОУН. Але це був новий моральний удар для крайового провідника ОУН: виходило, що до ПУН-у втиснувся польський шпигун, який викрав усі організаційні таємниці ОУН і видав весь крайовий провід українського революційного підпілля...

Але й цей незвичайно важкий моральний удар зумів прийняти Бандера мужно. Ані дворічне жорстоке слідство, ані моральне заломання кількох найближчих друзів-революціонерів, ані жахлива вістка, що до таємниць закордонного Проводу ОУН дістався польський шпигун і завдав Організації нежданно один із найважчих ударів, не зломали Степана Бандеру, ані навіть не захитали його моральної сили. До нічого він у слідстві не признався, найменшої організаційної тайни не виявив, найменшого вияву зневіри в ідеали революційно-визвольної боротьби

не показав. Даремне польські власті кілька разів відкладали заповіджений процес, сподіваючись, що слідчим органам вдасться таки врешті знайти якийсь спосіб, щоб зломати крайового провідника ОУН і тим під час голосної судової розправи осмішити ОУН та все українське революційне підпілля. Закутий в кайдани й тортурований Степан Бандера виявився уосібленням мітичного Прометея, створивши своєю поставою в час найважчого іспиту зразок невгнутости й моральної сили українського революціонера.

ПРОПАГАНДА УКРАЇНСЬКОЇ СПРАВИ — З ЛАВИ ПІДСУДНИХ

В днях 18 листопада 1935 до 13 січня 1936 року відбувся в Варшаві голосний політичний процес проти 12-тьох членів Організації Українських Націоналістів, обвинувачених у співучасті в убивстві польського міністра внутрішніх справ ген. Перацького. Головним обвинуваченим був Степан Бандера, 26-літній студент 4-го року агрономії Львівської політехніки, як відповідальний за всю діяльність ОУН на окупованих Польщею українських землях крайовий провідник ОУН, та той, що особисто керував підготовкою й виконанням атентату на Перацького. Поруч із ним на лаві підсудних засіли тоді: Микола Лебедь, 25 літ, абсолювент гімназії; Дарія Гнатківська, 23 літ, абсолювентка гімназії; Ярослав Карпинець, 30 літ, студент хемії Краківського університету; Микола Климишин, 26 літ, студент філософії Краківського університету; інж. Богдан Підгайний, 31 літ, абсолювент політехніки в Данцігу; Іван Малюца, 25 літ, студент Львівської політехніки; Яків Чорний, 28 літ, студент університету в Люблині; Євген Качмарський, 25 літ, к. учень 5 кл. гімназії; Роман Мигаль, 24 літ, студент Львівського університету; Катерина Зарицька, 21 літ, студентка Львівської політехніки; мгр. Ярослав Рак, 27 літ, адвокатський конціпієнт. Виконавця атентату Гриця Мацейка полякам не вдалося посадити на лаві підсудних, бо він, бравурно виконавши вдалий атентат в обідову пору в центрі міста,

зумів вирватися з кліщів поліційної погоні і втекти закордон.

Більшість підсудних — Лебедь, Гнатківська, Карпинець, Климишин, Зарицька, Рак, — видержали, як і Бандера, всі перипетії слідства й до нічого не призналися та нічого з організаційних тайн не виявили. Все ж такі кількох далися зловити слідчим на трюк із фіктивними зізнаннями «всіх інших», спрепарованими на підставі «архіву Сеника», і заломалися. Оте заломання й думали організатори процесу використати для заломання теж інших підсудних і так влаштувати прилюдне видовище, яке скомпромітує українське підпілля та його боротьбу в очах чужинців і самих таки українців.

Та вийшло зовсім інакше. Степан Бандера зумів не тільки зберегти гідну поставу під час слідства і в часі судового процесу, але й вплинути на всіх інших підсудних та свідків так, що варшавський процес перетворився в форум пропаганди української справи та української революційно-визвольної боротьби серед чужинців.

Вже першого дня Степан Бандера надав процесові спеціального характеру, протилежного до того, якого сподівалися поляки. Коли після відчитання акту обвинувачення, що обіймав 102 сторінки машинопису, трибунал приступив до переслухування обвинувачених і поставив питання щодо особистих даних першому з обвинувачених Бандері, він почав відповідати по-українськи. На заввагу предсідника суду, що перед польським судом у Варшаві вільно зізнавати тільки по-польськи, Бандера заявив, що він знає польську мову дуже добре, але зізнавати буде тільки по-українськи, бо польський суд мусить респектувати право української мови та волю судженого. Предсідник перервав Бандері і пояснив членам суду, що відмову Бандери говорити по-польськи треба вважати його відмовою від складання зізнань взагалі, тому суд ogranicиться до відчитання його зізнань в часі слідства. Та Бандера не давав собі відібрати слово і почав висловлювати голосний протест проти некультурної поведінки польського суду. На зарядження предсідника поліція вивела силою Бандеру із залі розправ, а суд покарав його темницею. Але мужний виступ Бандери вже на самому початку розправи був іскрою, що запалила завзяттям всіх

інших підсудних. Закликані до зізнань, вони один по одному заявляли демонстративно, що зізнаватимуть тільки по-українськи, за винятком одного тільки Р. Мигалія. Супроти цього, замість сподіваних зізнань, прийшло монотонне відчитування зізнань кожного з підсудних, зложенних в часі слідства, причому про зізнання можна було говорити тільки в випадку чотирьох підсудних: Мигалія, Підгайного, Малюці і Качмарського, бо всі інші підсудні ніяких зізнань до суті справи не склали.

Таку саму поставу, як Бандера і його товариші, зайняли у справі оборони прав української мови теж свідки, яких в інших справах судили або обвинувачували в приналежності до ОУН. Коли на залу розправ ввели українську студентку Віру Свенціцьку, дочку директора національного Музею у Львові, вона поздоровила підсудних окликом «Слава Україні!» і почала відповідати на питання предсідника суду по-українськи. Предсідник суду не дозволив їй зізнавати по-українськи й остеріг, що коли вона не буде зізнавати в польській мові, то її покарають за спротив польському судові. В відповідь на те Свенціцька заявила спокійно, що вона буде зізнавати тільки по-українськи. Зднервований предсідник суду проголосив змістя засудження свідка на 200 злотих кари з заміною на 10 днів тюрми за відмову зізнавати перед судом по-польськи та на добу темниці за оклик «Слава Україні!» і доручив поліції негайно відвести свідка до темниці. Молода українська студентка прийняла присуд глумливим посміхом і, виходячи під ескортою поліції із судової залі, попрощала підсудних знову гомінким окликом «Слава Україні!»

Таку саму демонстративну поставу зайняли перед судом свідки: Ірина Хомяк, Чорна, Олена Чайківська, Роман Шухевич, Олександр Пашкевич, Дмитро Мирон, Осип Нидза, Осип Машак. Усіх їх покарав предсідник суду карою по 200 злотих з заміною на 10 днів тюрми, а тих, що, як Свенціцька, вітали підсудних окликом «Слава Україні!», додатково карою на 1 або 2 доби темниці та доручав поліції виводити їх із залі до темниці.

Дехто із свідків зразу пробували говорити по-українськи, але по упімненні суду погоджувалися говорити по-польськи, щоб могли прилюдно відкли-

кати свої зізнання, зложені перед слідчими, якими вони обтяжили були когось із підсудних. Так один із них, Андрій Горницький, що перебував у слідчій тюрмі у Львові, дожидаючи судової розправи, заявив перед варшавським судом, погодившись після упізнання зізнавати по-польськи:

»В слідстві зложив я зізнання, якими я обтяжив деяких підсудних. Тепер заявляю, що ті зізнання вимусили на мені поліційними тортурами, а саме, під час переслухання тримали мене 4 дні на морозі. Тепер мені соромно, що я був такий слабкий і зложив такі ганебні зізнання. Вважаю це злочином«. Предсідник перервав йому і поставив питання, що знає він про цю справу і чи він сам є членом ОУН. На це Горницький відповів: »Так, я до ОУН належав, належу і належатиму до самої смерті, бо вважаю, що тільки Організація Українських Націоналістів...«. Предсідник знову пробував перервати йому, але він продовжував: »Українська нація тільки завдяки Організації Українських Націоналістів...«. Тоді предсідник доручив поліції силою випроводити свідка із залі, заявивши, що за те свідок відповідатиме окремо перед польським судом, а »тимчасом« він карає його карою двох діб темниці. Коли його поліція виводила з залі, Горницький крикнув: »Хай живе українська національна революція!«, а підсудних попрощав окликом »Слава Україні!«

Так само погодився після упізнання зізнавати по-польськи Ярослав Макарушка, референт розвідки в КЕ ОУН, на те, щоб відкликати свої зізнання, зложені перед слідчим. Він вияснив, що свої зізнання під час слідства він склав був тому, що його ввели в блуд підсуненим поліцією »ґрипсом«, нібито від Бандери, який нібито доручав йому признатися. Тепер, перед судом, він відкликав теж свою заяву, підписану при переслуханні, про осудження ОУН. На запит оборонця, чи ОУН вела в Польщі розвідку на користь інших держав, як це закидається в акті обвинувачення, Макарушка заявив, що він як колишній референт розвідки в Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ рішуче заперечує це і заявив, що ОУН вела розвідку виключно в засягу власних потреб для цілей ОУН.

Демонстративні виступи Степана Бандери під час судової розправи повторилися кілька разів. Коли

він відповідав на привіти свідків «Слава Україні!» і пробував протестувати проти відбирання слова й карання свідків за те, що вони хотіли зізнавати в українській мові, та п'ятнувати таку поведінку польського суду як вияв некультурности, предсідник карав його темницею і доручав поліції силою виводити із залі розправ, а врешті доручив не впроваджувати Бандеру на залю, як довго суд буде переслухувати українських свідків. Але коли 13-го дня розправи Малюца нежданно зголосився до слова й заявив, що він буде зізнавати по-польськи, бо не знаходить ніякого виправдання для свого заломання в часі слідства й вважає себе скінченою людиною, а тому й хоче прилюдно вияснити все, і Бандеру знову привели на залю розправ для слухання зізнань Малюци. Бандера, вислухавши ті зізнання, зголосився до слова і заявив по-українськи: «Заявляю, що Малюца є провокатором!» Сконфужений предсідник суду не дав йому далі говорити, крикнувши на поліцію, щоб знову вивела Бандеру із залі розправ. На це гостро zareагував підсудний Карпинець, кинувши на адресу польської поліції зневажливі слова, за що предсідник доручив і його вивести силою із залі розправ.

Своею поставою Бандера надав процесові специфічного характеру політичної демонстрації українського революційного підпілля перед світовою опінією, яку присутні на розправі кореспонденти інформували про всі нюанси розправи. Геройська поведінка Бандери перед судом, який мав вирішити питання його життя, в обличчі шибениці, від якої можна було викупитись покорою та проханням помилування, і така ж поведінка інших підсудних, що пішли за прикладом Бандери, здобула симпатії не тільки чужинецьких журналістів, а через них і публічної опінії в усьому культурному світі, але навіть і серед польського громадянства, а польський суд, що раз-по-раз сипав присудами темниці й доручав поліції силою витягати підсудних із залі розправ до темничних келій, зіштовхувала до ролі некультурного інквізитора.

У світлі того губилися й тіні морального заломання кількох підсудних, так що й польська преса у своїх звітах писала про дві зовсім різні групи на залі розправ: група провідних членів ОУН, очолена кра-

йовим провідником ОУН Степаном Бандерою, які знають, чого хочуть, і яких не всілі зломати ні кільканадцятимісячні поліційні тортури, ні мариво шибениці, та групка кількох осіб, які, мабуть, через якесь непорозуміння попали до ОУН і дісталися навіть на провідні становища.

До тактики Степана Бандери достосувалася й оборона підсудних. Їй припала роля виповняти ті прогалини в пропагандивному наступі українського революційного підпілля із судової залі, що постали з факту відмови зізнань підсудних. Щоб підкреслити політичний характер розправи, оборона ставила раз-по-раз відповідні внески й запити. Президія суду відкидала ті внески й запити, але це було якраз те, чого українцям було треба: внески й запити були сформульовані так, що вже самі вияснявали про що йде, а нехтування їх судом викликало обурення проти польського судівництва навіть серед поляків. А в opinіi культурного світу оте безустанне відкидування судом внесків і запитів оборони й карання оборонців грошовими карами за »невідповідні« внески чи запити свідчило, що в Польщі в політичних процесах проти українців немає ніякої об'єктивности і що в таких процесах не тільки обвинувачені, але й українські оборонці не мають можливості висловлювати вільно свої думки. У висліді навіть на сторінках польської преси почали появлятися голоси невдоволення. Наприклад, польська газета »Робітник« писала тоді відкрито:

»В історії польського судівництва ніколи ще не записано, щоб суд відкинув стільки внесків оборони; ще ніколи літання відкинутих питань оборони не займала цілих шпальт у щоденниках. Нераз суди давали догану обороні, але рідкістю бувають так щедро присуджувані оборонцям грошові кари«.

Такий характер судової розправи, накинений Бандерою, зробив враження навіть на одного з польських прокурорів, і він у своєму слові так схарактеризував ОУН:

»Завдання ОУН можна спровадити до одного слова. Коли в 1863 р. якийсь російський достойник спитав був польського марграфа Вельопольського, що має зробити Росія, щоб задоволити поляків, той відпов.в: »Відійдіть!« Отаке становище (супроти поляків) займає ОУН«. І хоч після цього влучного порівняння

прокуратор намагався доказувати, що Польща не може відійти з окупованих українських земель, то вже саме порівняння ОУН до польських повстанців з 1863 р., свідчило виразно про те, що він сам, а під впливом того порівняння і польська публічна опінія почали уважати революційно-визвольну боротьбу ОУН так само морально виправданою і слушною, як слушною була боротьба польських повстанців проти москалів.

13 січня 1936 р. проголошено судовий присуд, яким Степана Бандеру та двох інших членів ОУН, Миколу Лебеда і Ярослава Карпинця засуджено на кару смерти, двох на кару досмертної тюрми, а решту підсудних від 7 до 15 років тюрми. Присуд смерти Степан Бандера прийняв погірдливим усміхом та окликом «Хай живе Україна!» На наказ предсідника суду його знову вивела поліція силою із залі розправ, не дозволивши йому вислухати присуду іншим та обосновання присуду.

Згадувана польська газета «Робітник» подала такий опис останніх днів процесу:

»День присуду. Остання дія процесу і zarazом останній день року згідно з греко-католицьким календарем. Від вчасного ранку вулицю Мйодову густо обставила поліція. Що кілька кроків кінні й піші відділи. В брамах сильні резерви. На судовому подвір'ю проходжуються судові патрулі. Надолині в авлі й на сходах скількість мундурової і таємної поліції збільшено. По кілька разів перевіряють карти вступу. Кажуть, що закордонна, провінційальна та варшавська преса ледве можуть поміститися в просторих лавках, призначених для кореспондентів. На залі, що досі поза моментами промов була порожня, тепер неймовірний натовп. Перед дванадцятьою з бічного входу показується довгий ряд гранатових (поліційних) одностроїв. Поміж тією вдвоє збільшеною ескортою йдуть підсудні. Вони спокійні; тихі обличчя мають вираз опанування. Вони, може, трохи блідіші, очі, може, блищать ясніше, але їхні рухи не виявляють навіть такого зденервування, яке видно серед публіки. Минають довгі хвилини. Чекання хвилює нас. Вже після 12-тої. Там, нагорі, падуть слова присуду. На сходах скорі кроки: то гонять газетярі, що біжать до телефону. Чути короткі слова: три смертні присуди... Знову кроки.

Важкі, повільні. То ескорта спроваджує Бандеру, що його усунули із залі за оклик «Хай живе Україна!»... Останній день року греко-католицького обряду, останній день довгого процесу».

ЗНАЧЕННЯ ВАРШАВСЬКОГО ПРОЦЕСУ — В ОЦІНЦІ ПОЛЬСЬКОГО ПОЛІТИКА

Визначний польський журналіст та політик Ксавери Прушиньскі помістив з приводу Варшавського процесу у «Відомостях Літератичних» (ч. 50, від 15-го грудня 1935) статтю, що дуже влучно охоплює значення того процесу проти українських революціонерів. Прушиньскі пише:

»Процес українських терористів, що ведеться вже більше, як три тижні, поволі міняє те обличчя, яке ми бачили на початку розправи. Це не є вже процес Біласа і Данилишина. Процес молодих виконавців нападу на пошту в Городку, що їх видали в руки поліції українські селяни, в яких вони шукали захисту, розійшовся був зі Львова широким відгомонам...

»Тепер оце замість »типів з понурим виглядом« — бачимо двоє дівчат і кількох хлопців, молодих, а навіть молоденьких, що дивляться нам у вічі сімло й ясно. »З-під лоба«, як писала преса, не дивиться ані Гнатківська, ані Лебедь, ані той 26-літній провідник революційної езекутиви і її трибуналу, звихнений студент політехніки Бандера, якому хіба повіримо на слово, що за ним шукали під чотирьома псевдонімами бойовика. Робиться людині дивно, як можна цілими місяцями полювати на ближнього, мов на звіра, а потім дивитися так ясно в очі цілому світові. За параграфами, які вичислив прокурор стоїть, чейже, смерть. У найкращому випадку, стоїть коли не кінець життя, то кінець щойно початої молодости, ще не перешумілої. Вже тепер повинна би вступати в жили цих людей мертвеччина завмирання та отяжілість довгих літ тюрми. Але в них того немає.

»Коли зізнає поліція, вони слухають дуже пильно. Слухають, як слухається оповідання колишнього противника з того боку фронту. Коли б ми, наприклад, оцю пару підсудних зустріли в Карпатах, то ми були б певні, що вона справді йде в гори на прогульку; а то тим часом були терористи. То вони пачкували через кордон убійника. Вони — фабрикували бомби.

»Акт обвинувачення, судовий провід, діють із справністю хірургічних ножів. Облупили їх дванадцятьох від заграничної шкіри, від організації, монтованої за чужі гроші. Рентген поліційної розвідки просвітлив усе в їхньому житті. Всі в Польщі знають, котра із цих дівчат була не тільки учасницею заговору, але й судженою товариша з організації, коли відвідувала його, де з ким ходила. Слухаємо зізнань їхніх батьків і тет. Знаємо, як провели дитячі та шкільні роки, знаємо, з чим боролися, з ким любилися, де мешкали, скільки мали грошей. Знаємо про них більше, ніж знаємо про десятки наших знайомих. Говоримо про них із зворушенням вдома, як про знайомих із слуху. Направду важко погодитись з думкою, що оці люди, яких ми бачили, таки вбивали.

»Ті люди вбили, бажаючи служити справі свого народу. Ми не думаємо, що в той спосіб вони служили їй добре. Успішно служать вони їй щойно тепер: Три четвертини польської преси, що впродовж сімнадцяти літ не хотіли знати слова «український», впродовж оцих трьох тижнів навчилися цього слова і вже його не забудуть. А люди, що не писали інакше, як про «гайдамаків», сьогодні соромляться того глупого баналу про «понурий вигляд» цих людей. 17 літ товкмачили нам, що поширювання навіть при вживанні насилля на окраїнах польської мови є рівнозначним із ширенням польськості, заціплюванням любови до Польщі. Тут ось ці люди, хоч знають польську мову, не хочуть говорити по-польськи. Їх ненависть до польської держави, до польського міністра, публіциста і поліциста, поширилася на польську мову. Вчили нас, що ціла та «Україна» є штучним творивом, яке зникне з останніми слідами австрійської держави,

якої твором вона була. А тим часом — оце та «Україна» своєю ненавистю до нас бухає сьогодні сильніше, як за тих давніх, неспокійних часів, коли то Січинський вбив був намісника Потоцького. Ті всі несподіванки, ота ріжниця, що її бачимо між такими людьми, якими стоять перед нами обвинувачені українці, а вбивством міністра Перацького, розтоплює стандартність упрощування, з якою польська думка зжилася впродовж 17 років.

»Тяжко про це говорити, ще тяжче було б писати. Треба, щоб усі в Польщі застановилися над загадкою тих контрастів. Звідомлення з процесу друкують усі щоденники в Польщі. Треба, щоб ми довгою чергою перейшли попри лаву обвинувачених, щоб заглянули глибоко в очі цих хлопців. Це мусіло бути щось важливе, коли уклад взаємин двох сусідніх народів і роля держави зуміли знищити в цих людей захоплення молодістю і життям і замість того зродити думку про вбивання та про самопожертву. Треба було багато річей, щоб вони почали улаштовувати ті «хати», студіювати хемічні сполуки вибухових матеріалів. Це не хлопчики, що не мали на кіно й на горілку. Це хлопець, в душі якого вкорінилась щороку пригадувана ненависть листопадових днів, горда погорда до польської «вищости» і до заперечування йому навіть права на національне ім'я.

»Тепер уже не звалимо ми цього на Відень, ні навіть на Берлін, не звалимо на графа Стадіона, ні на «агітацію з Канади». Не звалимо навіть виключно на уряд і на репресії проти підпалювачів. Виновників з польської сторони треба буде доглянути в товпі, в масі, треба буде поставити перед суд цілу (польську) масу, яка так думала. Треба буде потягнути до відповідальности і байдужих, і тих, що не доглянули проблеми, і всіх інших брехунів. Треба буде притягнути до відповідальности не тільки тих, що наслідували Ярему Вишневецького і регіментаря Стемпковського, але й тих, що захоплювалися їхніми традиціями. А тоді, виходячи з цього суду, зуміємо відірватися від тієї нашої лектури і глянути відкритими очима на обличчя чужої справи і на її шляхи.

Про те, що Варшавський процес дійсно навчив польських журналістів та політиків бачити на «Кресах всхідніх» українців замість «русінф» та дивив-

тися на українську проблему як на самостійну проблему живої нації, що бореться за свої права, а не як на »ворожу інтригу«, видуману Австрією чи німцями на злість полякам, а деяких з-поміж поляків навчив навіть пристойного трактування тієї української проблеми, свідчать голоси з приводу варшавського процесу теж деяких інших польських газет. Орган польських радикальних народовців »Просто з мосту« у статті »Справа найважливіша з важких«, писав¹⁾:

»Ми, польські народовці, маємо обов'язок найголосніше говорити про те, що є український народ, що він живе і бореться за своє право на життя. Саме ми мусимо розуміти й цінити героїчне зусилля українського народу, що від сотень літ не має своєї держави, що його русифікують, полонізують, роздирають, а він усе триває«. Хай українських націоналістів буде тільки горстка, »то напруження жертвенности, посвяти й героїства тієї горстки так наявно велике, що його досить не лиш на те, щоб воскресити, але навіть створити націю«.

І навіть польська католицька »Польонія«, пишучи про Варшавський процес, визнала доцільним не писати »морали« про гріх »убивання ближнього«, як це робила в тому часі частина української псевдо-католицької преси, але звернула увагу на konieczність дійсної об'єктивности й справедливості в підході суддів, заважаючи:

»Особливо в таких як оце процесах судді повинні пам'ятати, що мають судити людину, яка хоч поповнила найважчий злочин, заслуговує на пошану, бо вона потоптала закони у боротьбі за ідею²⁾«.

ПДСУДНИЙ ОБВИНУВАЧУЄ

Виконати присуди смерті, видані в Варшавському процесі на Степана Бандеру та його двох товаришів польська влада не зважилась. Застосована Бандерою на тому процесі тактика зробила справу голосною в

1) »Свобода«, ч. 300, 26 грудня 1935 р.

2) »Свобода«, ч. 24, 30 січня 1936 р.

усьому світі і здобула симпатії для українського визвольного руху, а для засуджених зокрема, не лише в широкому світі, але навіть і серед деяких кругів польського громадянства. А українська спільнота на ЗУЗ на вістку про засуд проголосила всенародну жалобу. В польській пресі під впливом Варшавського процесу піднялись голоси гострої критики польської політики супроти українців, спертої на поліційному терорі. В такій ситуації виконання присуду смерті було б тільки додатковим ударом по авторитеті польської влади, а серед українського громадянства це скріплювало б протипольські настрої. Тому польський уряд заініціював переговори з українськими політичними партіями про «нормалізацію» українсько-польських відносин і як вияв своєї доброї волі проголосив політичну амністію, на підставі якої й замінено кару смерті Степанові Бандері і його двом товаришам на кару досмертної тюрми.

Такий оборот справи дав польській владі можливість поставити Степана Бандеру ще раз перед суд — у Львівському процесі проти членів Крайової Екзекутиви ОУН та членів боївки, що виконала атентати на поліційних конфідентів — директора Бабія та студента Якова Бачинського. Цей процес відбувся перед лавою присяглих у Львові в дні від 25 травня до 26 червня 1936 року.

Але Бандера і цим разом умів перебрати ініціативу в свої руки, так що в дійсності обвинувачем була не польська влада, але Степан Бандера та його товариші, які обвинувачували польську окупаційну владу.

Цим разом одначе польський суд дозволив обвинуваченим вживати української мови і ніяких перешкод підсудним та свідкам не робив. Тому в частині зізнань уже не було демонстративних заяв підсудних та випроваджування їх силою із судової залі. Польські власті зрозуміли, що своєю тактикою в Варшавському процесі вони скомпромітувалися в очах культурного світу і навіть в очах власного громадянства, за винятком хіба шовіністичної польської «вулиці», якій це подобалось. Керівники Львівського процесу були певні, що, дозволивши Бандері і його товаришам вживати свobodно української мови, вони вирвуть Бандері з рук його зброю і зуміють зіштовхнути його на оборонні позиції. З цих міркувань

предсідник лави присяглих у Львові не реагував теж на те, що всі підсудні привітали Степана Бандеру, коли його ввели на залю розправ, окликом »Слава Україні!«

Але й це польським суддям не допомогло. Бандера ввів і тепер стати в наступальну позицію. Коли на початку, при офіційному списуванні особистих даних, йому поставлено питання про державну приналежність, він заявив демонстративно: »Українська«, вияснюючи, що польської влади на українських землях як незаконної він не признає, а на питання про його відношення до військової служби він заявив, що він є членом Української Військової Організації (УВО).

Після засуду в Варшавському процесі Бандери дозволено було побачитись з членами його родини і деякими друзями та з оборонцями. Цю нагоду використав Бандера на те, щоб заздалегідь зорганізувати тактику поведінки обвинувачених на розправі та передати відповідні доручення всім іншим членам ОУН, що мали засісти на лаві обвинувачених. Згідно з пляном Бандери, підсудні поділилися на дві частини: ті, проти яких польські судові власті мали переконливі докази їхньої діяльності в ОУН, мали признаватися до участі в ОУН і складати відповідні заяви та вияснення в аспекті пропаганди ідей ОУН, а ті, проти яких польський суд таких доказів не мав, послідовно мали заперечувати свою приналежність до ОУН. Так заперечили свою приналежність до ОУН: Дарія Федак, Віра Свенціцька, Катря Зарицька, д-р Б. Гнатевич, Івасик, Ярош, Сеньків, Коцомбас, Равлик, Феник і Роман Шухевич, заявляючи при тому, що по своїх політичних переконаннях вони є українськими націоналістами. Для облегшення становища тих, що не признавалися до участі в ОУН, Підгайний, Малюца і Мигаль відкликали всі свої попередні зізнання, якими обтяжували тих підсудних, і заявили, що їх зізнання в цих місцях неправдиві, бо вони вмісне подавали тоді фальшиві зізнання, вплутуючи невинних людей, щоб відтяжити справу і рятувати себе. Своєю постановою на Варшавському процесі та при допомозі таємно пересланих листів (»грипсів«) у часі між Варшавським та Львівським процесами Бандера зумів вплинути морально й на тих, що заломалися були морально під час

слідства у справі вбивства Перацького, так що на Львівському процесі вже й вони держалися гідно, засуджуючи своє попереднє заломання. Мигаль, осуджуючи своє колишнє заломання, заявив, що він тепер називатиме Бандеру тільки окресленням »Провідник«, бо вважає себе негідним вимовляти його прізвище.

Сам Степан Бандера виступив тепер отверто як крайовий провідник ОУН на Західних Українських Землях. Він вияснив тло розгляданих судом справ та мотиви діяльності ОУН у даних випадках, але при тому відмовився подавати будьякі прізвища чи псевда членів ОУН. Він признав, що Бабія, Бачинського та большевицького урядовця в консуляті у Львові вбили, а Коссобудзького та Юзефського мали вбити з його наказу і вияснив, що Бабія вбили не за його політичні погляди, а за його активну співпрацю з ворожою поліцією проти українського революційно-визвольного руху, за придержання ним у церкві та передання в руки польської поліції українського студента, що роздавав летючки ОУН, та за намовлювання українських студентів гімназії, в якій він був директором, до співпраці з польською поліцією проти українських революціонерів. ОУН остерегла була кілька разів Бабія та вівзвала його покинути нікчемну роботу проти власного народу, але Бабій насміхався з осторог ОУН і продовжував свою роботу. Над Бабієм відбувся організаційний суд, який дуже совісно розглянув його справу, і коли той суд видав на Бабія присуд смерти, то він, Бандера, як крайовий провідник ОУН, дав наказ виконати присуд суду ОУН. Також у справі студента Якова Бачинського переведено наперед дуже докладне слідство, при чому слідило його одночасно кількох членів ОУН, не знаючи один про одного. І коли врешті стверджено понад усякий сумнів, що Яків Бачинський є поліційним конфідентом і слідкує за українськими революціонерами, щоб видавати їх у руки польської поліції, суд ОУН засудив його на кару смерти за національну зраду і за співпрацю з ворожою поліцією проти власного народу. Далі, Бандера сказав, що він дав наказ виконати присуд. Старшину тюремної сторожі Коссобудзького він наказав убити за те, що той знущався над українськими політичними в'язнями, а волинського воеводу Юзефського

він наказав убити за те саме, за що й Перацького — за придавлювання й нищення національного життя українського народу на Волині та польщення Волині при допомозі насаджування польських колоністів. Актентат у большевицькому консуляті виконано для запротестування перед усім культурним світом проти варварського винищування українського народу на Наддніпрянщині большевицькою Москвою та для заманіфестування морально-політичної єдності українців на землях, окупованих Польщею, з українцями на землях, окупованих Москвою, в боротьбі проти большевицької Москви. Антін Крушельницький повинен був згинати за те, що намагався як вислужник большевиків настроїти західноукраїнське громадянство прихильно до большевиків, що знищили мільйони українців, і для того вперто писав у своєму журналі «Нові Шляхи», що українське життя в УССР свobodно і буйно процвітає, а разом з цим оплюгавлював український націоналістичний рух інсинуаціями, нібито український націоналістичний рух інспірований чужими чинниками та субсидійований чужими фондами.

У своїх зізнаннях намагався Бандера раз-по-раз з'ясовувати основні ідеологічні та політичні позиції ОУН, але передсідник за кожним разом переривав йому й не дозволяв говорити далі на ці теми. Спробу прокурора принизити ОУН в публічній opinii заввагою, що бойова діяльність ОУН, зокрема ж виконувані нею терористичні акти є суперечними з засадами християнської моралі, Бандера вдало відбив виясненням, що відповідальними за все те морально є тільки польський уряд та польський нарід, які, потоптавши Божі і людські закони, поневолили український нарід і створили стан, в якому український нарід у власній обороні мусить вбивати катів і зрадників.

СТЕПАН БАНДЕРА

Краєвий Провідник ОУН, засуджений на смерть
у Варшаві, та на досмертну в'язницю у Львові
1936 р.

ПРОМОВА СТЕПАНА БАНДЕРИ ПЕРЕД СУДОМ

Користаючи з права «останнього слова», Бандера сказав таке перед судом¹⁾:

»Прокурор сказав, що на лаві обвинувачених засідає гурт українських терористів і їх штаб. Хочу сказати, що ми, члени ОУН, не є терористами. ОУН огортає своєю акцією всі ділянки національного життя. Про ці акції мені не дали змоги говорити, навіть про мою власну діяльність. Тому я мусів обмежитися тільки до тих окремих фактів, які є предметом цієї розправи. Спершу дам вияснення до деяких справ, що їх заторкнув прокуратор.

»Щодо комісара Кособудського, то в 1933 р. я дістаю звіт від товаришів, які перебували у в'язниці, що комісар Кособудзкі стосує супроти українських політичних в'язнів спеціальні методи, вживає шикан і репресій і що в'язні плянують перевести в протиакцію голодівку. Я дав наказ зібрати докладний матеріал і, маючи в руках докази, що комісар Кособудзкі не тільки організував, не тільки репрезентував, але й сам виконував ті всі репресії, я на проєкт голодівки не згодився і заборонив її, стоячи на становищі, що коли застосовується терор супроти українських політичних в'язнів, то не можна допустити, щоб тягар боротьби з цим упав на плечі тих товаришів, які є безборонні і з якими адміністрація в'язнична може зробити, що схоче. Я вважав, що Організація має обов'язок взяти тих товаришів в оборону і з цієї причини я дав наказ вбити комісара Кособудзького. Суду не було. Я сказав уже, що Організація судила тільки українців, коли ж йшло про представників польської держави, чи польських державних інституцій, то суду ми не переводили.

1) »Свобода«, ч. 162, 14 липня 1936; »Америка«, ч. 88, 30 липня 1936. Обидві ці газети передрукували за галицько-українською пресою («Діло», »Новий час«), які однак змогли подати лиш те, на що дозволила польська цензура. Нецензурований, повний текст промови Бандери перед судом у Львові не зберігся.

»Щодо волинського воєводи Юзефського, то атентат на нього мав те саме тло, що й планований атентат на куратора Гадомського і виконаний атентат на міністра Перацького. Воєвода Юзефські мав згинутися не тому, що, як каже прокуратор, хотів зближення двох народів, але тому, що метою всієї політики польського уряду, зокрема на Волині, яку репрезентував Юзефські, була державна і національна асиміляція українців.

»На директора Бабія і на Бачинського Револуційний Трибунал видав присуд смерти за злочин національної зради. Прокуратор сказав, що я не дав тут доказів вини директора Бабія та Бачинського. Я навіть не старався цього робити, бо те, чи вони винні, чи невинні, розглядав Револуційний Трибунал, який на основі конкретних даних і матеріалів видав присуд. Я тільки назвав тут ті злочини і провини тих людей, за які їх засудили. Кожний зрозуміє, що з конспіративних мотивів я не міг тут переводити доказів вини тих людей. Ми стоїмо на становищі, що обов'язком кожного українця є підпорядкувати особисті справи інтересам і справі нації. Коли ж хтось добровільно і свідомо співдіє з ворогами в поборюванні і то фізичними методами українського визвольного руху, стоїмо на становищі, що за такий злочин національної зради належить кара смерті. Суд, що ті засудили смертю, мав мандат від ОУН.

»Третя справа — це справа протибольшевицької акції. Прокуратор сказав, що бодай побічним мотивом при вирішуванні атентату на советський консулят у Львові було те, що Організація хотіла зареагувати теж на налагодження польсько-большевицьких взаємин, що хотіла їх поспувати. Я сам про цей атентат рішив, я дав наказ його виконати і заявляю, що абсолютно не брали ми до уваги того моменту. Не тільки з практичних, але в першу чергу з засадничих мотивів. ОУН у своїй політичній програмі відкидає орієнтацію на когонебудь. ОУН відкидає концепцію відбудови української держави при польсько-большевицькій конфлікті. Взаємини польсько-большевицькі не можуть рішати про наші політичні розрахунки. А втім, з історії знаємо, що всякі такі концепції гинули, а коли йде про Україну, то Польща з Москвою завжди годилися. Всі бойові акти, які розглядали в цій залі, є тільки фрагмен-

том і то не цілої революційної, але навіть самої бойової діяльності.

»З розправи виходило б, що ОУН зводить цілу свою діяльність головно до бойової акції. Заявляю, що бойова акція не є єдиною і не є першою, але рівнорядною з іншими ділянками. Тому, що в цій залі розглядали атентати, які виконувала Організація, міг би хтось думати, що Організація не рахується з людським життям взагалі і навіть з життям своїх членів. Коротко скажу: Люди, які весь час у своїй праці є свідомі, що кожної хвилини можуть самі втратити життя, такі люди, більше ніж хтобудь інший, уміють цінити життя. Вони знають його вартість. ОУН цінить дуже високо життя своїх членів, але наша ідея є в нашому понятті така велична, що коли йде про її реалізацію, то не одиниці, не сотні, але й тисячі жертв треба посвятити, щоб її зреалізувати. Вам найкраще відомо, що я знаю, що наложу головою і відомо вам, що мені давали змогу своє життя рятувати. Жиючи рік з певністю, що я втрачу життя¹⁾, я знаю, що переживає людина, яка має перед собою перспективу в найближчому часі життя втратити. Але впродовж всього часу я не переживав того, що переживав тоді, коли вислав двох членів на певну смерть: Лемика, і того, що вбив Перацького...«

Тут передсідник перервав Бандері і не дозволив уже докінчувати промови.

НА ПЕРЕЛОМІ

В другій половині 1939 року польська »моцарствова«¹⁾ держава, по кількатижневім спротиві німецькій агресії, перестала існувати. Брами польських тюрем розкрились, і тисячі українських політичних в'язнів, а між ними й Степан Бандера, вийшли на волю.

Але розвал Польщі не розв'язував проблеми самостійності України. Польсько-німецька війна не тіль-

¹⁾ Амністію, якою замінено кару смерти на досмертну тюрму, проголошено напередодні Варшавського процесу, тому весь рік слідства перед Бандерою стояло марево плибениці.

ки не заторкнула московського панування на східних й осередніх українських землях, але й віддала в московське ярмо ще й західні українські землі. Революційна боротьба ОУН супроти цього мусіла вестися далі. Та вибух другої світової війни, на жаль, застав ОУН в стані серйозної внутрішньої кризи.

Арештування й засудження на довгі роки цілого складу Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ у зв'язку з убивством Перацького було дошкульним ударом для ОУН. Та це спараліжування в революційній дії гурта провідних членів ОУН компенсувалося величезним морально-політичним капіталом, що його приніс для ОУН вдалий атентат на польського міністра внутрішніх справ у столиці Польщі, та геройська постава Степана Бандери і його друзів на судовому процесі в Варшаві і потім у Львові. Гурт провідних членів, вирваних ворогом з бойової лави й запроторених в тюрму, треба було заступити гуртом нових провідників революційної боротьби, як це сталося по смерті таких визначних керівників революційного змагу ОУН, як сотн. Юліян Головінський та Степан Охримович. А здобутий для ОУН її всесторонню діяльність під керівництвом Степана Бандери беззастережний авторитет і симпатії серед найширших мас українського населення давали змогу розгорнути революційну діяльність ОУН ще ширше і ще повніше.

Та тоді саме прийшов несподіваний удар із середини.

При обговорюванні Варшавського процесу ми згадали вже, яке страшне замішання серед арештованих членів Крайової Екзекутиви ОУН та прорив у їхній геройській поставі в періоді слідства спричинив той факт, що в руки польської поліції дістався «Архів Сеника», тобто кілька сотень важливих таємних документів ПУН з організаційними звітами Крайової Екзекутиви ОУН включно. Офіційно, ПУН проголосив вияснення, що ті документи skonфіскувала в часі ревізії в Барановського, Сеника та ще деяких членів ПУН чеська поліція, яка передала все полякам. Але всі дані вказували на те, що в дійсності мусіло бути інакше і що до того мусів свідомо прикласти своїх рук хтось із найближчих співробітників ПУН. В дійсності «архівом Сеника» завідував

Ярослав Барановський. А тому проти нього насамперед і звернулося підозріння в агентурній роботі для поляків. Це підозріння скріпилося ще тим фактом, що в ході слідства в справі Перацького польська поліція подала Бандері як виявлені три моменти з організаційної діяльності Бандери, які були відомі тільки Бандері і Барановському, і в ніяких організаційних записках ні звітах про них не говорилося. Само собою, що й справа Романа Барановського, рідного брата Ярослава, який на судовому процесі в 1932 р. отверто й прилюдно признався до провокаторської роботи на службі польської поліції проти українського революційного підпілля, і особливо те, що коли батьки Романа виреклись його, то Ярослав відмовився засудити морально свого брата, підсилювали недовір'я й підозріння супроти Ярослава Барановського.

Використавши найближчу нагоду, Бандера передав до Проводу ОУН свої застереження й підозріння супроти Ярослава Барановського. В імені заарештованого поляками й засудженого Крайового Проводу ОУН Бандера поставив вимогу, щоб для добра Організації негайно припинити Ярослава Барановського в усякій діяльності ОУН та повести проти нього строге організаційне слідство.

Але застереження й вимоги Степана Бандери до полк. Коновальця не дійшли. В міжчасі, після арештування всіх членів Крайового Проводу ОУН, очоленого Бандерою, а кілька місяців пізніше теж по арештуванні наступного Крайового Провідника ОУН, Барановський, як референт ПУН для зв'язку з Краєм, призначив на становище крайового провідника свого любимця Лева Ребета, зігнорувавши і сугестії провідного активу ОУН на рідних землях, що висунув на це становище інших людей, і гострий спротив того активу проти призначення Ребета. Ребет же став вірним послухником Ярослава Барановського, тому й усе те, що він, як крайовий провідник ОУН, повинен був передати полк. Коновальцеві, Голові Проводу ОУН, він передавав Барановському.

В 1938 р. вийшли з тюрми деякі члени Крайової Екзекутиви ОУН, як Ярослав Стецько, Роман Шухевич, Zenon Коссак, які перейшли закордон, щоб особисто з'ясувати справу полк. Коновальцеві. Та

тоді прийшов ще один важкий удар — нежданна й невияснена трагічна загибель полк. Коновальця.

По смерті полк. Коновальця, Барановський «ви-явив» членам ПУН, що полк. Коновалець залишив йому перед смертю усний заповіт, щоб у випадку його смерті на його наступника покликати полк. А. Мельника і, покликаючись на той «заповіт», запропонував полк. А. Мельникові перебрати становище Голови Проводу ОУН. Полк. А. Мельник пропозицію прийняв. Але, не бравши до того часу ніякої участі в діяльності ОУН, мусів обмежуватись тільки до формального очолення ПУН, залишаючи фактичне керівництво іншим. Таким способом після трагічної смерті полк. Коновальця, Ярослав Барановський став всевладним паном в ПУН.

Особливий характер напрямку роботи ОУН, що його почав тепер надавати Барановський, виявився особливо виразно вже в найближчих місяцях — у справі Карпатської України. Коли над самостійністю Карпатської України, що народжувалась, нависла важка тінь мадярської інвазії, гурт провідних членів ОУН із ЗУЗ під проводом Михайла Колодзінського — «Гузаря», романа Шухевича — «Шуха» і Зенона Коссака — «Тарнавського» поставив вимогу збройного спротиву мадярам, не дивлячись зовсім на те, чи це буде подобатися гітлерівській політиці, та взявся негайно до енергійної підготовки збройного спротиву. Ясна річ, що в сучасній ситуації керівником цієї акції мусіла бути Організація Українських Націоналістів, яка диспонувала потрібними для такого діла кадрами. Та згадана трійка одержала наказ від Барановського в імені ПУН — негайно відкликати започатковану ними акцію і самим якнайшвидше виїхати з Карпатської України. На українські землі, окуповані Польщею, передав Барановський гостру організаційну заборону членству ОУН виїжджати на Карпатську Україну, загрозивши, що кожного члена ОУН, який не послухає цієї заборони, жде кара смерті з присуду Організації. Таке допасовування діяльності ОУН до політики гітлерівської Німеччини було противне і протилежне основним ідейно-політичним założенням та характерові ОУН і шкідливе для української справи. Тому згадана трійка ОУН із своїми однодумцями не скорилася наказові Барановського. І саме тому «бунтові» треба

завдячувати збройну підготову та почин героїського спротиву Карпатської України мадярським напасникам в обороні своєї самостійности; спротиву, що переродив карпатських »русинів« на свідомих і активних українських патріотів-борців, а посередньо став теж прологом до збройного спротиву українського народу імперіялістичним плянам гітлерівської Німеччини.

На диво, політика Барановського була апробована головою ПУН полк. А. Мельником. При сумлінній аналізі та об'єктивній оцінці речей не могло бути найменшого сумніву в тому, що в такому стані ОУН не тільки не справиться з тими важливими завданнями, що їх накладали на неї грядучі події, але й може завести в сліпий кут усю українську справу. Бо ж легальні українські партії, що існували й діяли під польською займанщиною, не скривали перед українським громадянством свого дійсного обличчя. Їм протиставилася революційна, безкомпромісова ОУН, тому кожному було видно, яка українська політична партія до чого і якими шляхами змагає. Тепер же, коли ОУН мала у висліді політики Мельника-Барановського фактично перейти в відношенні до Німеччини на ті політично-тактичні позиції, на яких раніше стояло в відношенні до Польщі УНДО, ніякої протиставної їй революційної і безкомпромісової організації не було, і ОУН мала залишати таку оцінку декларативно за собою надалі. Значить, на словах ОУН мала й далі залишатися революційною і безкомпромісовою, самостійницькою організацією, якою була раніше, коли її провідником був полк. Євген Коновалець, а в дійсності мала стати партією звичайних угодовців, що орієнтувалися самі і старалися орієнтувати українське громадянство на Німеччину, узалежнюючи свої пляни й дію від волі Німеччини. Такий стан дезорієнтував би зовсім український патріотичний загал, який мав до ОУН довір'я, а тому й завів би всю українську справу в глухий кут.

Цього не могло статися. А щоб воно і не сталося, треба було негайно провести в ПУН зміну політичного курсу і, зокрема, зміни в персональному складі ПУН, бож власне ПУН, як провід ОУН, повинен був рішати про політику й тактику ОУН.

У цьому й була вся суть конфлікту, що постав всередині ОУН після того, як провідний актив крайової ОУН, по розвалі Польщі, опинився на волі і побачив зовсім зблизька персональний склад ПУН, морально-політичні кваліфікації кожного з його членів, політичні напрями й діяльність ПУН та — з другої сторони — можливості безпосередньої зустрічі з членами ПУН, включно з полк. А. Мельником та висловлювання перед ним своїх думок.

Загалом громадянства була відома тоді, як причина конфлікту, тільки справа Ярослава Барановського, бо про цю справу можна було прилюдно говорити. Про політику ж і тактику ОУН у відношенні до гітлерівської Німеччини й до інших політичних сил можна було говорити тільки в найвужчому колі провідного членства ОУН. І навіть про те, що й справа Барановського тісно в'яжеться з напрямними політики й тактики ОУН, бо революційний актив ОУН вірив тоді, що по усуненні Барановського, головного речника орієнтації на Німеччину й особистого зв'язкового ПУН до німецьких політичних чинників, опортуністична концепція провалиться, і ПУН повернеться на принципіальні позиції орієнтації на власні сили, — отже навіть і про те в тогочасній ситуації ширше говорити не було можна.

Виглядало, що полк. А. Мельник зовсім не орієнтується ні у внутрішніх справах ОУН, ні в політичних і сліпо вірить в усе, що йому сугерує Барановський. Отже треба було негайно з'ясувати йому всі справи безпосередньо, з поминенням Барановського.

Хто мав це зробити?

Діяльність і становище Степана Бандери в ОУН та в усій революційній боротьбі українського народу на рідних землях, окупованих Польщею, та його особиста постава в моментах найважчої проби, що здобула йому великий авторитет серед усього українського громадянства, кваліфікували його як того, з-поміж усього членства ОУН, з чиею думкою повинен числитися ПУН і його голова. Тому то якраз на його адресу звернулися домагання провідного активу крайової ОУН, щоб він особисто, як їхній репрезентант, з'ясував полк. Мельникові їхні думки й сугестії.

Бандера прийняв ту вимогу. Тим більше, що й сам вірив у те, що полк. Мельник радо послухає думки

провідного активу крайової ОУН, схоче совісно проаналізувати й об'єктивно оцінити кожну справу і виявить конечне для провідника такої організації, як ОУН, вміння приймати рішення, подиктоване не персональним наставленням до того чи іншого члена ОУН, на якому б пості той не стояв, але єдино добром справи.

Та Бандері довелося гірко розчаруватись. Виявилося, що вже в самій психіці крайового членства з одної сторони і членів закордонного ПУН з другої, існують глибокі різниці. Члени крайової ОУН ідеалізували ПУН. Це було, розуміється, зовсім природне, бо коли при здорових внутрішньо-організаційних відносинах на провідні становища в ОУН у краю виходили найкращі, найбільш випробувані в революційній роботі, то такий самий принцип добору мусів був обов'язувати і в конструкції ПУН. Та в дійсності воно було зовсім не так. Провід Українських Націоналістів (ПУН) творився і напередодні оснування Організації Українських Націоналістів, і на Першому Конгресі Українських Націоналістів у 1929 р. на принципі участі представників тих окремих українських націоналістичних організацій, з яких поставала єдина ОУН. Залишаючись постійно закордоном, далеко від безпосередньої революційної боротьби з ворогом, вони не проходили зовсім того революційного наснаження, що його проходили члени крайової ОУН. Авторитет полк. Євгена Коновальця заставляв усіх їх підчинятися напрямові дії націоналістичної, революційно-визвольної ОУН, але внутрішньо вони його не сприймали. З уваги на це вони були тільки механічними «апаратчиками», що їх умів з більшим або меншим успіхом використовувати полк. Коновалець як провідник ОУН. По смерті полк. Коновальця, коли заїснувала конечність включитися особисто в безпосередню революційну дію в обличчі можливого конфлікту ОУН з гітлерівською Німеччиною, вони виявили своє справжнє обличчя — опортуністичне. Однозвучним із ними виявився й полк. Мельник, що хоч і жив до вересня 1938 р. в краю, то ніякої участі в революційній діяльності ОУН на рідних землях не брав.

В такій ситуації всі намагання провідного активу крайової ОУН внести оздоровлення в ряди ОУН на її верхах та завернути політичну дію ОУН на при-

ципіяльні революційні позиції ПУН і його голова полк. Мельник сприймали тільки як «анархістичний вияв членів, що не вміють вкласти в норми твердої організаційної дисципліни». Полк. А. Мельник, як голова ПУН, поставив усім їм позадискусійну вимогу включитися беззастережно в організаційну систему і всі свої завваги скеровувати до нього тільки організаційним шляхом, тобто через Барановського.

Настроений заздалегідь Барановським, Мельник поставився явно неприхильно і до Степана Бандери. Все минуле Бандери для нього ніякого значення не мало. Він повірив «опінії» Барановського, що Бандера амбітник, який керується тільки персональними міркуваннями і що з тих саме причин він є ініціатором «ферменту» на низах. Маючи таке наставлення, Мельник не хотів покликати Бандеру до складу ПУН, де б він міг з'ясовувати свої думки, бо, мовляв, «своїм темпераментом Бандера ніяк не надається до творчої співпраці», а до всіх його зауваг поставився апріорним неприхильним наставленням, оцінюючи вже наперед, що все те, що скаже Бандера, безвартісне, тенденційне, негідне уваги.

Тому кількакратні розмови Бандери з Мельником виявилися безуспішними.

На переломі 1939/40 рр. виїхав закордон з українських земель, окупованих більшовиками, тогочасний крайовий провідник ОУН Володимир Тимчій — «Лопатинський» з кількома іншими членами Крайової Екзекутиви ОУН. Познайомившись із ситуацією ОУН на чужині, вони зайняли таке саме становище, як і група провідних членів ОУН із Степаном Бандерою на чолі, які від моменту розвалу Польщі перебували на чужині. Здавалось, що коли полк. А. Мельник не хоче числитися з колишніми провідними членами крайової ОУН, то може буде числитися з поглядами сучасного проводу ОУН в краю, якщо вважає себе провідником не тільки еміграційних частин, але всієї ОУН. Тому в першій половині січня 1940 р. тогочасний провідник ОУН на рідних землях Володимир Тимчій — «Лопатинський» і Степан Бандера прибули до Риму, де тоді перебував полк. А. Мельник, одержавши його згоду на те, і предложили йому, як голові ПУН, низку пропозицій від ОУН в Україні і від провідного революційного активу поза

межами України. Ті пропозиції в одній частині накресливали плян визвольної боротьби і самостійницької діяльності ОУН в новій ситуації, а в другій частині порушували організаційно-персональні справи ПУН, наладження яких було конечне, щоб привернути довір'я членства Організації до ПУН¹⁾. Конкретно він запропонував полк. А. Мельникові виїхати до неутральної країни Швайцарії і звідти керувати всією діяльністю ОУН на українських землях та поза межами України, спираючи всю діяльність ОУН на засадах повної незалежності від сторонніх сил і визнаючи союзниками України тільки тих, хто виразно й щиро визнаватиме й респектуватиме принцип повної національно-державної незалежності України, а ворогом кожного, хто цей принцип буде нехтувати. Використовуючи тогочасну ситуацію — війну СССР проти Фінляндії, ПУН, згідно з сугестіями Бандери й Тимчія повинен був проголосити й переводити в життя активну допомогу Фінляндії, щоб цим заманіфестувати перед світом політичні позиції ОУН як речника політичних змагань українського народу і разом з цим організувати на терені Америки й Англії українські легіони для боротьби за волю України проти большевицької Москви. Супроти Німеччини ОУН повинна була зайняти вичікуjące становище: якщо Німеччина в дальшому розвитку подій виявить свою ворожість до незалежності України, то легіони повинні звернутися теж проти гітлерівської Німеччини.

На внутрішньо-організаційному відтинку делегати поставили офіційну вимогу усунути із складу ПУН Ярослава Барановського, проти якого існували обосновані закиди у зраді, та тих членів ПУН, які ломанням політичної лінії ОУН підірвали до себе і до ПУН довір'я.

Полк. А. Мельник погодився апробувати деякі проекти другорядного значення, одначе рішуче відкинув згадані сугестії засадничого характеру. Він заявив про конечність уважати Німеччину нашим союзником і достосовувати діяльність ОУН до політики Німеччини, а тому й рішуче відкинув проект організування збройних частин на допомогу Фінлян-

1) С. Бандера: »В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН«, »Сурма«, ч. 18-19, лютий-березень 1950.

дії, бо це втягнуло б ОУН у конфлікт з Німеччиною, а тимбільше проект організування українських леґіонів на території західних альянтів. Так само й на внутрішньо-організаційному відтинку полк. Мельник рішуче відмовився перевести будьякі персональні зміни.

Бачивши таку поставу полк. Мельника, Бандера і Тимчій заявили йому, що тактика політичної дії ОУН, яку останньо веде ПУН і тепер обстоює її голова, як така, що не підлягає ніякій дискусії, різко суперечить основним ідейно-політичним засадам Організації Українських Націоналістів і що ОУН, головню ж її частини, що стоять в активній революційній боротьбі на рідних землях, таку тактику ніяк не апробують. Це може довести тільки до дальшого відчуження закордонного ПУН від революційного членства ОУН в краю. Та полк. А. Мельник збув цю остерогу погрозою, що всяку спробу »бунту« він зуміє здавити залізною рукою вождя.

Цілий місяць велися ще переговори і намагання крайового проводу ОУН та гурту провідного членства ОУН закордоном поладнати внутрішній конфлікт ОУН згідно з інтересами визвольної справи. Коли ж таки усі заходи виявилися безуспішними, провідний актив ОУН та представники Крайової Екзекутиви разом із крайовим провідником ОУН зійшлися 10 лютого 1940 р. на нараду, на якій покликали до життя **Революційний Провід ОУН**. Становище голови Революційного Проводу ОУН одногосно запропоновано Степанові Бандері.

Перед Бандерою стала важка проблема відповідальности за дальшу долю українського революційно-визвольного руху, а разом з цим і всієї революційно-визвольної боротьби українського народу. Він був свідомий того, що створення Революційного Проводу ОУН і вибір його на голову того Проводу приведе до певного внутрішнього потрясення в ОУН, оскільки доведеться усунути з ОУН деяких членів ПУН з полк. А. Мельником на чолі і тих, хто стане по стороні Мельника. Та разом з цим Бандера бачив ясно, що слухняний перехід всієї ОУН на позиції полк. А. Мельника і його ПУН не тільки зведе на манівці всю дію ОУН і перетворить революційно-визвольний рух на звичайну партію типу УНДО чи іншої, але й ударить по всій самостійницькій бо-

ротьбі українського народу, презентуючи її світові як причіпку до німецького імперіялістичного воза.

Добро української справи Степан Бандера поставив тут вище від принципу сліпого організаційного послуху в таких незвичайно важливих справах, тому й прийняв становище голови Революційного Проводу ОУН.

Весною 1941 р. відбувся у Кракові II Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів, за участю більшої кількості закордонних представників ОУН на рідних землях. Цей Збір затвердив акт з 10 лютого 1940 р., тобто створення Революційного Проводу ОУН, визнав його кінцевим і правильним, одобрив діяльність тимчасового Революційного Проводу ОУН, ствердив неправосильність відбутого в 1939 р. т. зв. Великого Збору і неправосильність покликання Андрія Мельника на голову ПУН та вибрав новий, закордонний Провід Організації Українських Націоналістів.

Головою нового Проводу Організації Українських Націоналістів II Надзвичайний Великий Збір ОУН вибрав одностановно Степана Бандеру.

Цей же Великий Збір візав полк. А. Мельника, який відмовився прибути на Збір, припинити будь-яку діяльність під іменем ОУН, поскільки не було ніяких сумнівів, що його політичні позиції були чужі і противні основним ідейно-політичним позиціям ОУН та всій дотогочасній діяльності ОУН на українських землях, а також поза межами України до моменту смерті полк. Євгена Коновальця. Він міг відійти зовсім від політичного життя, або оснувати собі, разом із своїми однодумцями, нову політичну партію з новою назвою.

Полк. А. Мельник і його однодумці не визнали постанов II Надзвичайного Великого Збору ОУН, тільки, використовуючи фірму ПУН, вирішили перевести окремий «організаційний суд», який засудив Степана Бандеру і 9 інших членів Революційного Проводу ОУН на кару смерті, створюючи важку й нестерпну атмосферу, яка мала великий вплив на дальший розвиток подій...

Дальша діяльність ОУН під проводом Степана Бандери та організації полк. А. Мельника в аспекті інтересів української визвольної справи дають ясну відповідь на питання, чи рішення Степана Бандери в важкий, переломовий час було правильне чи ні.

ІСТОРИЧНЕ РІШЕННЯ

Напередодні вибуху німецько-польської війни в 1939 р. гітлерівська Німеччина та большевицька Москва підписали таємний договір про співдію в ліквідації польської держави. Згідно з цим Німеччина погодилась, щоб Москва забрала собі українські та білоруські землі, які раніше окупувала Польша, а по закінченні польсько-німецької війни офіційно проголошено декларацію про братання гітлерівської Німеччини з большевицькою Москвою. І німецькі, і московські газети впевняли, що ця дружба щира й віковична. Та крім німців, які сліпо вірили в усі заяви свого фюрера, ніхто в те не вірив. Особливо ж українці, що перебували в тому часі в Німеччині чи на зайнятих німцями теренах, бачили, що все це політична гра і що німецько-московська війна неминуха. Питання було лише, який день вибере собі «фюрер» для нападу на московського «приятеля».

Але в оцінці того, якою буде постава гітлерівської Німеччини до самостійницьких змагань українського народу, коли їй доведеться йти на схід, українські політичні діячі глибоко розходились.

Провід революційної ОУН, очолений Степаном Бандерою, не дурив себе надією, що гітлерівська Німеччина сприятиме відбудові самостійної української держави, а навпаки, брав до уваги якнайбільш правдоподібну можливість, що гітлерівська Німеччина змагатиме тільки до того, щоб відібрати Україну від Москви і зробити її своєю колонією. А тому й відкидав рішуче будьяку співпрацю з гітлерівською партією і, особливо, будьяке пов'язування дії ОУН з політикою гітлерівської Німеччини. Вимогу повної незалежності дій ОУН з виразним підкресленням принципового самостійництва ставив Бандера перед

ПУН, зокрема ж перед головою ПУН полк. А. Мельником, і коли той не прийняв тієї вимоги, то саме тому й рішився Бандера на розрив із полк. Мельником і його установою, що ще й далі називалася ПУН, щоб самому повести ОУН, а з нею й увесь український нарід, шляхом чистого самостійництва. Перейнявши провід ОУН, Бандера накреслив виразно шлях і завдання ОУН в найближчому майбутньому. Вже на самому початку воєнних дій на території України ОУН як керівник революційно-визвольної боротьби українського народу мусить проголосити відновлення української самостійної соборної держави. Якщо Німеччина рішиться респектувати самостійність української держави, то й добре, тоді можна буде заключити з нею договір про спільну боротьбу проти імперіалістичної Москви, якщо ж Німеччина має ворожі заміри супроти України й українського народу, то проголошення самостійности української держави заставить її виявити вже на самому початку воєнних дій на території України своє дійсне обличчя. Протинімецька боротьба українського народу в обороні української державности в такому випадку яскраво задокументує перед усім світом і перед історією, що державницькі змагання українського народу не тільки не є якоюсь німецькою вигадкою чи інтригою, але звернені як проти німецьких зазіхань на українські землі, так і проти московських та польських.

Провід революційної ОУН однодушно апробував цей плян дій ОУН і напередодні бурхливих воєнних подій на землях України Організація Українських Націоналістів прийняла рішення історичного значення: в бурхливих днях війни, що надходить, Україна мусить виступити перед світом як самостійний чинник, виразно й рішуче задекларувати перед світом своє бажання жити самостійним державним життям та своє рішення боротися проти кожного, хто заперечуватиме право українського народу жити вільно у власній самостійній державі та буде намагатися поневолювати Україну. Організація Українських Націоналістів несла на своїх плечах основний тягар визвольної боротьби від часу свого постання; вона мусить нести його й тепер, в днях нової важкої проби.

ПОСИЛЕНА ПІДГОТОВА ДО НОВИХ ЗАВДАНЬ

Разом із основним ідейно-політичним унапрямленням, Бандера представляє новому Проводові ОУН та всій Організації конкретні, детально розпрацьовані плани посиленої підготовки до нових завдань, вносячи скрізь питомий йому розмах, ентузіазм та рішучість. Під його проводом ОУН стає знову тією кипучою революційною організацією, якою була колись.

Розбудова організаційної мережі.

Новий розмах у праці ОУН вже в перших днях після перебрання проводу ОУН Степаном Бандерою виявився перш за все в розбудові організаційної мережі ОУН на рідних землях.

ПУН полк. А. Мельника, намагався переставити дію ОУН на рейки орієнтації на чужі сили, почав легковажити значення організаційної мережі ОУН на рідних землях, вважаючи, що в сучасній міжнародній ситуації про українську справу рішатиме політична розгра ПУН із сторонньою силою, яка рисуватиме мапу світу після другої світової війни, а не членство ОУН. Тому, коли над Західною Україною напередодні та в перших днях німецько-польської війни нависла загроза большевицької інвазії, ПУН не видав ніяких доручень для забезпечення оперативності сітки ОУН на українських землях, а навпаки, піддав «неофіційну пораду» всьому членству ОУН на рідних землях — «спасайся, хто може!» І тільки стихійне бажання членства крайової ОУН не припиняти боротьби в ніяких умовах було причиною, що з моментом захоплення большевиками західноукраїнських земель ОУН не перестала там існувати. Крайова Екзекутива ОУН на ЗУЗ під проводом Володимира Тимчія — «Лопатинського» зігнорувала «пораду» Мельникового ПУН «спасатися» і залишилася на рідних землях, щоб не тільки зберегти, але й розбудувати підпільну сітку ОУН. Все

таким становище ПУН, що продовжування діяльності ОУН під большевицькою окупацією є зайвим, спиняло якоюсь мірою працю Крайової Екзекутиви ОУН та зневірювало членів.

Степан Бандера, як новий голова проводу ОУН, вносить у цьому питанні радикальну зміну. Повертаючи ОУН до притаманної їй засади, що визвольна боротьба українського народу мусить спиратися насамперед на власні сили, ядром якої є міцна, самостійна революційна організація, Бандера доручає цю силу якнайінтенсивніше розбудувати, щоб надолужити занедбане.

Не було найменшого сумніву в тому, що продовжування дії ОУН в умовах большевицько-московської окупації вимагатиме жертв. Але ж проблема жертв була вирішена в ОУН ще тоді, коли ОУН творилася як революційна організація. А втім, вже перші дні нової дійсності на західноукраїнських землях виявили, що капітуляція перед ворогом не врятує українського народу від жертв: адже західноукраїнські партії ніякої революційної дії проти большевиків не вели й вести не збиралися, навпаки, готові були легально співпрацювати, як співпрацювали раніше з польським окупаційним урядом, і коли це виявилось нереальним, офіційно й фактично самоліквідувалися; а однак довелось і їм зазнати важких утрат з рук большевицького наїздника.

З-за кордону повертаються, на заклик С. Бандери, групи революційних діячів для підсилення праці ОУН на рідних землях. На місце тих, що пануть у боротьбі, стають нові бойовики ОУН, і підпільна мережа революційної ОУН, без уваги на жорстокий большевицький терор, не тільки не ліквідується, а навпаки, міцніє й поширюється, між іншим, і на Наддніпрянщині.

Нова хвиля бойової наснаги ОУН напоює твердістю й тугістю все членство крайової ОУН. І коли багатьом із них доводиться в ході революційної діяльності впасти в ворожі руки й засісти на лаві обвинувачених перед московсько-большевицьким «судом», то й молоденькі гімназистки, члени ОУН, виявляють подивугідну моральну силу поводитись мужньо і гордо в обличчі смерті, як поводився колись на слідстві та на польських судах і Степан Бандера.

Похідні Групи ОУН.

Доповненням безпосередньої праці в розбудові сітки ОУН на рідних землях для майбутніх завдань була концепція С. Бандери «Похідних Груп ОУН», яку він виклав проводові революційної ОУН і на спілку з Романом Шухевичем, в тому часі організаційним референтом проводу ОУН, подрібно розпрацював. Згідно з цим пляном, все членство ОУН, що опинилося поза межами України, було охоплене організаційною схемою і підготоване так, щоб з моментом вибуху воєнних дій на території України воно могло пляново перейти на рідні землі й рівномірно розплистись по всіх українських землях для скріплення й поширення сітки ОУН і її дії.

Українські Легіони.

Відкидаючи якнайрішучіше всяку співпрацю з гітлерівською партією та державно-політичним проводом Німеччини, що в тому часі було одне й те саме, провід революційної ОУН визнав не тільки можливим, але й потрібним ввійти в контакт із протигітлерівськими кругами німецької армії. Це було потрібне для того, щоб уже в перших днях воєнних дій на українських землях мати військові частини, які стали б зав'язком регулярної української армії. Протигітлерівські кола головного командування німецької армії (група Канаріса) відкидали пляни гітлерівської партії перетворювати всю Східну Європу в німецьку колонію, і замість цього змагали до розбудови Німеччини при чесному пошануванні прав інших народів на державну самостійність на їх національній території. Війну проти большевицької Москви вони вважали потрібною не ради заступлення московського панування над Україною й іншими народами східної Європи німецьким колоніальним пануванням, але ради безпеки самої Німеччини. А тому й сприяли творенню українських військових частин для боротьби з московським імперіалізмом, не ставлячи для цього ніяких політичних передумов. Свою ворожість до Гітлера і його політики задокументувала ця група німецьких військовиків три роки пізніше атентатом на Гітлера.

Визнавши можливим співпрацювати з цими протигітлерівськими кругами німецьких військовиків при

відсутності будьяких політичних зобов'язань, Бандера доручив організування українського легіону з членів і симпатиків революційної ОУН Романові Шухевичеві, що в дальшому розвитку подій став Головним Командиром Української Повстанської Армії.

Так створено напередодні німецько-большевицької війни в порозумінні з протигітлерівськими кругами командування німецької армії дві українські частини, зашифровані під назвами «Ролянд» і «Нахтігаль», при виразному домовленні, що політично обидва ці легіони підчиняються тільки Проводові ОУН і майбутньому урядові самостійної української держави.

Український Національний Комітет.

Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери була вповні свідомою тягару здійснювання поставлених перед українським народом завдань у грядучих подіях і добровільно рішилась узяти основну частину цього тягару на себе. Але на цьому вона ніяк не думала будувати своїх претенсій на монопольне становище в репрезентуванні українського народу. Навпаки, Бандера поставив у тому часі концепцію створення всеукраїнської політичної репрезентації, яку покликано було тимчасово в висліді порозуміння й домовлення представників усіх українських політичних течій, що стояли на позиціях незалежності і державної самостійності українського народу, а згодом, скоро тільки настане пригода хвилина, шляхом свободних всенародних виборів.

Ведені в цьому напрямі з доручення Бандери заходи провідних членів революційної ОУН закінчилися в короткому часі майже повним успіхом. Зараз же, 22 червня 1941 р., оформився Український Національний Комітет, як політична репрезентація українського народу, а до його складу ввійшли представники всіх існуючих тоді українських політичних середовищ, за винятком єдиної тільки організації полк. А. Мельника.

Несподіваний зворот у дальшому розвитку подій не дав можливості Українському Національному Комітетові виконати покладані на нього надії. Все ж таки створення такого всеукраїнського репрезента-

тивного політичного органу, саме з ініціативи і заходами Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, було радісним для всього українського загалу заманіфестуванням державно-творчої настанови ОУН притягнути всі українські політичні сили до співпраці в будіванні української держави.

За спільний фронт поневолених народів.

Опортуністичній орієнтації на чужу силу й ласку «іберменців» революційна ОУН під проводом Степана Бандери протиставить боротьбу проти всякого імперіялізму власними силами у спільному фронті всіх поневолених народів. Вже як голова Революційного Проводу ОУН і потім як провідник ОУН С. Бандера присвячує багато уваги організуванню фронту боротьби українського народу спільно з усіма іншими поневоленими Москвою народами під новим бойовим кличем: «За свободу народів і людини!» При тому він особливо наголошує спрямування боротьби ОУН проти всякого московського імперіялізму, а не тільки проти большевизму.

Широким руслом революційної боротьби.

Так ото в незвичайно критичний для Організації Українських Націоналістів момент, коли їй грозила морально-політична смерть від повернення її ПУН-ом на шлях орієнтації якраз на ті чужі сили, які потайки готували повне знищення українського народу й перетворення України в свою колонію, Степан Бандера зумів повернути діяльність ОУН знову в широке русло прямолінійної, безкомпромісової революційної боротьби та привернути їй давній розмах, ентузіазм і силу.

«Урбі ет орбі»¹⁾: Сувереном української землі є Українська Нація!

Задум революційної ОУН був 30 червня 1941 року здійснений. Вже в першому тижні воєнних дій на українській території, як тільки большевики втекли зі Львова, у столиці Західної України проголошено

¹⁾ «До відома містові і всьому світові», латинська формула важливих офіційних повідомлень у старинному Римі.

відновлення української держави. З ініціативи ОУН під проводом С. Бандери відбулись того дня у залі «Просвіти» у Львові Національні Збори при участі всіх українських провідних діячів, що перебували в тому часі у Львові, які однодушно прийняли історичну постанову, передану ще того самого дня через радіо до відома всьому українському народові і всьому світові:

»Волею українського народу, Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення української держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України«.

»На західніх землях України твориться українська влада, яка підпорядкується українському національному урядові, що створиться у столиці України — Києві«.

Цю історичну постанову благословили: Князь українсько-католицької Церкви митрополит Андрей Шептицький та Єпископ Української Православної Церкви Полікарп.

»З волі Всемогутнього й Всемилосердного Бога в Тройці Єдиного почалася нова епоха в житті державної соборної самостійної України. Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили й проголосили ту історичну подію«, — писав у своєму Пастирському Листі з датою 1 липня 1941 р. Митрополит Андрей. Те саме подав до відома своїм вірним і православний Митрополит Полікарп у своєму Пастирському Листі:

»Оце на наших очах справедливість Божя сповнилася: Один Бог, одна нація і спільна краща майбутність. Сповнилася наша відвічна мрія. У городі князя Лева з радіовисильні несеться над нашими горами, нивами, ланами, над нашою так густо зрошеною кров'ю землею радісна вістка: проголошено самостійну українську державу«.

В хвилину, коли на українські землі входила німецька армія, щоб і тут завести »новий лад« згідно із своїми плянами, Акт 30 червня 1941 року мав особливу вимову й значення. Це була офіційна заява українського народу всьому світові і, зокрема, Німеччині, що український нарід, як єдино законний господар цієї землі, бажає жити вільним життям у своїй власній суверенній державі, зовсім не дивля-

чись на те, чи це згідне з плянами якоїсь сторонньої сили, чи всупереч їй, та що своє право на вільне життя у власній самостійній державі український нарід захищатиме власними грудьми перед кожним, хто намагатиметься його потоптати.

Акт 30 червня 1941 р. зустрівся з ентузіастичною, однодушною апробатою всього українського народу. По всіх українських містах і селах, з яких уступилися московські большевики, відбулось святкове відчитання того Акту й маніфестаційне його затвердження. Нарід з захопленням узявся до відбудови державного життя в усіх ділянках. Знову замаяли скрізь синьожовті прапори, символ національних змагань.

Але тому, що державна самостійність української нації несла смертельний удар для гітлерівських плянів щодо України, Гітлер, довідавшись про Акт 30 червня 1941 р., доручив своїй поліції негайно «зліквідувати цей заговор українських самостійників». Але чинний виступ гітлерівської Німеччини проти української держави та гітлерівсько-німецький терор проти українських самостійників-державників виявилися тільки додатковим доказом, що справа державної самостійности України є живою, самотньою проблемою, яка в своєму змаганні до здійснення звертається однаково рішуче як проти московського і польського, так і проти німецького імперіялізму.

Проголошення віднови самостійности української держави Актом 30 червня 1941 р. всупереч політичним плянам гітлерівської Німеччини, та жорстока реакція Гітлера завдали смертельного удару всім ворожим інсинуаціям щодо пов'язання української проблеми з політикою Німеччини в opinio всього світу.

Український революційно-визвольний рух на рідних землях дав словами свого публіциста Орленка таку морально-політичну оцінку того Акту з перспективи років:

»Це була пересторога світові, що ми станемо проти кожного, хто в своїх імперіалістичних плянах хотів би перекреслити український нарід як самостійний чинник. Завдяки цьому актові українська державно-самостійницька ідея виступила перед народними ма-сами всієї України невикривленою, суверенною«.

СЛІДАМИ ЛЕГЕНДАРНОГО ВІНКЕЛЬРІДА

Історія легендарного швейцарського національного героя Вінкельріда подає, що коли в вирішному бою за волю Швейцарії австрійські лави сунули на швейцарських патріотів стіною найжених списів, загрожуючи знищити гурт швейцарських «бунтарів», Вінкельрід загорнув руками, скільки міг, австрійських списів і скерував їх у свою грудь, зробивши таким чином пролом у ворожих лавах для своїх земляків.

Отак постановив поступити в хвилину важкої політично-моральної проби Степан Бандера в відношенні до Організації Українських Націоналістів, яку він очолював, і супроти себе самого: вістря штиків гітлерівської Німеччини, що були скеровані проти всіх українських патріотів, Бандера рішив скерувати проти ОУН і проти себе самого, підставляючи під ворожі удари свою власну грудь.

Організація Українських Націоналістів як пробойова сила визвольних змагань українського народу виступила тільки з ініціативою самостійницько-державницької декларації у важливому історичному моменті. Акт 30 червня 1941 року, як це засвідчує й Князь української католицької Церкви Митрополит Андрей Шептицький у згаданому Пастирському Листі з датою 1 липня 1941 р., був проголошений однозгідним рішенням Національних Зборів, зложених з представників різних тогочасних українських політичних течій. Даючи вислів признання Організації Українських Націоналістів за ту ініціативу, Народні Збори уповажнили представника ОУН Ярослава Стецька творити Тимчасове Українське Правління. Але Стецько, прийнявши пост прем'єра, згідно з дорученням проводу ОУН, покликав до складу Тимчасового Правління України представників усіх тогочасних українських політичних течій, що стояли на позиціях державної самостійності України, так що в складі того Правління члени ОУН становили меншість. Це була виразна маніфестація рішення ОУН

творити державний провід на демократичній засаді всенароднього представництва.

Напередодні вибуху німецько-московської війни, в червні 1941 р., було створено, як згадано, з ініціативи ОУН, Український Національний Комітет. Цей Комітет, створений на чужині шляхом порозуміння з представників усіх існуючих тоді українських політичних течій, повинен був стати зав'язком українського уряду, виступаючи з ініціативою проголошення відновлення української держави. Але вже в першому дні після вибуху німецько-московської війни стало очевидним, що уряд гітлерівської Німеччини застосує поліційні репресії супроти авторів проголошення відновлення української держави. Того дня полк. Бізанц, як зв'язковий німецьких властей до Українського Комітету, передав Бандері офіційну остерогу німецького уряду перед будьякими діями українців, неузгодженими заздалегідь і неапробованими німецькими властями, які зустрінуться з негайними гострими репресіями з німецької сторони. Супроти цього Бандера доручає в останній хвилині внести в якійсь формі в декларацію відновлення української держави пояснення, що це сталося з ініціативи ОУН під проводом Степана Бандери, щоб цим скерувати німецький удар проти ОУН і його самого, щоб захистити перед несподіваним для українського загалу ударом інших українських патріотів, з-поза революційної ОУН, не приготованих на такий удар.

З тих то причин ініціатором скликання Народних Зборів у Львові та проголошення Акту 30 червня 1941 р. виступила сама ОУН під проводом Степана Бандери, а не Український Національний Комітет, створений напередодні в Кракові, і з тих причин в самому Акті 30 червня 1941 р. було зазначено, що його проголошує волею українського народу — Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери.

Небезпідставні побоювання щодо німецьких репресій виявилися дійсністю аж надто скоро. Вже на першу вістку про відновлення української держави німецька влада заарештувала Степана Бандеру, ви-

магаючи відкликання Акту, а далі й багатьох інших членів ОУН, які були причасні до тієї акції. Виразне зазначення в Акті ініціативи ОУН охоронило перед такими самими репресіями інших учасників тієї акції, нечленів революційної ОУН.

ПРИНЦИПІАЛІЗМ І МУЖНІСТЬ

В питанні державної самостійності українського народу виявив себе Степан Бандера невгнутим принципіалістом як керівник політичної організації і непохитним у відстоюванні свого становища в часі боротьби проти польського окупанта і таким самим виявив він себе й тепер супроти гітлерівської Німеччини. Як колись не могло бути й мови про те, щоб Бандера здавав на ласку поляків Організацію та всю українську справу, так не могло бути мови й тепер, щоб він здавав Організацію та українську справу на ласку німців. І як не лякався він ні тортур, ні смерті за волю України колись із рук поляків, так не злякався він тепер і німців.

Про його поставу в часі німецького переслухання на початку липня 1941 р. пише Віктор Андрієвський, містоголова Українського Національного Комітету, що був присутнім при тому:

»Через два дні по тому, як був випущений бюлетень ч. 1 (т. зң. бюлетень УНК, в якому Президія інформувала про Акт 30 червня 1941 р.) німецька адміністрація заклікала Президію Об'єднання. Зібраних прийняв заступник генерал-губернатора Бюлер у присутності перекладача полк. Бізанца. До кімнати вступив привезений поліцитами Степан Бандера. Бюлер звернувся до нього з запитом, хто і з чийого наказу проголосив Акт у Львові. Бандера відповів: »Мої люди і з могого розпорядження!« Бюлер в різких словах домагався той акт відкликати, але С. Бандера в таких же різких словах заявив, що той Акт не буде відкликаний«.

І те своє рішуче »Ні« Бандера зумів втримати аж до розвалу гітлерівської Німеччини, хоч і довелося йому терпіти за це довгі роки важкого в'язнення в

німецьких тюрмах і концтаборах та кожного дня бути готовим на смерть. В його особі воскрес могутній дух гетьмана Павла Полуботка, що в кайданах в тюрмі, мав відвагу судити московського царя за його злочини супроти України, і дух Гонти, що й на палі не просив ласки у ворога, але благословив справу визволення України, за яку гинув, як святу. Моральна сила характеру Степана Бандери та його фізична видержливість на тортури виявилися міцнішими, ніж уся фізична сила Гештапо.

Загріта його особистим прикладом, пішла вся революційна ОУН вказаним шляхом — шляхом важким, тернистим, политим кров'ю, але повним честі і слави.

В ті дні важкої проби довелось Степанові Бандері прийняти ще й болючі удари долі в родинному житті. Зараз по відступі большевиків з Галичини, він одержав вістку, що його батьки, арештовані напередодні вибуху німецько-большевицької війни московським НКВД, згинули. По виході з польської тюрми він одружився, і тепер довелося залишити молоду дружину із страхом, чи не доведеться і їй за його поставу до гітлерівської політики зазнати мук і поневірянь в німецьких тюрмах і концтаборах. Разом із іншими членами ОУН, були заарештовані й два брати Степана, а в серпні 1942 р. він одержав вістку, що обидва вони згинули в німецькому концтаборі Авшвіц, закатовані в жорстокий спосіб.

Як людина, Степан Бандера переживав ті удари дуже глибоко. Але як провідник революційної боротьби українського народу, він залишився твердим і задивленим у велику ціль.

ЗБРОЙНИЙ СПРОТИВ ГІТЛЕРІВСЬКО-НІМЕЦЬКИМ ПОНЕВОЛЮВАЧАМ

В політичній площині Акт 30 червня 1941 р. був заманіфестуванням перед усім світом і перед історією волі українського народу і його становища супроти нових подій. В площині практичної дії це був вступ до отвертого активного спротиву гітлерівсько-німець-

ким поневолювачам. Логічним висновком того Акту мусіла бути збройна боротьба українського народу під проводом революційної ОУН проти гітлерівської Німеччини. Тому Перша Конференція ОУН¹⁾, що відбулася в вересні 1941 р. прийняла між іншими постановами і напрямні праці в найближчому часі, а саме:

е) пропагандивно-роз'яснювальну підготову до активної боротьби з німецьким окупантом шляхом розкриття німецьких плянів поневолення й колонізації України. Одночасно таку ж акцію проти нових намагань большевизації українських теренів, що її проводять насилані Москвою в Україну агенти та партизанські диверсійні групи;

е) збір та магазинування зброї;

ж) вишкіл нових кадрів для визвольної боротьби та охоплення ними щораз дальших теренів.

Призначення певного часу між проголошенням Акту відновлення української держави і збройним виступом проти гітлерівської Німеччини для психологічно-політичної підготовки українського загалу було конечним з приводу масової психози довір'я до Німеччини, до чого великою мірою причинився своєю політикою в 1938-40 рр. теж ПУН, очолений полк. А. Мельником. Безпосередній збройний виступ революційної ОУН проти Німеччини був би в тій ситуації не зовсім зрозумілим для українського суспільства і став би був водою на млин пропаганди коляборантів, які запевняли, що Німеччина сприяє державницько-самостійницьким змаганням українського народу, але бойові дії революційної ОУН провокують репресії зі сторони Німеччини.

Процес роз'яснення ситуації пройшов швидко. Щоденна дійсність знайомила українське населення з німецькою практикою аж надто різко, а відновлення української держави вже в перших днях приходу німецької армії на українські землі змусило політичний провід гітлерівської Німеччини розкрити своє справжнє обличчя і в політичній ділянці у відношенні до питання державної самостійности України. Це дає змогу революційній ОУН перейти від політич-

¹⁾ Цю Конференцію ОУН названо Першою тому, що це була перша конференція на українських землях, скликана Проводом ОУН. Давніше в Україні відбувались тільки Крайові Конференції ОУН.

ного до збройного спротиву гітлерівській Німеччині з певністю, що в тому знайде вона тепер повну піддержку всього українського народу.

Так зароджується восени 1942 р. Українська Повстанська Армія, що постала з перетворення збройних відділів революційної ОУН у всенародню повстанську армію українського народу.

Вияснити українському читачеві, що таке УПА — Українська Повстанська Армія — сьогодні вже немає потреби. Роль і значення УПА в історії визвольної боротьби українського народу знає добре кожний український патріот і на рідних землях і поза межами батьківщини. Для ясного розуміння політичного процесу ми хочемо тільки ще раз пригадати, що Українська Повстанська Армія зродилася з Акту відновлення української держави, проголошеного 30 червня 1941 р., з ініціативи Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери.

В ряди УПА стали рам'я в рам'я найкращі сини українського народу, представники всіх земель України, представники всіх прошарків і верств. Кров'ю своїх найкращих представників, пролитою в боях УПА з гітлерівсько-німецькими окупантами, писався нестертими літерами в історії вислід всенародного плебісциту українського народу в питанні його постави до Акту відновлення української держави, проголошеного з ініціативи революційної ОУН під проводом Степана Бандери 30 червня 1941 року. І разом з цим, це вписувалась в історію відповідь на питання, чи в обороні того Акту шляхом збройної боротьби з гітлерівською Німеччиною стає тільки сама революційна ОУН, чи — за її покликом — увесь український нарід.

БЕЗ КОМПРОМІСІВ — ДО КІНЦЯ

Під кінець 1944 р. стратегічне й політичне положення Німеччини стало важке. Німецьку армію викинули з теренів східної Європи, большевицько-московська потопа залила знову Україну, Білорусь, балтійські держави, перекочувалась за Вислу і починала загрожувати самій Німеччині.

В такій ситуації німецькі керівні кола почали шукати союзників у боротьбі проти большевицької Москви серед поневолених або загрожених Москвою народів. В тому шуканні вони спинилися і на українському народі та запропонували українцям творити окремі українські військові частини в рядах німецької армії, а далі й спеціальні українські національні комітети.

На власній шкурі довелося німцям пізнати і морально-політичну, і фактично-фізичну силу Української Повстанської Армії, революційної ОУН та всього українського революційно-визвольного фронту. Тому цю силу німці і пробували приєднати собі як союзника для оборонної війни проти Москви. В половині грудня 1944 року Степана Бандеру звільнили з концтабору, а для підсилення враження про «добру волю» німецького політичного проводу, теж деяку частину інших провідних членів революційної ОУН. Тримавши їх на волі під поліційним доглядом, запропонували Бандері переговори. Йому, як провідникові українського революційно-визвольного руху, пропонували ввійти в склад Українського Національного Комітету, який мав створитися за апробатою німецького уряду для репрезентації українців перед німецькими властями, декларувати свою приязнь до гітлерівської Німеччини і видати окрему відозву до всього українського революційно-визвольного фронту з повідомленням про союз цих українських сил з Німеччиною в боротьбі проти Москви. За це німці обіцяли звільнити з концтаборів решту членів ОУН, дати потрібну допомогу в зброї Українській Повстанській Армії й усьому збройному підпіллю та дозволити на збільшення українських військових частин в рядах німецької армії. На випадок відмови від співпраці Бандері загрозили поворотом, разом з усіма звільненими націоналістами, до концтаборів, де передбачувалося повне винищення всіх в'язнів, якби Німеччина мала війну програти.

Не бракувало в тій ситуації й «порад» із сторони різних українських політичних діячів прийняти пропозицію німців і «рятувати, що можна». Але Бандера поставив справу в зовсім іншій площині, якої вимагала і честь української нації, і політична доцільність: він поставив німецькому урядові вимогу офіційного визнання Німеччиною Акту відновлення са-

мостойної й соборної української держави, визнання українського уряду, що повинен тепер сформуватися заходами українського революційно-визвольного фронту, в порозумінні з усіма іншими українськими політичними силами, сувереном і єдино компетентним чинником в усіх українських справах, та апробувати творення української армії поза рямками німецької армії, як зовсім окремої збройної сили суверенної української держави, а також офіційної декларації німецького уряду, що Німеччина ніяких імперіялістичних плянів супроти України не має і мати не буде.

На таке домагання гітлерівська Німеччина, запаморочена гітлерівською ідеологією, не була здібна відповісти прихильно. Навіть в обличчі повного ганебного розвалу гітлерівські провідники Німеччини не могли позбутися мрій про те, що їм таки вдасться захопити чужі, а перш за все українські землі, і перетворити їх у свої колонії. А тому й не погоджувалися визнати самостійність української держави та суверенність українського уряду, пропонуючи творити замість нього тільки лояльний до німецьких властей Український Комітет та українські військові частини в рамках німецької армії.

Німецьку пропозицію Бандера рішуче відкинув. У питанні державної самостійности України та суверенітету української нації Бандера на ніякий компроміс ніколи не йшов, не пішов на нього й тепер.

Завдяки своїй стійкості щодо основного політичного принципу визвольної боротьби українського народу, Бандера зберіг українську самостійницьку ідею та українську визвольну боротьбу чистою, несплямленою і прямолінійною до кінця.

Цим своїм рішенням при кінці другої світової війни Степан Бандера, як провідник революційної ОУН, що стала авангардом усього українського народу в його боротьбі, зберіг непорушним увесь той морально-політичний капітал, що його здобув собі український нарід у боротьбі з гітлерівсько-німецькими окупантами, підсилюючи тим моральну силу українського народу на рідних землях у його боротьбі проти червоного наїздника та даючи українським політичним діячам на чужині міцну морально-політичну базу для діяльності на міжнародному полі в користь української справи.

ГРАНИЦІ ВНУТРІШНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ БОРотьБИ

На цьому місці вважаємо потрібним в'яснити справу постави революційної ОУН і, зокрема, самого Степана Бандери в часі другої світової війни в ділянці внутрішньо-національної боротьби з огляду на інсинуації, якими партійні противники намагаються понизити авторитет Бандери і керованої ним ОУН в очах українського громадянства. Йде про поширювані членами організації полк. Андрія Мельника обвинувачення у т. зв. «братовбивстві», тобто в фізичному винищуванні в тому часі Організацією Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери членів організації полк. Мельника.

Проблема взаємовідношень «бандерівців» і «мельниківців» це, перш за все, вічно актуальна проблема внутрішньо-національної боротьби, її форм і границь. Тож насамперед декілька слів про цю проблему взагалі.

Боротьба політичних сил, партій та організацій, що діють внутрі даної нації, існувала й існує в кожній живій спільноті. Саме собою це явище зовсім природне і позитивне; така боротьба сприяє конфронтації різних ідей і концепцій, порівнює їх і протиставить одну одній та віддає їх на оцінку всього громадянства, даючи можливість вибирати кращі й правильніші. Тільки в тоталітарній системі немає боротьби різних політичних партій, бо й самих партій чи політичних організацій там немає. Справа тільки в тому, щоб боротьба політичних партій та організацій внутрі даної нації велася в належних формах та не переступала границь дозволених законами державної нації, а мораллю недержавної.

Своє становище в тому питанні українське революційне підпілля устійнило ще тоді, коли почала діяти Українська Військова Організація. Тоді було встановлено неписані закони, які казали, що українська націоналістична революційна організація бореться з усіма іншими українськими політичними партіями, організаціями та групами і їх окремими членами **тільки засобами живого і писаного слова**. Фізичні засоби застосовуються супроти окремих членів інших політичних партій тільки тоді, коли ті члени допустилися якогось ганебного вчинку, що

рівняється національній зраді. Зовсім інакше трактується людину українського походження, яка стає на службу ворога української нації і діє на шкоду української справи, поборюючи ворожими і власними руками український визвольний рух. Така людина вважається національним зрадником, якому належить кара, передбачена законами всіх народів за національну зраду в часі війни. Те, що національний зрадник належав чи належить до якоїсь політичної партії, не має ніякого значення і не може ніякою мірою бути захисником для нього перед заслуженою карою. Але виконання кари в такому випадку в жадній культурній спільноті не називалося «братовбивством», бо жадна чесна людина зрадника своїм братом не вважає.

Українська Військова Організація поборювала українські політичні партії, як УНДО, УСРП та інші, і їхніх членів тільки словом і письмом, але виявлених вислужників ворожій поліції та явних національних зрадників, що діяли на шкоду української справи, УВО карала фізичними засобами. Так було тоді, коли полк. Андрій Мельник займав керівні пости в УВО. Тоді покарали смертю вислужника польської поліції, українця з походження, Гука та декількох інших зрадників. УВО також застрілила українського письменника Сидора Твердохліба, який перейшов був на службу до поляків і діяв на шкоду української справи. Всі ті кари супроти національних зрадників полк. Мельник апробував, у багатьох випадках сам давав наказ виконати їх і в жодному випадку не вважав і не називав цього братовбивством.

Ті неписані закони УВО перейняла потім і ОУН та стосувала їх від самого початку свого існування в боротьбі проти польського та інших окупантів України. Застосувала вона їх і тоді, коли на місце польського й московського окупантів став гітлерівсько-німецький наїздник. Те, що даний зрадник став на службу німецького Гештапо, а не польської поліції чи московського НКВД, не міняло справи, і той, хто руками німецького Гештапо нищив українських революціонерів, які боролися за волю України, так само був національним зрадником, як і той, хто робив то ганебне діло руками поляків чи москалів. Не міняло це справи й тоді, коли такий викидок

суспільства походив із середовища організації полк. Мельника. Бо чийм братом він тоді був? Хто такого зрадника вважав своїм братом?

Коли в часі важкої боротьби на життя і смерть українського визвольного революційного підпілля з гітлерівсько-німецькими окупантами покарано смертю таких наймитів Гештапо, як Я. Б-ський, «Утьо» С-ський та кількох інших, на сумлінні яких лежить зловлення і вбивство руками Гештапо Крайового Провідника ОУН І. Климова-«Легенди», зв'язкової ОУН студентки Галини Столяр та інших українських революціонерів, то найменше моральне право підносити такі заміти супроти революційного засуду має той, хто сам колись, як провідний член УВО, давав накази саме отак карати тих, хто ставав на службу ворожій поліції. Це правда, що обидва згадані вислужники Гештапо були провідними членами організації полк. Мельника, але їх покарано не за те, що вони були членами тієї організації, тільки за їх службу ворогові — німецькій поліції, конкретно, за видавання німцям українських націоналістів революціонерів. А, може, вони, видаючи українських революціонерів, членів ОУН під проводом Степана Бандери, діяли з доручення проводу організації полк. Мельника? Якби так було, тоді провід повинен мати відвагу признатися до того перед українським громадянством.

Правдою є теж, що в розгарі внутрішньої боротьби, у висліді нестерпно важкої атмосфери, впало жертвою і кілька невинних членів організації полк. А. Мельника. Але тут треба виразно відрізнати факти від провокації¹⁾. І друге — не можна, коли поступати чесно, — одного випадку роздувати до велетенських розмірів і генералізувати його, тимбільше в часі війни і революції, коли завжди можливі і помилки, і провокації²⁾. А втім, треба й організації полк. А. Мельника бути об'єктивною і признати, що го-

¹⁾ Маємо на думці трагічну смерть двох членів ПУН, інж. М. Сціборського і М. Сеника що впали жертвою большевицького скритовбивства, зорганізованого Полуведьком. Підсудування того вбивства революційній ОУН, це свідомо нечесна провокація.

²⁾ Таких трагічних випадків було заledве кілька, а сотні тих членів організації полк. А. Мельника, яких проголошували жертвами бандерівського терору чи братовбивства живуть собі спокійно на еміграції і сміються в кулак.

ловну відповідальність за витворення такої нездорової атмосфери, яка спричинювала того рода, трагічні наслідки, несе саме організація полк. А. Мельника, а радше її провід, бо це власне він започаткував видавання присудів смерті, засудивши на смерть самого Степана Бандеру і дев'ятьох інших членів Револьюційного Проводу в 1940 р. та спробою, хай і невдалою, виконати той божевільний засуд. Адже це він погрожував «зліквідувати бандерівщину» чужими руками і, на жаль, не тільки погрожував. Отже немає чого жалуватися, коли на таку акцію прийшла реакція. А надто, що це не була реакція проводу революційної ОУН, тільки стихійна реакція «низів», які в часі війни й революції часом виривалися з рямців контролю.

Та найважливіше в тому всьому те, що сам Степан Бандера був тут зовсім ні при чому. Вже напередодні вибуху німецько-більшевицької війни він попав під поліційний догляд Гештапо, а на початку липня 1941 року був арештований і в'язнений аж до повного відступу німців з українських земель. Своєю поставою супроти німців у часі свого ув'язнення Бандера міг тільки засадничо унапрямувати морально і політично революційну боротьбу ОУН, але давати детальні доручення в щоденних справах він ніякої можливості не мав.

Полк. А. Мельник та члени його ПУН самі дали свідоцтво чесної і лицарської поведінки Степана Бандери супроти них у тому часі. У своєму споміні, надрукованому у збірнику «ОУН 1929-1954» полк. А. Мельник пише:

«...Важким ударом для мене була відомість у третім дні могого побуту в «зондербараку» саксенгавзенського табору, що Ольжич згинув закатований у цім же бараку несповна два місяці перед моїм перенесенням туди із «зондергавзу» ч. 3.

«Відомість цю отримав я дивним, як на тодішні тюремні умовини, способом в часі могого проходу. Місцем проходу був трикутник між двома крилами бараку, які прямовисно стояли до себе, і високим муром, що відділював барак від решти табору. Вже попереднього дня завважив я в однім з відхилених угорі вікон знаки хустиною і кінцями пальців. Наступного дня знаки ці повторилися, щобільше, появились крейдою писані на шибці вікна написи: «Ла-

пичак в шпиталі, Лушпинський 26, Тарас Бульба 28« і далші інформації про розміщення нашої націоналістичної групи в цім »зондербараку«. Під кінець на шибці бачу напис, від якого мені в очах потемніло: »Ольжич« і побіч цього хрестик. Миттю усвідомив я собі розміри катастрофи в наших рядах, коли не стало на чолі їх Ольжича. Мов громом, уражений цією вісткою, не видержую і на цілий голос питаю: Хто ви? і у відповідь появляється на шибці напис: Степан Бандера.

»Ну, і здибались, — подумав я. — Це він перший системою відповідно наставлених дзеркал, пізнав мене і перший поміг нав'язати контакт зі співтоваришами недолі: Андрієвським, Мушинським, Онацьким, Ждановичем і Костем Мельником. Це був останній прохід без вартового на цім подвір'ї, отже і остання нагода того своєрідного зв'язку могого зі Степаном Бандерою в німецькій тюрмі«¹⁾.

А другий член проводу організації полковника А. Мельника пише у своїх тюремних споминах таке:

»Мене вивели на город... Я ще не мав нагоди добре розглянутися довкола, як побачив перед носом якусь знайому постать. Вона хутко промайнула передо мною, кинувши в повітря, ніби до сосен, що майоріли на небосхилі: »Слава Україні! Приглянувшись до постаті, коли вона скручувала на стежці, я пізнав у ній Бандеру. З ним я здибався колись, може перед десятком років, на одній чи другій організаційній конференції. Відтворити в пам'яті його обличчя я не міг, але, побачивши його живим, я не вагався пізнати колишнього товариша по ОУН.

»Новик у в'язничному житті, вперше вийшовши надвір, я чувся ніби несений хвилею, і лише приглядався навколо. Ініціатива зносин з Бандерою і далі мала лишитись в його руках.

»Бандера відразу виявив товарииськість супроти мене. Він питав про моє здоров'я, чи дістаю пакунки, чи маю досить їсти і чи не бракує грошей. Пропонував мені свою поміч і одного дня виніс на прохід та намагався всунути в руку кусень масла.

»Одна з перших новин, яку я довідався від Бандери, була вістка про смерть Ольжича. Бандера, по-

¹⁾ ОУН 1929-1954. Збірник статей у 25-ліття ОУН. 1955, стор. 31.

даючи вістку про смерть Ольжича, був зворушений і сумний. Він навіть запропонував вшанувати пам'ять небіжчика хвилиною мовчанки цього вечора по другім дзвінку. Я так і зробив у своїй келії, схиливши голову, здушуючи непрохані сльози...

»Одного дня Бандера приніс мені вістку, що начальник в'язниці, довідавшись звідкись про колишні зносини Стецька з моїм сусідом англійцем, переводить слідство. Треба було попередити сусіда-англійця і узгоджувати зізнання. Іншим разом вправне око Бандери помітило якісь знаки на вікні, на які я не звернув уваги, і які мали свідчити про присутність в бункері полк. Мельника. І дійсно, помічення Бандери були правильні«²).

Оці принагідні свідчення двох головних партійних противників характеризують Степана Бандеру переконливо як зразкового українського патріота, який у відношенні до нашого національного ворога вважає другом свого найзавзятішого організаційного противника, та як людину вийнятоково шляхетну, яка і в дуже важкій ситуації старається прийти з матеріальною і моральною допомогою не тільки друзям однопартійцям, але й партійним противникам, — які його ненавиділи — бо ж вони також українці, жертви ворожого переслідування. До того ж це діялось у 1944 році, вже після того, як Бандера довідався від пізніше арештованих членів своєї організації про неславну співпрацю деяких членів організації полк. А. Мельника і то провідних, у фізичному винищуванні українських революціонерів. Сліпу помсту і партійну ненависть Степан Бандера завжди відкидав. Він рішуче й послідовно поборював шкідливу для всеукраїнської справи політику різних українських партій, проте він завжди вмів бачити і в найзапеклішому політичному противникові українську людину. А границь внутрішньо-національної політичної боротьби, визначених мораллю культурних націй, Бандера ніколи в своєму житті не переступив. Тому тільки політичні спекулянти, які люблять представляти себе жалісливо жертвами чийогось там пере-

²) Д. Андрієвський. Наше ув'язнення. Літопис політв'язня, 1946, стор. 31-32.

слідкування, щоб звернути на себе увагу громадянства і викликати співчуття до себе, можуть обвинувачувати Бандеру в »братовбивстві«, а себе представляти жертвами того »братовбивства«, на глум правді.

БАНДЕРА ПРО ПРОТИНІМЕЦЬКУ БОРОТЬБУ

У своєму »Слові до українських націоналістів-революціонерів за кордоном«¹⁾ Бандера дає наступне вияснення та оцінку протинімецької боротьби українського народу, ініційованої Організацією Українських Націоналістів під його проводом:

»Револьюційний Провід ОУН рішився на такий шлях ставлення визвольної справи у зв'язку з німецько-більшевицькою війною пляново, після всестороннього обміркування. Було ясно, що гітлерівська Німеччина не буде позитивно ставитися до справи державної самостійності України, а з другого боку, не схоче відразу викликати боротьбу українського народу проти себе. Невиразною політикою, тактикою обіцянок, що не зобов'язують і проволоч, підтримуванням війни з СССР гітлерівський режим планував не допустити до того, щоб прагнення українського народу спрямувалося рішуче проти Німеччини. Берлін не хотів мати проти себе України, намагався втягнути її насамперед у свою війну проти СССР і тим зв'язати її з усією своєю політикою, позбавити можливостей провадження незалежної української політики, використати й у значній мірі виснажити сили України у війні, а далі відомо, яку долю Гітлер готував Україні.

»Було ясно, що у відношенні до гітлерівської Німеччини не можна було сподіватися на успішність переговорів, ставлення вимог, переконуваль тощо. Такі заходи були заздалегідь засуджені на неуспіх і могли мати значення тільки тактичних засобів, щоб мати й такі атути і приховати підготову до дії по іншій лінії. Справжня самостійницька політика

¹⁾ Степан А. Бандера. »Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном«. 1946, стор. 14-16.

мусіла йти шляхом **доконаних фактів**, власної ініціативи, не оглядаючись на політику Німеччини, а коли треба, то й виразно проти неї. Український народ мусів на початку нової ситуації, створеної війсьними діями на його землях, виразно й рішуче сказати своє слово, творити своє життя за власною волею і власними рішеннями. І так сталося. Проголошення Народними Зборами у Львові відновлення української держави, створення Тимчасового Державного Правління, переведення всенародного плебісциту в формі вияву волі народу на масових відкритих маніфестаційних зборах-здвигах на всій українській території, вільній від большевицької окупації, розгортання державного будівництва в усіх галузях — все це довершилося власною волею і власними силами українського народу, не зважаючи на ставлення і бажання німців, а проти їхньої волі.

»Ми глибоко переконані, що честь нації, історична і політична конечність наказували так поступати. Ми не мали надій на те, що такі довершені факти і так виявлена рішуча воля українського народу вплинуть на зміну політичних плянів Гітлера супроти України. Їх ніщо не могло змінити. Але рішучі і довершені діла з нашого боку могли створити ясну ситуацію, перекреслити найнебезпечніші для України підступні гітлерівські задуми й **зберегти відкритий, чистий шлях для дальшої незалежної визвольної політики**. Такими діями була передусім виразно висловлена воля українського народу, що він сам вирішує питання свого життя, завжди змагає до відновлення своєї суверенної держави, а взаємовідносини між Україною і сторонніми силами ставить у залежність від їх пошани до суверенних прав українського народу та визнання його суверенної держави. З цих позицій Україна не відступає ніколи, в кожній ситуації, і своїх природних прав на державну суверенність не зрікається і під натиском наймогутніших сторонніх сил«.

В ПЕРСПЕКТИВІ ІСТОРІЇ

Минає другий десяток літ від бурхливих подій другої світової війни. У післявоєнних роках опубліковано безліч документів про пляни і дії гітлерівської Німеччини, розкрито повністю те, що дійсно готовила для України і українського народу гітлерівська Німеччина у випадку виграння другої світової війни. Відомі стали й факти та документи української політики того періоду, так що об'єктивна українська людина вже може мати ясний образ постави й політики кожної з тодішніх українських політичних сил і ясне уявлення того, яка була б історія українського народу періоду другої світової війни, якби не було революційної ОУН та ініціативи й діяльності Степана Бандери. Адже відомо, що всі українські політичні партії, які діяли на західно-українських землях між першою і другою світовими війнами, вже в перших місяцях другої світової війни самоліквідувалися — формально й фактично. Ніякої діяльності ні за большевицької, ні за німецької окупації України вони не виявляли й виявляти не збиралися, а їхні провідні члени зайняли супроти німецької окупаційної влади наскрізь лояльну поставу. »Державний Центр УНР« під проводом Андрія Лівичького формально не проголосив своєї самоліквідації, але його керівники зайняли супроти німецької окупаційної влади точнісько таку саму поставу, що й члени легальних партій. Побіч революційної Організації під проводом Степана Бандери існувала й діяла в тому періоді ще організація полк. А. Мельника. Вона вживала назви ОУН і заявляла, що стоїть на ідейно-політичних позиціях постанов Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. В дійсності ж це була заява для домашнього вжитку, а супроти німецької окупаційної влади дійсна постанова цієї організації була така сама, як »Державного Центру УНР« та членів колишніх українських партій у Галичині: УНДО, ФНЄ, УСРП та інших.

Це не значить, одначе, що всі ті українські діячі стали німецькими коляборантами, діючи свідомо на шкоду українському народові. Ні, вони й далі старалися працювати для свого народу, але в лояльності до німецької окупаційної влади, шляхом «законности». Вони писали меморіали до уряду Німеччини, до Гітлера, до Гімлера, до інших керівників тодішньої німецької політики, щоб виведати таким способом різні полекші для українського населення, кращі умовини життя, дещо більше прав. Тільки ж незаперечною правдою залишається те, що вимог справжньої самостійности соборної України в жадному з тих численних меморіалів не було.

І що записала б на сторінках української історії така політика прохальних меморіалів, писаних в дусі лояльності до окупанта України, якби вона була стала політикою всього українського народу? Чим вона була б збагатила український нарід морально й політично в обличчі нових подій і нових ситуацій, які надходили по закінченні другої світової війни? Який моральний і політичний капітал була б вона дала тим українським політичним діячам, що після другої світсової війни опинилися на чужині? Маймо відвагу дати чесну відповідь на ці питання.

На щастя, не та політика стала політикою і дією українського народу. Не шляхом лояльності, покірности та благальности пішов український нарід, тільки пішов шляхом безкомпромісового самостійництва і збройної боротьби проти гітлерівсько-німецького окупанта, доказавши ділом, що він постановив бути підметом, а не предметом історичних подій.

Це правда, що загальна ситуація в часі другої світової війни не була ні трохи подібна до тієї з 1917-23 років. Тоді розлетілась була царська Росія і в судорогах революції безсило стрясалась червона Росія, розпалась Австрія, вовтузився з упокореною Німеччиною Захід. Воля України лежала на вулиці, прохаючи ввести її до храму самостійної, соборної української держави і захистити її багнетами українського вояцтва, що із зброєю в руках верталось з фронтів в Україну й охоче голосилося до послуг української влади. Тепер же на території України стояли в змагу два мілітарні велети, Німеччина й большевицька Росія, обидва захланні вороги української державности, обидва спроможні скеровувати

проти українських самостійників-державників свою мілітарну силу, а український нарід стояв перед ними беззбройний, без найменшої можливості свободно організувати свою збройну силу.

Та в тому саме й велич постави українського народу та світлості написаної ним тоді сторінки історії української нації, що і в цих найнесприятливіших умовах він зумів заманіфестувати своє право законного господаря української землі, зумів іти не шляхом благання й покори, але шляхом здобування волі. Скерував його на той шлях Степан Бандера — як голова Революційного Проводу ОУН напередодні воєнних подій на українських землях та як Провідник ОУН у хвилині, коли війна посунулась на Україну. І хоч усім було відомо, що Степан Бандера перебував у тому часі в німецькому концтаборі, то не тільки свої, але й вороги вважали його провідником української революційної боротьби, називаючи його іменем («бандерівцями») кожную українську людину, яка стояла на шляху безкомпромісової боротьби за українську державу. Та й самі українські революціонери вважали Бандеру своїм провідником, хоч діючими командирами були інші, і вояки Української Повстанської Армії співали у своїх піснях, що »Бандера у бій нас веде«; вони знали, що організаційно УПА почала оформлюватися в часі, коли Бандера був ув'язнений, але це власне він був ініціатором тієї боротьби і її духовим провідником.

Виразність і прямолінійність самостійницько-державницької політики та революційної боротьби українського народу, унапрявленої Степаном Бандерою як провідником Організації Українських Націоналістів, змусило й різні українські середовища гамувати свій сервілізм супроти німецького окупанта і бодай частинно підтягатися до самостійницьких кличів, а по закінченні другої світової війни прикривати й себе та своє минуле славою тієї боротьби.

ЗНОВУ ПРИ КЕРМІ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ

З розвалом гітлерівської Німеччини С. Бандера вийшов на волю. Завдяки тому він міг знову ввійти в безпосередній контакт з революційно-визвольною

С. Бандера по виході з тюрми, 1939 р.

боротьбою українського народу, що велася на рідних землях під проводом ОУН-УПА-УТВР.

Після арештування Бандери в червні 1941 року, керівництво ОУН опинилося в руках тогочасного організаційного референта проводу ОУН «Рубана», якому пощастило охоронитись від арешту. Він діяв як виконуючий обов'язки провідника ОУН. Але такий стан тимчасовості в організаційній структурі в часі посиленої революційної дії був невигідний на довшу мету. Тому, коли стало очевидним, що німці не звільнять Бандери з тюрми перед своєю програмою, а до того часу жорстокі форми в'язнення не даватимуть ніякої змоги контактуватися з Бандерою як провідником Організації, провідні члени ОУН, що перебували на волі, вирішили ввести стабілізовану форму керівництва Організацією.

21 серпня 1943 р. відбувся в Україні III Надзвичайний Великий Збір ОУН, який покликав до керування Організацією **Бюро Проводу ОУН**, зложене з трьох членів, під проводом Романа Шухевича-«Тура». Це ніяк не означало відсунення Бандери від проводу Організації. Це було тільки вибранням діючого керівного органу, уповажненого для цього найвищою інституцією Організації — Великим Збором. Для всіх членів ОУН було самозрозумілим, що Степан Бандера залишається й надалі провідником всієї ОУН, хоч з огляду на його ув'язнення в постановах Збору про це ні словом не згадувалось. Що Бандера залишається й далі провідником всієї Організації вважало зокрема і вибране Великим Збором Бюро Проводу ОУН. Все ж, щоб оминати всяких неясностей, Бандера передав Проводові ОУН на рідних землях своє рішення про те, що він респектує постанови III Надзвичайного Великого Збору ОУН щодо персональної обсади становища голови Проводу ОУН і що він ставиться до диспозиції Проводу ОУН, повертаючись на рідні землі, скоро тільки йому пощастить звільнитися з-під догляду німецької поліції.

Ця справа стала основною темою Крайової Конференції ОУН, що відбулася на рідних землях в лютому 1945 р. як тимчасове заступлення чергового Великого Збору ОУН, який неможливо було зорганізувати й відбути згідно з вимогами організаційної структури з огляду на воєнні дії в тому часі на українських землях.

Лютнева Конференція ОУН 1945 р. на українських землях вибрала новий склад Бюра Проводу ОУН в складі Бандера-Шухевич-Стецько, із Степаном Бандерою як провідником усієї ОУН і Романом Шухевичем-«Туром» як його заступником і головою Проводу ОУН на українських землях. Разом з цим, провід ОУН на українських землях став на становищі, що провідник усієї ОУН, з огляду на особливості ситуації на рідних землях та міжнародної ситуації, повинен перебувати поза безпосереднім засягом большевицької Москви.

Рішення Конференції переслано закордон захищеним листом, окремими післанцями. Автентичність повідомлення була потверджена на еміграції окремою комісією під проводом проф. Л. Ш. та особисто потверджена окремим післанцем, що прибув у цій справі з України закордон.

Таке саме рішення щодо персональної обсади Бюра Проводу ОУН прийняла й Конференція Закордонних частин ОУН.

Таким чином, формально, а вслід за тим і фактично Степан Бандера став знову на чолі революційної боротьби всього українського народу проти червономосковського окупанта. З метою формального передання керівництва всією ОУН Степанові Бандері як Провідникові всієї ОУН, провід ОУН на Українських Землях вислав за кордон дотеперішнього третього члена Бюра Проводу ОУН Дмитра Маївського-«Тараса» і Шефа Штабу УПА ген. Дмитра Грицяя-«Перебийноса». На жаль, їм не пощастило дійти до цілі. На чесько-баварському кордоні в дні 19 грудня 1945 року вони обидва загинули трагічно, попавши в засідку большевицької кордонної застави.

І ЗНОВУ ПРОТИ ХВИЛЬ...

Вслід другої світової війни не приніс Україні волі, бо тільки один окупант України з другої війни, вкрившись неславою, заломався. Червоній Москві прийшов з допомогою Захід, і, завдяки тому, вона була спроможна окупувати знову українські землі, з яких утекли німецькі війська.

Але по закінченні другої світової війни західні держави, особливо ж Америка, визнали й надаліше червону Москву своїм союзником і приятелем. Це створило дуже важку ситуацію для українського народу, бо, воюючи тепер із большевицько-московським наїздником, українських нарід не тільки не міг числити на якунебудь матеріяльну чи моральну допомогу вільного світу, але й мусів іти виразно проти загальної течії в публічній opinіi Заходу.

В такій ситуації ті самі політичні »середовища«, які за польської окупації дораджували лояльність супроти Польщі, а за німецької — лояльність супроти Німеччини і засуджували безкомпромісову революційну боротьбу як »безглузду з точки бачення політичної доцільности«, почали тепер дораджувати політику повної лояльности супроти Заходу шляхом допасовування наших дій до його смаку і, поскільки будьяка протимосковська боротьба не до смаку Заходові, то рішуче припинити її. Угодовство знову стало загрозою для визвольної політики на чужині й визвольної боротьби на рідних землях.

І тепер знову з'являється при кермі українського корабля Степан Бандера-»Весляр«¹⁾, який міцною рукою скеровує знову корабель до давно наміченої цілі, якою завжди була незалежність і суверенність українського народу. Він рішуче відкидає і поради припинити революційно-збройну боротьбу ОУН-УПА-УГВР проти большевицької Москви на рідних землях і пропозицію »лояльного поєднання« української політики з політикою Заходу. Зате він повністю апробує становище проводу визвольної боротьби на рідних землях — посилено продовжувати революційно-збройну боротьбу проти червоної Москви щонайменше в перших роках після закінчення другої світової війни, щоб не допустити до морального заломання українського народу і звернути увагу зовнішньому світові на те, що українська проблема залишається далі незагоєною раною на організмі політичного світу, та що большевицька Москва вернулась на українські землі в 1944 р. знову не як визволитель —

¹⁾ Псевдо »Весляр«, що влучно окреслює його ролу в часі большевицької потопа, вживав Степан Бандера в періоді після другої світової війни.

як це під впливом московської пропаганди думав Захід — але як новий окупант, не менше жорстокий і кривавий, як гітлерівська Німеччина.

В відношенні до політичних сил західного світу Бандера заявив отверто й рішуче, що він вважає можливою співпрацю українського визвольного руху в боротьбі проти спільного ворога — Москви тільки з тим, хто визнає й чесно шануватиме беззастережне право українського народу жити вільним життям у своїй власній незалежній українській державі. За цю принципіальність і безкомпромісовість довелося Степанові Бандері прийняти не тільки від ворогів, але й від багатьох українських політичних діячів багато нападів, лайки, очорнювання й принижування. Але Бандера міцно стояв при кермі революційної боротьби українського народу, задивлений у світлу мету.

Відгомін боротьби українського народу проти московсько-большевицьких наїздників доходив таки до вух західного світу і, як капля води скалу, довбав неприхильність його опінії. Та скоро й самі большевики почали виявляти західному світові своє справжнє обличчя. Взаємини між СРСР і західним світом стали основно мінятися. Протибольшевицька боротьба стала на Заході популярною, і тепер вся українська еміграція звернула свої очі на змаг ОУН-УПА-УГВР на рідних землях, що давав в руки української еміграції величезний морально-політичний капітал. І хоч еміграційні політики почали доказувати, що це й вони, а то й тільки вони організували ту революційно-збройну боротьбу, то в душі мусіли й вони признати єдино-правильність «бандерівської» політики та її наявну корисність для всієї української справи.

Тільки ж тепер почався ще сильніший натиск на те, щоб українську революційно-визвольну боротьбу прив'язати до чужого воза, здаючись на ласку сильних. Запропонували свою фінансову допомогу й «опіку» всякі радія «визволення» та «приватні кола», які одначе — свідомо чи несвідомо, — виявилися фарватером біломосковського імперіялізму.

І знову Степан Бандера був тим, хто сказав усім тим «непередрішеним» «приватним колам» тверде «ні!» Він виявив, як провідник революційно-визвольної боротьби українського народу, живе зацікавлен-

ня співпрацею й координацею дій усіх протибольшевицьких сил світу та готовість співпраці з усіма, але тільки на базі абсолютного визнання ними принципу державної суверенності українського народу.

Прямолінійність і непохитність Степана Бандери в політичній діяльності зберегла український революційно-визвольний рух і після другої світової війни від помилок опортунізму. Вона поставила перед очі всього українського громадянства і всі інші українські політичні середовища на еміграції та змусила їх, під тиском публічної opinio українського громадянства, якщо не завернути, то бодай спинитись у своєму поході до... »непередрішенства«.

ЗА ЧИСТОТУ ІДЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ

Разом із небезпекою угодовства й залежності від чужих сил, над українською політичною еміграцією нависла небезпека »всесвітництва«, якого неминуучо консеквенцією є відчуження від »вузької« української справи, а з другої сторони — наворот »зміновиховства« в напрямі наслідування більшовизму в соціальних питаннях.

Обом цим небезпекам протиставився Бандера рішуче й послідовно. У своїй статті »До засад нашої визвольної політики«, поміщеній під псевдом С. А. Сірий в офіційні ЗЧ ОУН »Визвольна Політика«¹⁾ він пригадує:

»Український націоналізм має свій уклад позитивних ідей і вартостей, які визначають зміст і форму життя і розвитку народу й одиниці в усіх ділянках, визначають їхню творчу роль у вселюдському поступі.

»Основні правди наших ідей коріняться в українській духовості, сформованій та утвердженій впродовж цілого історичного розвитку, духовості, яка гармонізує з найкращими досягненнями розвитку вселюдської духової і суспільно-політичної культури та поступу«.

¹⁾ С. А. Сірий: До засад нашої визвольної політики. »Визвольна Політика«, 1946, ч. 4-5, стор. 10.

Цими українськими правдами, що за них ведеться наша боротьба, є:

»Ідея волі, самобутности та свободного розвитку народів...

»Ідея гідности й пошанування людини, її вільного розвитку, власної ініціативи, творчого та достойного самовключення в гармонійний уклад збірного національного й суспільного життя...

»Ідея соціальної справедливости на ділі...

»Ідея рівности та братерства всіх людей в народі...

»Ідея позитивної, творчої ролі держави, яка має обороняти, організувати і сприяти вільному життю й розвиткові культурного поступу і господарського добробуту народу й людини...

»Ідея спрямовання діяльности та зусиль держави й організованої в ній народної спільноти на творення, закінчення й помноження позитивних вартостей, які збагачують та підносять рівень життя народу й одиниці в усіх царинах...

»Ідея толерантности супроти чужих і відмінних культурних та соціальних вартостей і систем, поряд із прив'язанням до свого та плеканням своїх вартостей...

»Ідея свободи релігії, сумління, думки, слова, вільної культурної і мистецької творчости...

»Віра в людину, її шляхетні позитивні прикмети й пориви, її суспільницький інстинкт, плекання і піднесення тих добрих сторін людської природи...

»Ідея природної гармонії, рівноваги і співгри поміж духовими й матеріальними елементами в житті і розвитку людства».

Бандера пригадує, що всі оці величні ідеї національної й особистої свободи в усіх ділянках людського життя, вложені в рямці гармонійного співжиття окремих одиниць та окремих складових частин нації, ідеї, тотожні з найкращими поривами всіх інших культурних народів, коріняться в здоровій духовості української нації, тому й за ними не треба ганятися »по чужому полі«, обертаючись спиною до власного народу. Всі наші сили треба віддати на плекання органічного росту тих позитивних ідей на базі української духовости та на боротьбі за створення зовнішніх умовин, в яких вони зможуть свободно виявлятися.

Одночасно ж, усі ці ідеї є протиставні засадам большевицько-комуністичної системи насилля й терору, тому й немає нічого такого в тій системі, що могло б бути корисним для росту української нації. Навпаки, большевизм треба поборювати безоглядно в кожній ділянці, на кожному кроці, як течію, що послідовно змагає до тотального поневолення людини й перетворення її в безвольного раба, єдиною журбою якого буде здобуття кусника хліба.

Завдання, що стоять перед нами, ділить Бандера на три етапи: перший етап — це морально-політична й організаційна підготовка всього народу до остаточного змагу за визволення; другий етап — це остаточний, переможний змаг за відновлення самостійної, соборної української держави; третій етап — це закріплення всесторонньої розбудови свobodного життя української нації у власній державі. Всі ці три етапи тісно пов'язані один з одним, другий виростає з першого, третій з першого і другого. Без належної підготовки не можна сподіватися успішного закінчення визвольної боротьби, а без здобуття власної самостійної і суверенної держави не може бути мови про свobodний і всебічний розвиток нації. Всі згадані ідеї індивідуального й національного життя можуть стати дійсністю тільки у власній незалежній державі, а тому й боротьба за державу, хоч і не є для нас самоціллю, то все таки є нашим найближчим завданням, а для розвитку нації необхідним етапом.

Оборона чистоти ідей визвольної боротьби ОУН виявилася конечною зокрема тому, що й серед членства ОУН на еміграції знайшовся після другої світової війни гурток людей, що захотіли «модифікувати» ідеологічно-політичні позиції українського революційно-визвольного руху. Ця «опозиція», дбайливо піддержувана сторонніми чинниками, поставила вимогу «відідеологізувати» український націоналістичний рух і перетворити його в ідейно аморфний рух спротиву проти большевицької Москви, тобто завернути український революційно-визвольний рух до його початків, коли його творці пробували об'єднати в УВО для протипольської боротьби українців дуже різних, часом і протилежних ідейно-політичних поглядів.

Головний наступ «опозиції» в ідейно-програмовій ділянці стосувався двох питань: 1) ідеології визволь-

ного руху та 2) майбутнього соціального устрою української держави. В питанні соціального устрою «опозиція» вимагала, щоб майбутній лад в українській державі був побудований на марксівському принципі безкласового суспільства, щоб усяка приватна власність була скасована, як у комуністичних країнах, бо, мовляв, сам соціальний лад, що є сьогодні в Україні, дуже добрий, дуже поступовий, а лихо тільки в тому, що верховодами є москалі, а не українці. Треба лише скинути супрематію Москви і московського Хрущова заступити українським Хрущем, а життя українського народу в своєму власному безкласовому суспільстві принесе йому радість і щастя. Подібно і в питанні ідеології: «опозиція» вимагала відкинення ідеалістичного світогляду й визнання матеріалізму найвищим досягненням суспільної науки й сучасної філософії, повного відлучення політичного руху й усього громадського життя від релігії й рівноправности ширення атеїзму з навчанням релігії.

Свій наступ «опозиція» повела дуже підступно. Українцям на чужині вона голосила, що те все, що вона проголошує, це сучасні політично-програмові позиції українського революційно-визвольного руху на рідних землях, тому й еміграція мусить визнати їх і прийняти за свої, якщо бажає зберегти моральну єдність з батьківщиною. Знову ж українському революційно-визвольному рухові на рідних землях підсовувала звідси ті свої власні «позиції» як такі, що їх нібито вважається сьогодні найпередовішими в усьому західному світі, та які нібито з захопленням бажає зробити обов'язуєчими в усій ОУН загал членства й симпатиків ОУН на чужині.

І знову Степанові Бандері завдячує український революційний рух те, що підступні заміри цієї т. зв. «опозиції», які були б принесли морально-політичну смерть всьому українському революційно-визвольному рухові, були здемасковані й унешкідливлені. Він не дався збаламутити ні облудним гаслом про «крайові позиції» та «волю батьківщини», ні порожній фразеології про «модерність» і «поступовість» політичних рухів. В обох основних питаннях він сказав «опозиції» тверде «ні», ані трохи не лякаючись закидів заскорузлости, клерикалізму тощо. Як провідник ОУН, Бандера проголосив, що в ОУН далі

і незмінно обов'язує ідеологія християнського ідеалізму, бо християнський ідеалізм був і є невід'ємною частиною духовости української нації, а в питанні соціального ладу ОУН і далі відкидає систему безкласового суспільства, бо економічно-безкласове суспільство та знесення всякої приватної власности чужі й противні духовості соціальної структури українського народу. Організація Українських Націоналістів виросла органічно з української духовости і за збереження української духовости в усіх ділянках життя вона завжди боролася і буде далі боротися. А тому і в духовій ділянці ОУН стоїть і стоятиме на позиціях християнського ідеалізму, а в ділянці економічно-соціального ладу на позиціях справжньої соціальної справедливости при збереженні основ приватної власности.

Авторитет Бандери і його вміння бачити замасковані небезпеки помогли розкрити й унешкідливити підступні заміри «опозиції» розкласти український революційно-визвольний рух ідейно і політично з середини, як на еміграції, так і на українських землях. Його негайний і рішучий відпір не допустив до заскочення. Завдяки йому українські патріоти поза межами батьківщини зуміли відрізнити становище і волю батьківщини, дійсне становище воюючої України від надуживання фразами про «позиції воюючої України» горсткою емігрантів, а українським революціонерам на рідних землях помогли довідатись про дійсні, а не підсовувані їм з еміграції горсткою «опозиціонерів» ідейно-політичні позиції членства Закордонних Частин ОУН та погляди передових суспільств західного світу. Завдяки зусиллям Бандери ідейно-моральна єдність Закордонних Частин ОУН з ОУН на рідних землях була збережена, а також виразність та чистота ідей визвольної боротьби єдиної ОУН залишилися ненарушеними.

НАЦІЯ, А НЕ ПАРТІЯ

У своєму зверненні до українських націоналістів-революціонерів Бандера пригадував, що

«Організація Українських Націоналістів (революціонерів)... не стає речником інтересів якоїсь окремої

частини народу... ОУН змагається за добро цілого українського народу і всіх громадян України, а не якоїсь однієї частини, суспільної верстви тощо. Свою програму ОУН виводить з потреб цілого українського народу¹⁾.

Тому він звертає увагу всьому членству організації, що

»Внутрішньо-українська політика Організації Українських Націоналістів є і завжди мусить бути визвольницькою, а не партійною. Тобто — вона змагає до формування такого внутрішнього українського життя, до створення такого укладу і взаємовідношення українських сил, які в усякій ситуації найкорисніші для визвольних змагань, а не тільки для скріплення позицій самої ОУН²⁾.

Здавалося б, що ця пригадка й увага не потрібні, бо вже саме окреслення руху »націоналізм« означає, що основним його завданням є боротьба для нації і за націю, а не за партію, чи групу. Здавалося б, що й решті українського політичного світу не треба такої пригадки, бо вже майже всі українські партії декларують, що вони борються за інтереси всього українського народу, а не за інтереси своєї партії. Та дійсність нашого політичного життя показує щось зовсім інше. Одна з українських еміграційних партій, яка називає себе організацією націоналістів, поставилась скрайно вороже до державницького акту українського народу 30 червня 1941 р. та до героїської боротьби найкращих синів України проти німецького окупанта і намагається обезцінювати морально-політичне значення тієї боротьби, яка врятувала честь українського народу. А це тому. бо... цю декларацію проголосила і ту героїчну боротьбу заініціювала не вона, не ця партія, а революційна ОУН, яку ця партія вважає своїм ворогом. Отже не інтерес нації, але інтерес партії є для тієї групи людей мірилом усього. А вже й не говорити про інші партії, які й не заперечують, що вони партії, тобто заступники тільки якоїсь частини українського народу.

Занепад моралі під тим оглядом в українських політично-партійних колах на еміграції бачив Бандера аж надто часто, бо і в часі другої світової

1) С. Бандера: »Слово«, стор. 4.

2) Там же, стор. 10.

війни, і після неї йому доводилось не раз приймати на власних плечах удари такого сліпого партайманства.

»Ціле українське політичне життя на еміграції хворіє на епідемію: на словах галас про демократію і національну справу, а на ділі — запеклий груповий чи особистий егоїзм і кар'єризм¹⁾, — стверджував він з почуттям болючої гіркоти.

В такій хворобливій атмосфері могла й ОУН по-пастися в психозу клича »Партія над усе!« І така небезпека виринула була вже в перших місяцях після другої світової війни, коли різні партійні діячі на еміграції почали очорнювати ОУН. Революційна ОУН, маючи за собою великий морально-політичний капітал боротьби проти гітлерівської Німеччини, могла дуже легко загнати в кут усіх своїх партійних противників простим виявленням фактів про свою поставу супроти гітлерівського окупанта України і поставу тих партійних діячів, які тепер взялись знову поборювати революційну ОУН, але вже з іншої »платформи«. Тільки ж для думаючої національними, а не партійними категоріями людини мусіло бути ясным, що скомпромітування виявленням фактів одної української людини чи однієї української політичної групи радо використають наші національні вороги для компромітування всієї української нації. А тому, ставлячи не на словах, а на ділі добро нації понад інтерес Організації, Степан Бандера рішуче відмовився розправлятися з партійними противниками засобами, які можуть принести шкоду загально-національній українській справі.

Дуже багато провокацій мусів Бандера зносити як на свою власну адресу, так і на адресу Організації, і він міг їх дуже легко відкинути, якби революційна ОУН або він сам замкнув був очі на всенациональні українські інтереси й керувався тільки власними, партійними чи особистими інтересами! А однак, він ніколи не дався зрушити з принципового становища, що інтерес нації повинен завжди стояти вище від інтересів партії чи одної тільки організації. З його ініціативи революційна ОУН бере під захист українську еміграцію, включно з тими, які йі у час боротьби

¹⁾ Степан А. Бандера: »Слово до українських націоналістів-революціонерів закордоном«. 1946 р., стор. 14-16.

на рідних землях шкодили, а тепер на еміграції плюгавлять.

Бо отак саме треба було поступати тому, хто не на словах, а на ділі визнавав обов'язуючу засаду «нація, а не партія насамперед».

ЗА ПРИНЦИП ЗДОРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Степан Бандера ніколи не зловживав словами «демократія» і «демократичність», він ніколи не воював фразами про свою демократичність, бо він зневажав плитку демагогію.

Однак він завжди був борцем за принципи здорової демократії в українському політичному житті, в майбутній українській державі, і вже в теперішньому житті голошені ним ідеї визвольної боротьби ОУН, які ми цитували, говорять про це зовсім переконливо.

»За політично-світоглядом розумінням ОУН, — писав він у своїй статті, — монопартійна система в державному житті та в державній формації не відповідає потребам повного й здорового національного розвитку. У державній організації народу мусить бути місце для політичної диференціації, кристалізації і вільного розвитку політичних угруповань та для здорового творчого змагання поміж ними. Самі ж державні органи у виконванні своїх функцій мусять стояти на позиціях надпартійних: насамперед дбати про добро цілості. а далі справедливо захищати інтереси всіх позитивних складових частин«¹⁾.

»Відкидаємо тоталітарно-механістичні методи. Не тому, що вони «не в моді», бо ми поставились проти них у 1940 р., коли вони були подекуди дуже «модні». Але просто тому, що уважаємо їх несумісними й недоцільними для нас, для нашого ґрунту. Механістично-тоталітарна метода опанування життя полягає в тому, що з одного боку (одна політична організація) усунує всі інші діючі політичні середовища, насильям позбавляє їх можливості існувати і діяти.

¹⁾ «До проблеми політичної консолідації», «Визвольна Політика», 1946, ч. 4-5, стор. 10.

Кожну людську одиницю, яка хоче займатись творчою, керівною, ініціативною діяльністю, вона примушує увійти в свою тоталітарну систему, або замикає перед нею дорогу, формує її методами примусу та насаджує своїх відданих людей на центральні керівні пункти у всьому житті. Така система в довшій дії завжди шкідлива, бо через механічний, а не природний добір, через знищення свободи вона має в собі найбільше елементів деправації, розкладу.

»Наш шлях, наша метода — це органічне, ідейно-політичне проймаання і узмістовлювання«²⁾.

Та якраз оце проникання українського націоналізму в українську спільноту лякало українські еміграційні партії, що в дійсності стали зовсім нежиттєздатні, але з безмежними претенсіями на провід в українському політичному й громадському житті. І тому замість стати до здорового ідейно-політичного змагу за здобуття симпатій і піддержки українського загалу, вони вибрали своєю зброєю несумлінну демагогію. А згідно з нею виходило так, що Бандера, який і в формуванні політичної репрезентації української спільноти, і в організуванні кожного іншого політичного чи громадського провідного органу вимагав застосування принципу вільних, загальних виборів, з правом участі кожної управненої до цього української людини та піддання кожного такого органу громадській контролі й обов'язковій звітності перед громадою, був »антидемократом« і »тоталістом«, а »єдиними« і »найправдивішими« демократами виходили ті, що завзято відкидали участь усього громадянства, управненого в даному випадку, в формуванні керівних органів, відкидали вільні вибори й громадську контрольність і намагались послідовно і вперто заступити ті основні принципи правдивої демократії антидемократичними трюками »партійної паритетности«, »позакулісового домовлення« тощо.

А кожний, кому судилося будьколи працювати із Степаном Бандерою безпосередно, може посвідчити, що і в практичній роботі Бандера був завжди прикладом респектування принципів здорової демократії.

²⁾ С. А. Бандера: »Слово«, стор. 61.

ОРІЄНТАЦІЯ НА ВЛАСНІ СИЛИ

Постійному намагання деяких еміграційних кіл допасовувати українську визвольну боротьбу до планів чужих політичних інтересів Степан Бандера рішуче протиставив орієнтацію на власні сили. У своїх статтях він кількома наворотами вияснює, як треба розуміти орієнтацію на власні сили:

»Самостійну державу може здобути український нарід тільки власною боротьбою і трудом. Сприятливий розвиток міжнародної ситуації може причинитися значною мірою до нового розгону й успіху нашої визвольної боротьби, але він може відіграти тільки допоміжну, хоч дуже корисну роль. Без власних змагань українського народу найсприятливіші ситуації не дадуть нам ніколи державної незалежності, хіба тільки зміну одного поневолення на друге. Росія із своїм глибоко вкоріненим, а в сучасну добу найбільш розпаленим загарбницьким імперіалізмом у кожній ситуації, у кожному стані буде кидатися всіми силами, з усією запеклістю на Україну, щоб її втримати в складі своєї імперії чи наново поневолити. Як визволення, так і оборона самостійності України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовість до самооборони.

»Союзників нам треба мати в нашій визвольній боротьбі якнайбільше і якнайкращих, а передусім справжніх. І їх Україна може мати. Але тільки тоді, коли сама буде боротися і коли сама буде сильна. Бо союзництво — це відношення обопільності. Його може мати той, хто сам щось дає і здобуває. Визволителів, «освободителів», які б здобували для нас волю і її нам дарували, ми напевно ніколи не діждались би. Наші союзники — це насамперед ті народи, що опинилися в неволі російсько-більшевицького імперіалізму і борються з ним за власне життя й свободу та ставляться прихильно до самостійності й соборності України. А далі, коли прийде до зудару між ССРР і вільними народами,

тоді і ті можуть бути нашими союзниками. Це буде залежати, м. ін., від того, наскільки наша боротьба і наші сили будуть важити у воєнному конфлікті.

»Концепція власної боротьби власними силами — це єдина реальна визвольна концепція. Тільки вона може бути змістом української самостійницької політики і провідною настановою всієї політичної дії¹⁾.

»Під власними силами — вияснює Бандера в своїй статті, спеціально присвяченій цьому питанню, — ми розуміємо сили, готові активно боротися за українську самостійну державу, постійне випробовування таких сил, гуртування їх у революційну організацію і об'єднання довкола цієї організації широких народніх мас...

»Чи, покладаючись тільки на сили власного народу, ми відкидаємо всяку допомогу і всяких спільників? Звичайно, ні, бо це було б безглуздя. Хто так думає, той жажливо спрощує концепцію власних сил. Ми відкидаємо тільки таку допомогу, за яку мусимо платити новим поневоленням, таку допомогу, за якою приховується імперіялізм, тобто таку допомогу, яку принесли українському народові большевицькі й німецькі загарбники. Розбудовуючи ж власні сили, ми створюємо найкращі передумови для того, щоб знайти справжніх потрібних нам спільників (у кого сила, у того й спільники) і забезпечуємо собі цим шляхом незалежне становище... Ми шукаємо таких спільників, з якими в нас були б спільні цілі, які признавали б наші права так само, як ми їх²⁾.

Орієнтація на власні сили не означає теж ігнорування чи недоцінювання сприятливої ситуації. »Для кожного поневоленого народу війна між його поневолювачем і будьякою іншою державою чи коаліцією була і є побажана, бо вона полегшує його боротьбу за визволення. Ми розцінюємо третю світову війну як можливість заіснування сприятливої нагоди здобути визволення... Але для того, щоб сприятлива нагода не лишилася змарнованою, треба мати розбудовані й приготовані на той час власні сили. Бо

1) С. Бандера: «Слово...», стор. 8-9.

2) »Як розуміти концепцію власних сил у нашій національно-визвольній боротьбі«, «Визвольна Політика», 1949, ч. 20, стор. 42.

**С. Бандера, по виході з німецького концентраційного табору,
восени 1944 року.**

якраз власні сили, а не зовнішні будуть тоді рішальні, чи здобудемо ми власну державу, чи й далі залишимося в неволі, в становищі колоніальних рабів»³⁾).

»Вся політична неграмотність обоючювачів »догідного моменту« і полягає в тому, що вони вірять, ніби »догідний момент« сам собою принесе визволення, що аж тоді треба закликати маси до боротьби й розбудови держави. До того часу вони радять закласти руки й ждати. . . Щоб у відповідний момент, спираючись на наших спільників, підняти революцію, використавши сприятливу міжнародну кон'юнктуру, ми сьогодні підготовляємо власні сили»⁴⁾.

ЗА КОНСОЛІДАЦІЮ ВСІХ УКРАЇНСЬКИХ СИЛ — НА ЗДОРОВИХ ОСНОВАХ

Проблема консолідації всіх українських політичних сил для спільних змагань до одної, спільної мети — вічно актуальна. Тому й підносили її в нас у кожному періоді нашої історії й пробували все наново її реалізувати.

Першу ініціативу в цьому напрямі, по другій світовій війні, виявив був тогочасний голова об'єднання українців у Канаді, о. д-р М. Кушнір. Прибувши до Європи, він довів до створення з представників різних колишніх українських політичних партій »Координаційного Українського Комітету — КУК«. Але його в самому корені будували на фальшивому założenні, вже хоча б тому, що творили його без участі революційної ОУН, яка організаційно була міцніша ніж усі інші політичні організації й партії разом і мала симпатії великої більшості українського громадянства. Тому КУК виявився мертво-родженою дитиною.

Тоді виникла нова концепція: консолідаційний центр усієї української політичної еміграції на базі

³⁾ Там же, стор. 44.

⁴⁾ »Як розуміти концепцію власних сил у нашій національно-визвольній боротьбі«, »Визвольна Політика«, 1949, ч. 20, стор. 45.

»Державного Центру УНР«. Тільки ж досвід з КУК, в якому брав участь і »Державний Центр УНР«, повчав, що без революційної ОУН і ця спроба виявиться мертворожденою дитиною. Тому таким важливим стало питання, яке становище займе до нього ОУНР.

Своє позитивне становище до консолідації всіх українських політичних сил для спільної боротьби за волю й українську державу виявив Степан Бандера вже в 1941 р., напередодні німецько-більшевицької війни, ініціюючи створення Українського Національного Комітету. Позитивне становище до консолідації всіх українських сил виявив він і тепер. У своєму »Слові до українських націоналістів-революціонерів закордоном«, опублікованому в 1948 р., Бандера пише:

»Наша відповідь: коли тільки це можливе, йдемо до уодностайнення, скоординування всієї української закордонної політичної акції по лінії сучасних вимог визвольних змагань, шляхом створення консолідаційного політичного центру з участю діючих політичних, самостійницьких організацій, узгодження на його форумі генеральної лінії і головних напрямних самостійницької політичної акції закордоном, відповідно до стану й вимог цілоти змагань за державну суверенність і соборність України. Не йдемо з власної ініціативи на шлях двоподілу і відокремлення нашої політичної дії. Ми були б змушені вибрати його тоді, коли б не вдалося реалізувати здорової консолідації на визвольницькій платформі, коли б у консолідаційному творі взяла верх політична концепція, незгідна з вимогами визвольних змагань, суперечна засадам самостійности й соборности, або коли консолідаційний твір не провадив би належної самостійницької політичної роботи через неспроможність чи занедбання¹⁾.

»Ми рішуче проти засади відокремлювання нашого руху і нашої політичної акції від решти українського організованого політичного життя й акції, проти засади двоподілу. Ми визнаємо і реалізуємо засаду змагання до одної скоординованої самостійницької політичної дії, засаду співдіяння в ній всіх

1) Степан А. Бандера: »Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном«, 1948, стор. 58.

українських самостійницьких політичних середовищ, засаду органічного, ідейно-політичного проникання й узмістовлювання. На сепаратну самостійницьку акцію йдемо з konieczności тоді, коли цього вимагає визвольна справа, коли через поставу інших неможлива одна спільна політична дія, згідна з потребами визвольних змагань²⁾).

Але в цій же заяві про позитивну поставу до справи консолідації всіх українських політичних сил, свою власну і Організації, якою він керував, Бандера ставить вимогу, щоб ця консолідація будувалась і вела всю дію на здорових основах, і дає вичерпне пояснення, що він під цим розуміє. Це, перш за все, мусить бути не »об'єднання для об'єднання«, але консолідація для боротьби за незалежність українського народу і за самостійність та соборність української держави. По-друге, вся діяльність об'єднаного політичного центру всієї української еміграції мусить вестися тільки в інтересах української визвольної справи і в повній ідейно-моральній єдності з боротьбою українського народу на рідних землях. По-третє, організаційна побудова такого центру на еміграції мусить бути природна, це значить, що такий центр мають творити політичні сили української еміграції, які справді діють серед українського загалу і під повною контролею громадської opinii та за апробатою й при активній участі всього українського громадянства на чужині.

За його апробатою представники Закордонних Частин ОУН входять до Української Національної Ради, яка завдяки тому виходить перед українське громадянство як жива, багатонадійна політична організація, що об'єднує все українське громадянство. В ім'я консолідації, Бандера не вагався поєднувати організацію, якою він проводив і яка вийшла з воєнної хуртовини з поважним морально-політичним капіталом, з політичними партіями, які на своє політично-моральне conto за час воєнних дій другої світової війни не вписали нічого. Весь свій і своєї Організації морально-політичний капітал Бандера поставив без вагання до диспозиції всеукраїнського політичного центру і всіх українських політичних

²⁾ Там же, стор. 63.

С. Бандера в останніх роках свого життя.

середовищ, щоб спільно використовувати його для добра всієї української справи.

На жаль, сталося те, чого Бандера побоювався, давши цьому вислів в цитованій декларації. Верх в Українській Національній Раді взяли одиниці, які не тільки відмовилися від дійового поєднання діяльності УНРади з визвольною боротьбою українського народу на рідних землях, але й не допускали навіть до заяви про моральну піддержку всієї української еміграції для тієї революційної боротьби, яку так героїчно вів український нарід на рідних землях. А в організаційній ділянці ті люди, узурпуючи собі право репрезентувати український нарід в імені фіктивних партій, заходились задержати назавжди штучну, протидемократичну форму «партійного паритету», що передбачалась при творенні УНРади тільки як перший крок у творенні справжнього представництва всієї української громади поза межами батьківщини. В зовнішній політиці ця «більшість» стала на позиціях співпраці з «непередрішенськими» колами, що намагалися й українську визвольну боротьбу запрягти до біломосковського імперіялістичного воза.

При такому стані справи, коли всі намагання оздоровити відносини в УНРаді змістово і організаційно виявилися безуспішними й безвиглядними, Закордонні Частини ОУНР вирішили вийти з УНРади.

Вийшовши з УНРади, Закордонні Частини ОУНР повели самостійно живу, всесторонню політичну діяльність в користь української визвольної справи на засадах безкомпромісового принципіалізму в питанні державної суверенності української нації, а одночасно винесли на осуд всього українського громадянства шкідливу діяльність УНРади. У пресі УНРади та в пропаганді її прихильників сипались за це на Бандеру постійні напади й обвинувачення. Та під тиском публічної opinio українського громадянства, окремі партії, що творили УНРаду, одна за одною почали таки признавати, що вони справді йшли шляхом коляборації з «непередрішенцями» і що той шлях був шкідливий для української визвольної справи.

Постава Степана Бандери виявилась правильною. Вона не допустила до того, щоб політична дія української еміграції впала в обійми біломосковського

імперіалізму і спонукала інші українські еміграційні партії звернути з погубного шляху співпраці з ворогами української державности.

Після невдачі з УНРадою, Бандера не закинув думки здійснити плян консолідації всіх українських політичних сил на еміграції на здорових основах. Для цього він висунув концепцію всесвітнього українського конгресу, який дав би можливість створити політичний центр всієї української еміграції шляхом вільних демократичних виборів.

На жаль, підступна смерть з рук ворога не дозволила йому зреалізувати цю мрію про справді демократичне політичне представництво всієї української спільноти на чужині, про представництво, яке постало б і діяло б під контролею всієї української громади в повній ідейно-моральній і, як далеко це тільки можливо, в дійовій єдності з визвольною боротьбою українського народу на рідних землях, на засаді непорушності принципу самостійности й соборности української держави.

Не дивлячись на те, Бандера посунув справу дійсної консолідації української спільноти далеко вперед рішучим демаскуванням і поборюванням демагогічного надуживання кличів про консолідацію і ставленням перед очі громадянства суті і цілей справжньої консолідації.

»Сама механічна консолідація, про яку, звичайно, думає велика більшість речників, — писав він в окремій статті на цю тему в 1946 р. — напевно не принесла б поважних позитивних наслідків. Навпаки, коли б ми пов'язали різні політичні угруповання тільки формально, а вони далі хотіли б іти власними політичними шляхами не тільки у другорядних питаннях, але й у принципових справах української внутрішньої і зовнішньої політики, то в висліді, замість скріплення, було б послаблення, замість об'єднання — взаємне параліжування. Механічне об'єднання, без дійсного узгіднення найважливіших справ нашої визвольної політики, без одної спільної політичної плятформи, що визначала б один шлях до одної, спільної мети, не тільки що не скріплювало б цілоти української політичної енергії на шляху визволення, але ще й гальмувало б акцію складових

частин нашої політичної дійсности та неутралізувало б досягнення їхньої позитивної роботи«¹⁾).

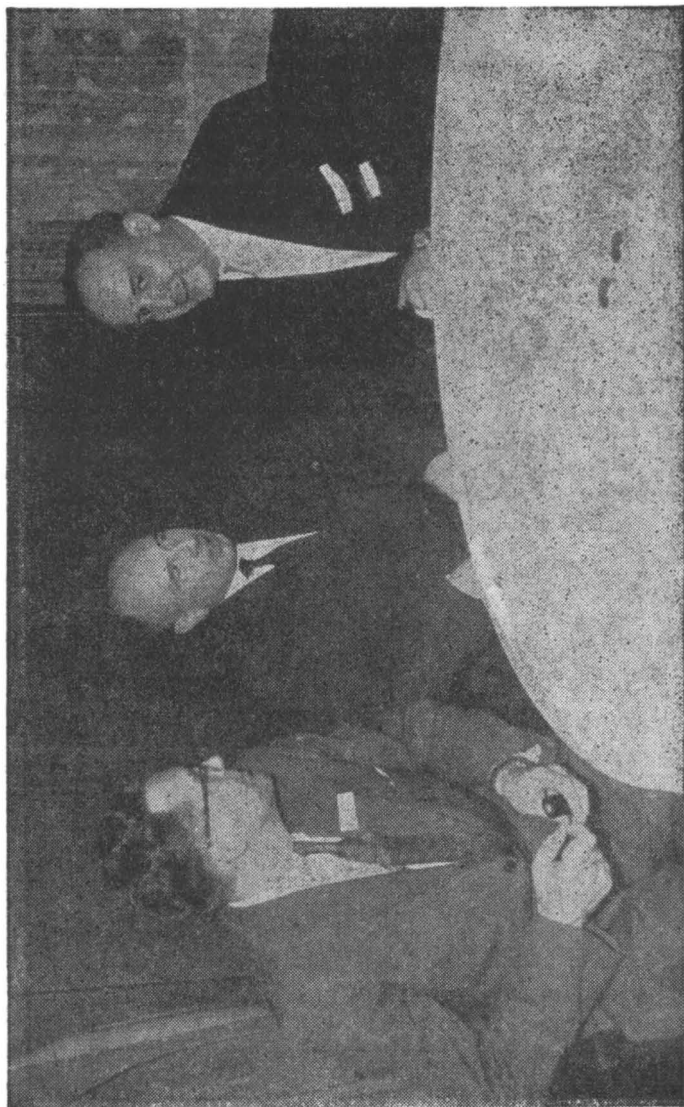
Весь розмах праці Закордонних Частин ОУН на внутрішньукраїнському відтинку по їхньому виході з УНРади, яка пішла на шлях механічної »консолідації«, Бандера скеровує на органічне ідейно-моральне, а вслід за цим і політичне об'єднання всієї української громади на чужині довкола ідей революційно-визвольної боротьби. Завдяки цьому, коли блукання УНРади по організаційних і політичних бездоріжжях довели в дальшому тільки до взаємного паралізування тих партій, що входили до її складу, до все більшого розсварення їх і роз'єднання, то це зовсім не заторкнуло української громади, в нутрі якої зовсім незалежно від суматохи серед гуртка членів УНРади, проходить все міцніша органічна ідейно-моральна консолідація.

»НЕ ТАК ТІ ВОРІЖЕНЬКИ...«

Свою працю на становищі керівника революційно-визвольної боротьби українського народу Степан Бандера вів і в часі перебування на чужині під безустанною загрозою ворожого вдару, що, як приказковий »меч Дамокла«, висів над його головою. Активність українського революційно-визвольного руху як на рідних землях, так і поза їх межами, була для большевицької Москви крайню небажана і з політичного погляду небезпечна, тому Москва докладала усіх сил, щоб цей рух зломати. І було зрозумілим, що особливу увагу вона звернула на те, щоб знищити провідника того руху, ім'я якого стало символом витривалости й непохитности в активній боротьбі за волю України.

Та одночасно здавалося, що Бандеру як випробованого патріота-революціонера огортатиме любов і пошана всього українського громадянства. Тим часом найболючіші вдари Степан Бандера одержав з рук своїх таки людей, українців, і то своїх співробітни-

¹⁾ »До проблеми політичної консолідації«, »Визвольна Політика«, 1946, ч. 4-5, стор. 6.

С. Бандера і члени канадського парламенту

ків. На вдари ворога Бандера був завжди приготований і вважав їх зовсім природними, але вдарів збоку своїх людей він не сподівався, бо занадто вірив в чесність своїх людей.

Вже в 1946 р. почала в ЗЧ ОУН творитися опозиція. Започаткував її прибувший до західної Німеччини, після однорічного побуту в большевицькій зоні Відня, Лев Ребет. Ішло йому нібито про «переоцінку програмових позицій», про певні зміни в ідеології та програмі ОУН. Так бодай Бандера ту опозицію в добрій вірі і сприйняв, а тому й старався зрозуміти прагнення опозиції, обговорити з ними їхні думки, пляни, їх проекти та застереження на організаційному форумі і знайти найкращу розв'язку. Та справжньою метою опозиції було не те, а бажання відсунути Степана Бандеру від проводу Організації Українських Націоналістів і всієї революційно-визвольної боротьби. Чому, для чого та в ім'я чого? Цього опозиція, очевидно, зразу не виявляла. Їй просто здавалося, що «це не добре, що нас називають «бандерівцями», а щоб того не було, то треба позбутися Степана Бандери. Зразу потайки, в малому гурті, а потім ширше й отвертіше почалися перманентні наступи опозиції, яка змагала вже зовсім явно до того, щоб знищити моральний авторитет Степана Бандери в ОУН, опльовуючи його в opinіi як своїх, так і чужих. Які були мотиви цього? Що спонукало цих людей так поступати?

В додатку «опозиція», граючи на особистих амбіціях деяких членів визвольного руху на еміграції, зуміла дістатися до Закордонного Представництва УГВР і перенести конфлікт теж на відтинок взаємин між Закордонними Частинами ОУН і Закордонним Представництвом УГВР. На цьому відтинку «опозиція» повела свій наступ у двох напрямках: персональному — з намаганням знеславити Степана Бандеру, підірвати його авторитет і відсунути від впливу на УГВР, та в ідеологічно-політичному — з намаганням перетворити ЗП УГВР у випадову базу для затруєння революційно-визвольного руху концепцією «націонал-комунізму» і зведення його тим способом на безпуття ідейно політичного маразму.

Бандера намагався розв'язати обидва ті конфлікти в рямках Організації, згідно з організаційною структурою й організаційними законами і, одночасно, згід-

но з засадами здорової демократії. Він передав обидві справи на розгляд і вирішення Конференції Закордонних Частин ОУН.

Третя, т. зв. Міттенвальдська Конференція Закордонних Частин ОУН що відбулась у Міттенвальді (Баварія) в серпні 1948 р., була майже всецільо присвячена розглядові й вирішуванню цього конфлікту. На Конференцію були покликані всі члени «опозиції» та представники ОУН в ЗП УГВР, які мали повну можливість представити учасникам конференції свої погляди, концепції і становище. Всі вони прибули на Конференцію, визнали її законним і компетентним органом для вирішення конфлікту, скористали повністю з даного їм права з'ясувати якнайбільш вичерпно своє становище і заявили, що рішення Конференції вони повинуються. Після основного і всестороннього розгляду всіх заторкнених проблем, Конференція ЗЧ ОУН ухвалила величезною більшістю голосів — приблизно $\frac{9}{10}$ присутніх — рішення, яким засудила «опозицію», вівала її повернутися на правильні ідеологічно-політичні позиції ОУН та включитися дисципліновано в ряди Організації. Тих же представників ОУН в ЗП УГВР, що підпали були під впливи «опозиції», Конференція відкликала із ЗП УГВР і делегувала туди нових представників. Під враженням постави такої величезної більшості членства ЗЧ ОУН щодо усіх питань, піднесених «опозицією», провідники «опозиції» та члени ОУН в ЗП УГВР, відкликані з того посту, заявили перед учасниками Конференції, що вони повинуються рішення Конференції, як найвищому законодавчому органу ЗЧ ОУН.

Та в дійсності опозиція таки не закинула своїх планів роз'єднати Рух і знести його внутрішніми ферментами. Зараз після Конференції вони відкликали свою заяву про підчинення постановам Конференції і взялися вести далі своє діло.

Ті з-поміж членів «опозиції», які входили до складу УГВР, покликалися на те, що свої мандати вони одержали від Проводу ОУН на рідних землях, а тому й відкликання тих мандатів лежить у компетенції Проводу ОУН на рідних землях. Щоб ліквідувати і цей баламутний заміт, рішення Міттенвальдської Конференції ЗЧ ОУН були переслані Проводові на українських землях для апробати.

Але незвичайно важкі умовини дії Проводу ОУН на рідних землях та неймовірно важкі можливості контакту закордонного центру ОУН з крайовим, проволікали вирішення справи в безконечність. Загибель Голови Проводу ОУН на Рідних Землях Романа Шухевича-«Тура» в березні 1950 р. ще більше ускладнила справу, бо тепер «опозиція» не вагалася використати його смерть для того, щоб особу нового голови Проводу ОУН на рідних землях Лемеша протиставити Бандері, вживаючи демагогічного обвинувачення, що Бандера бореться проти Лемеша за становище провідника Організації.

Те, що стало відомим осінню 1960 р. про долю голови Проводу ОУН на українських землях, вияснює, чому воно так було з вирішуванням справи закордонної «опозиції» Проводом ОУН на українських землях. Не знаючи цього, Провід ЗЧ ОУН думав тоді, що Крайовий Провід не присвячує належної уваги справі, яка існує тільки всередині Закордонних Частин і зовсім не заторкує крайових частин¹). В такій ситуації справа «опозиції» могла залишатися знову цілі роки неполагодженою. А це грозило все більшим паралізуванням діяльності Закордонних Частин ОУН та все більшою дезорієнтацією українського громадянства на чужині щодо сучасних ідейно-політичних позицій ОУН-УПА-УГВР і самих симпатиків та членів українського націоналістичного руху поза межами України, тим більше, що вся ця робота «опозиції» прикривалася авторитетом Закордонного Представництва УГВР. «Зміст і напрямні політичної роботи ЗП УГВР, опанованого й використовуваного групою т. зв. опозиції, — писав про це Бандера у своєму листі до членів ЗЧ ОУН, — створює стан ідейного, політичного і дійового роздвоєння революційно-визвольного фронту закордоном, крайньо шкідливий для визвольної справи. В питаннях ідейно-програмових група т. зв. опозиції й ЗП

¹) В листах від Проводу ОУН на українських землях, пересланих в 1951 і 1952 до Проводу ЗЧ ОУН і до ЗП УГВР було вияснено вичерпно, що серед членства ОУН на рідних землях ніяких ідеологічно-програмових розходжень немає і ніхто там не збирається замінювати націоналістичну ідеологію соціалістичною доктриною. Усі ж матеріали, вислані до ЗЧ ОУН, мали виразну адресу: «На руки Провідника всієї ОУН, Степана Бандери». (Гляди «Гомін України», ч. 39/175, 27 вересня 1952 р.).

УГВР перейшла з націоналістичних позицій на соціалістичні. Вона не тільки в своєму імені пропонує соціалістичні тези, але що гірше, вперто поширює серед української еміграції і перед чужинним світом фальшиві сугестії, нібито український революційно-визвольний рух, і зокрема ОУН на українських землях, так само визнає соціалістичну програму і в її дусі веде визвольну боротьбу. Лев Ребет проголошує в «Сучасній Україні» твердження, що ОУН на українських землях сьогодні має соціалістичну програму, «зрештою так само, як усі українські угруповання, за винятком гетьманців», а тому, мовляв, і Закордонні Частини ОУН... мусять змінити свої програмові позиції, переорієнтувати їх у напрямі програми т. зв. «ідейного комунізму».

Супроти цього Бандера рішився на рішучий крок, який повинен був спонукати і Крайові Частини ОУН та Провід ОУН на українських Землях зайнятися негайно основним розглядом та остаточним вирішенням справи «опозиції». Він рішив уступити із становища голови проводу ОУН, щоб цим або прискіпати скликання Четвертого Великого Збору всієї ОУН, що авторитетно вирішив би всі ці справи, або, передавши головство проводу всієї ОУН голові проводу ОУН на українських землях, створити формально стан, в якому дія «опозиції» мусітиме вже відкрито скеровуватися проти ОУН на українських землях, не маючи більше змоги підшиватись під «крайові позиції».

12 вересня 1952 р. Провід Закордонних Частин ОУН опублікував в українській закордонній пресі наступне повідомлення:

«Секретаріат Проводу Закордонних Частин ОУН уповноважений подати до відома наступне:

«З днем 22 серпня 1952 р. Степан Бандера уступив із становища голови Проводу Організації Українських Націоналістів і передав ці функції голові Проводу ОУН на Українських Землях — до часу вибору нового голови Проводу ОУН.

«По уступленні Степана Бандери, голова Проводу Закордонних Частин ОУН, вибраний на останній Конференції ЗЧ ОУН, Ярослав Стецько, поставив своє становище до диспозиції конференції, пропонує обрати на його місце Степана Бандеру.

»Степан Бандера на це не погодився, але ввійшов у склад Проводу Закордонних Частин ОУН, що його надалі очолює дотеперішній голова«.

В окремому листі до членства ЗЧ ОУН, в якому вичерпно вияснив причини того кроку, Бандера заявив:

»Я уступив з найвищого посту в Організації, але тим не зменшується моя всецїла праця в ОУН та участь у її боротьбі, якій я віддаю всі свої сили так само, як і попередньо. Уступлення із становища голови не є відходом від активної праці в Організації, ані від відповідальности за її дальший розвиток та її політику й визвольну боротьбу. Воно змінє характер моєї відповідальности і праці, але не сам зміст і натугу, що без огляду на становище, завжди визначається одним правилом: Віддати цілого себе, усі свої сили й здібности на службу нації, її визвольній боротьбі, та повсякчасно, на кожному становищі і в кожній ситуації робити по своїх силах все можливе, щоб справа стояла якнайкраще.

»Своїм уступленням я старався вказати Організації на konieczність привернути цілому визвольно-революційному рухові ідейну і політичну споєність, одностійність і політично-дійову пружинність. Сподіюсь, що в зв'язку з моїм уступленням і з переведенням вибору нового голови Проводу ОУН Організація на українських землях розгляне основніше властиву суть »опозиції« та зміст і наслідки її роботи. . .

»Оскільки обсада посту голови Проводу ОУН, з одного боку, і остаточне вирішення цілого комплексу питань, зв'язаних із справою »опозиції« з другого боку, мають велике значення для дальшого українського націоналістичного революційно-визвольного руху, хочу своїм уступленням упростити й облегшити основне переглянення відносних питань«.

Для вичерпного з'ясування всім членам Проводу ОУН на українських землях справи »опозиції« і всіх проблем, що виникли з цього, вислано на українські землі члена Проводу ЗЧ ОУН »Мирона«, як речника ЗЧ ОУН, і Василя Охримовича, члена ЗП УГВР, як речника »опозиції«.

Найближча Конференція ЗЧ ОУН, що відбулась в травні 1953 р., одностійно вибрала Степана Бандеру на голову Проводу Закордонних Частин ОУН. Він

прийняв вибір і залишився на тому становищі аж до своєї смерті, віддаючи всі свої сили українській визвольній справі.

Провід ОУН на рідних землях потвердив відбір повідомлення С. Бандери про його уступлення із становища голови Проводу ОУН, подаючи до відома при тому, що на українських землях ОУН переводить власне основне перебудування організаційної схеми в тому напрямі, щоб кожен із десяти «Країв», на які поділено всю територію України для організаційної праці революційного підпілля, діяв у майбутньому самостійно, завдяки чому навіть арештування чи й ліквідація більшовиками котроїсь із керівних клітин Організації не спричинить ліквідації інших клітин.

Цією організаційною перебудовою ОУН на українських землях — дуже розумною і з огляду на дальший розвиток подій дуже корисною для всього революційно-визвольного руху на рідних землях — пояснювали в ЗЧ ОУН факт, що в контактах голови Проводу ОУН на українських землях із Проводом ЗЧ ОУН наступила несподівана проволока.

Літом 1953 р. одного дня з'явився в Бандери автор і керівник «опозиції» Лев Ребет і заявив, що він, як член ЗП УГВР одержав радієвим зв'язком доручення голови Проводу ОУН на українських землях, згідно з яким керівництво Закордонними Частинами ОУН має перебрати спеціальна Колегія Уповноважених, визначена головою Проводу ОУН, у складі: Лев Ребет, Зенон Матла і Степан Бандера. Текст доручення, переданого Ребетом, складався з двох речень:

«Провід ОУН на українських землях уповажнює Лева Ребета, Зиновія Матлу та Бийлиха (Степана Бандеру) тимчасово перебрати керівництво Закордонних Частин ОУН і переорганізувати Закордонні Частини згідно з пропозиціями Проводу ОУН в Україні».

Ребет візвав Бандеру підпорядкуватися рішенню голови Проводу ОУН і приступити негайно до дії в складі «Колегії Уповноважених».

Бандера був цим заскочений, але все таки довіряв Ребетові і прийняв подане йому Ребетом доручення голови Проводу ОУН на рідних землях умовно — з вимогою показати йому в найближчому часі писаний аригінал такого доручення, одержаний нормаль-

ним організаційним шляхом обом сторонам: Проводі ЗЧ ОУН та ЗП УГВР і кожному з запропонованих членів «Колегії Уповноважених» — та приступив до співпраці з двома іншими членами «Колегії Уповноважених».

Та вже в найближчому часі з'явилась нова несподіванка: 9 лютого 1954 р. Ребет приніс готовий проект заяви, яку Бандера повинен був підписати і в своєму імені проголосити в пресі. Цією заявою він повинен був визнати, що вся його діяльність була незгідна з ідеологічно-політичними позиціями ОУН, що він кається і постановляє поправитись...

Це була очевидна провокація, що змагала до компромітування Бандери в публічній opinio. Бандера, розуміється, відмовився підписати таку «заяву». Тоді Ребет ще того самого дня розіслав до всіх українських газет і різним окремим особам заздалегідь приготовані, як виявилось, «документи» про «розрив Бандери з Проводом ОУН» та про створення «з волі батьківщини» — «Колегії Уповноважених» у складі двох, Л. Ребета і З. Матли, як керівного органу Закордонних Частин ОУН.

Але розчислювання на психологічний ефект зашкакування завели. Барабанна атака Ребета й одностумців на Степана Бандеру, підмащена безупинним повторюванням фрази про «волю батьківщини» й «доручення з батьківщини» — зависла в повітрі. Членство ЗЧ ОУН виявило несподівану відпорність на Ребетові маневри. І провідні чинники ЗЧ ОУН на всіх ступнях та все членство відмовились визнати «двійку» своїм проводом і поставило в повний сумнів автентичність «доручення з батьківщини», проголошеного Ребетом. Проходили місяці, а далі й роки і ні до Проводу ЗЧ ОУН, ні до ЗП УГВР, ні до «Колегії Уповноважених» підписаний Головою Проводу ОУН текст «доручення», або хоч би будьяке потвердження про видання такого доручення не приходили.

Загра з «дорученням з батьківщини» мала зовсім протилежний ефект, ніж цього сподівалися її автори. Вона не тільки не допомогла «опозиції» захопити провід ЗЧ ОУН в свої руки, скомпромітувати Степана Бандеру й відсунути його від участі в націоналістичному русі, але припечатала долю самої «опозиції». Рішенням 5-ої Конференції ЗЧ ОУН, що відбулася літом 1955 р., членів «опозиції» виключено з

ОУН, і вони були змушені йти окремим шляхом, без можливості розкласти ОУН знутри.

Повідомлення большевицької преси про скоплення і розстріл Василя Охримовича, та повідомлення большевицького радіа про долю полк. Ковалья восени 1960 р. виявили врешті всю жахливу правду: на переломі 1952/53 років Василь Охримович і, мабуть, у тому самому часі, і полк. Коваль впали в руки большевиків, які, скриваючи це, використали їх для того, щоб захоплено в Охримовича технікою зв'язку підшитись під Голову Проводу ОУН на рідних землях і так передати закордон «доручення з батьківщини» про «Колегію Уповноважених» під проводом автора «опозиції» Лева Ребета...

ЖЕРТВОЮ МОСКОВСЬКОГО СКРИТОВБИВСТВА

Провал пляну зготовити Степанові Бандері моральну смерть зручним використанням партійних конфліктів та нездорових особистих амбіцій окремих одиниць внутрі української еміграції для компромітування Бандери в опінії української спільноти скерував увагу большевицької Москви на фізичну ліквідацію провідника української революційно-визвольної боротьби.

Виконати вбивство людини, що перебувала на еміграції і брала активну участь у політичному житті, не було важкою проблемою для большевицької Москви, яка має в своїй диспозиції весь поліційний апарат та хмару платних і відданих агентів за кордонами СССР. Проблему становив тільки морально-політичний аспект справи. Глузуючи в своїй дії з усяких моральних принципів, большевицька Москва у той же час удавала перед вільним світом борця за правду, справедливість і свободу людини. Вбивство політичного ворога на чужій території зірвало б маску з Москви в опінії вільного світу й заалармувало б світову опінію проти дій большевицької Москви. Тому большевики поставили своїм завданням виконати вбивство Степана Бандери так скрито, щоб не тільки не було ніяких наявних доказів, що

це вчинок большевицьких агентів, але щоб і можна було кинути підозріння, що це виконали свої в висліді внутрішньо-української міжпартійної боротьби.

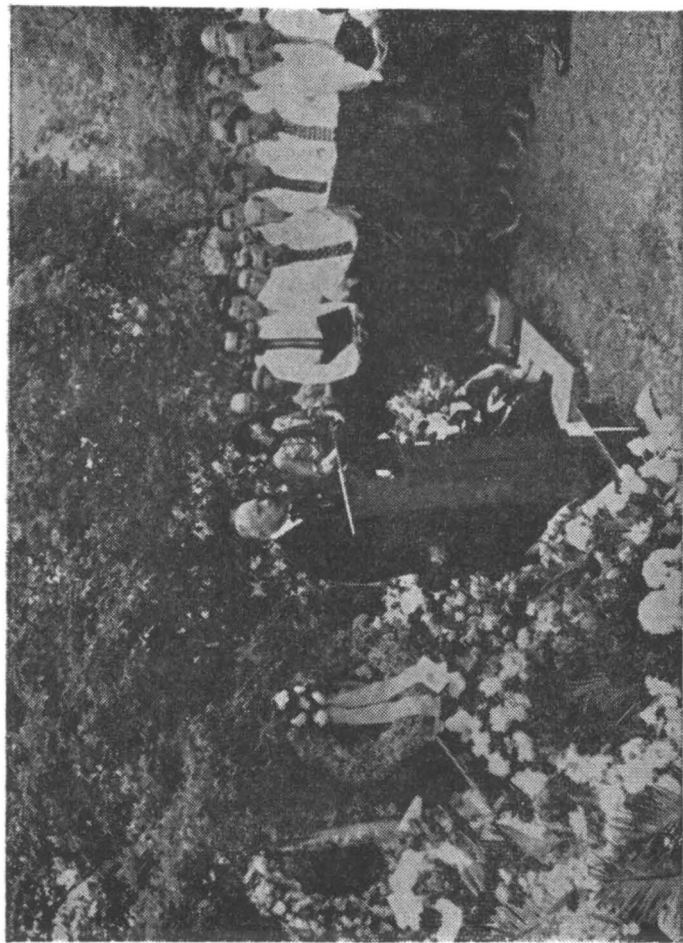
Намагання надати отаку форму нікчемному заду-мові супроти Бандери створювало серйозні труднощі і для Москви, не дивлячись на всі технічні засоби, які вона має до диспозиції. Обережність самого Бандери та сторожкість Служби Безпеки ОУН звели внівець кілька дбайливо підготовуваних впродовж років таких атентатів большевицьких агентів. В одному випадку двох агентів, спеціально висланих закордон з метою zorganizувати й виконати такий скритий атентат на Степана Бандеру, розкрила аме-риканська протирозвідка (при іншій нагоді). В іншо-му випадку агенти попали в руки німецької поліції разом із клітиною большевицької розвідки на тери-торії Західної Німеччини.

Та коли взяти до уваги, що Бандеру на чужій території не захищала ніяка поліція, ніякі чинники безпеки, крім членів самої ОУН, то сили були за-надто нерівні. До того ж умови, які витворилися в життю й діяльності української еміграції, змушували Бандеру виступати раз-по-раз відкрито то для роз-мов з іншими українськими політичними діячами, то для розмов з чужими політичними діячами з метою координації й посилення протибольшевицької бо-ротьби, то для влаштування конференцій з чужи-нецькими журналістами з метою правильного інфор-мування світу про ціль і характер революційно-визвольної боротьби українського народу. Все це по-магало ворогові уточнювати місце перебування Бан-дери й умовини його побуту. Бандера був свідомий того. Але потреби української справи він ставив завжди понад вимоги особистої безпеки.

По роках безупинних старань, на 15-тому році після закінчення другої світової війни, большевицькій Москві вдалось таки досягти ганебної мети: 15 жовт-ня 1959 р. Степан Бандера впав жертвою скрито-вбивства.

У вечірніх годинах 15 жовтня 1959 р. редакції українських газет одержали коротке телеграфічне повідомлення з Мюнхену:

«Сьогодні, в першій годині дня, впав на сходах дому і по дорозі до шпиталю помер провідник Сте-пан Бандера».

С. Бандера на могилі полк. Є. Коновальця.

Смерть постигла Степана Бандеру на сходах дому, в якому він останньо жив з дружиною і трьома дітьми під прибраним прізвиськом «Степан Попель» — в Мюнхені при Kreittmayrstr. 7. Критичного дня він поспішав додому на обід. Повідомлена про те, що він вже їде авто додому, дружина дожидала його в мешканні на 3-ому поверсі. В першій годині вона почула на сходах голосний зойк Степана, вибігла з кімнати і побачила його непритомного на сходах першого поверху. Біля нього стояла німецька медсестра, що жила в тому ж домі, намагаючись привести Степана до притомності. Негайно викликане лікарське поготівля забрало зомлілого до шпиталю, але мимо всіх лікарських старань він по дорозі помер, не відзискавши ні на мент притомності.

Перша думка лікарів була така, що це випадок удару серця, і вона попала відразу, в перших днях, на сторінки чужинецької й української преси. Та на вимогу членів Проводу ОУН німецька лікарська комісія при співучасті українського лікаря д-ра Гинилевича перевела секцію тіла і видала офіційний комунікат, що «смерть наступила від дуже міцної отруї». Насувається здогад, що останній зойк Бандери був вислідом удару напасника, що або приголомшив нападеного і негайно впорскнув отрую або одночасно ввів отрую в організм.

Наступного дня Провід ЗЧ ОУН проголосив повідомлення про трагічну подію:

»З великим смутком і глибоким болем повідомляємо членство ОУН і все українське громадянство, що 15 жовтня 1959 р. о 1-ій годині дня згинув з ворожої руки великий син українського народу і довголітній керівник революційної боротьби за державну незалежність, голова Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів сл. п. Степан Бандера, народжений 1 січня 1909 р. Член Української Військової Організації з 1927 року. Член Організації Українських Націоналістів з 1929 р. Член Крайової Екзекутиви ОУН з 1931 р., а згодом до 1934 р., її Провідник і одночасно Крайовий Командант УВО та з 1933 р. член Проводу Організації Українських Націоналістів. Голова Проводу Організації Українських Націоналістів з 1940 р. Голова Бюро Проводу всієї ОУН з 1945 р. Довголітній в'язень польських тюрем, засуджений на кару смерті, замі-

нену на досмертну тюрму, та в'язень німецьких тюрем і концтаборів з 1941 до 1944 рр.

»Похорон у Мюнхені 20 жовтня 1959 р.: 9 год. Заупокійна Служба Божа в церкві св. Івана Хрестителя при Кірхенштрассе. 15 год. панахида й похорон на Вальдфрдоф.

»Жалоба триватиме два місяці — від 15 жовтня до 15 грудня 1959 р.

»Вічна і Славна Йому Пам'ять!»

Покійний залишив у важкому смутку дружину Ярославу і трое дітей: Наталку, Андрія й Олександру.

Убивство Степана Бандери було dokonane на території Західної Німеччини, а тому західно-німецька поліція була обов'язана прослідити справу і виявити винуватців. Але урядові круги Західної Німеччини не мали охоти виявляти організаторів і виконавців ганебного вбивства, лякаючись погіршення німецько-московських взаємин. Тому й не диво, що по році слідства німецька прокуратура передала дня 16 вересня 1960 р. на руки Я. Бенцалю таку заяву:

»На Ваше письмо з 8. 9. 1960 повідомляємо, що у зв'язку із смертю пана Степана Бандери, 15. 10. 1959 року було розпочато слідче поступування «проти невідомого». Це слідче поступування закрито тому, що не знайдено жадного підозріння спрямованого проти якої-небудь означеної людини»¹⁾.

Провід ЗЧ ОУН із своєї сторони покликав до життя спеціальну комісію для прослідження обставин смерті С. Бандери, яка видала в вересні 1960 р. таку інформацію, опубліковану Секретаріатом Проводу ЗЧ ОУН в українській пресі:

»Секретаріат Проводу ЗЧ ОУН одержав від Комісії дослідження обставин смерті сл. п. Провідника ОУН Степана Бандери наступну інформацію про дотеперішні висліди її праці:

а) переслухавши ряд осіб з ближчого оточення сл. п. провідника і осіб, що могли дати інформації до обставин смерті;

¹⁾ Це офіційне повідомлення німецької державної прокуратури в Мюнхені було проголошене в українській пресі у зв'язку з несовісним наклепом в органі організації полк. А. Мельника «Самостійна Україна», ч. 33 за липень 1960 р., нібито «Німецька Державна Прокуратура в Мюнхені повідомила офіційно, що вона приготує акт обвинувачення проти пані Матвієйко за її участь у смерті С. Бандери».

б) перевіривши всі обставини життя й побуту сл. п. провідника, а зокрема в останньому часі перед його смертю;

в) взявши до уваги інформації про перебіг слідства німецьких слідчих органів;

г) проаналізувавши різномодні припущення і версії про причини смерті, що виникали в українських, чужинецьких або ворожих середовищах, та

ґ) розглянувши вислід слідства заангажованих Організацією до тої справи англійських фахівців-детективів,

Комісія прийшла до таких висновків:

1) виключається можливість, щоб до справи атентату був вмішаний будь-хто із вужчого оточення сл. п. Провідника чи українських політичних середовищ взагалі;

2) відкидається ширену, особливо в Україні, московсько-більшевицькою пропагандою вигадку про виконання атентату »співробітниками Оберлендера«, а на еміграції ширені большевицькою агентурою версії про причасність до атентату американських чинників;

3) відкидається нелогічні припущення про самогубство. Такі припущення були впливом незнання й злоби, чи були спеціально вигадувані ворогом і його прислужниками для закриття політичного характеру атентату;

4) стверджується, що атентат був від давна планований і по кількакратних невдалих намаганнях остаточно виконаний 15. 10. 1959 в Мюнхені агентами большевицької Москви.

Це ствердження спирається, зокрема, на таких даних:

а) Від часу закінчення другої світової війни роблені були видні спроби атентату в таких роках: 1946 з київської бази МГБ, 1948 МГБ за посередництвом варшавської бази, 1952 і 1958 КГБ через Східний Берлін, весною 1959 через пражку КГБ і в літі 1959 із східноберлінської бази КГБ.

б) Большевицька пропаганда проти українського націоналізму мала в останніх двох роках виразну тенденцію приготувати громадську опінію в Україні до того, щоб виправдати вбивство провідника націоналістичного руху.

в) Не зважаючи на дбайливе маскування, що атентат виконали большевицькі агенти, занотовано факт признання високопоставлених КГБ-івських функціонерів у виконанні ними вбивства.

5) Розглянення умовин життя і побуту сл. п. провідника Степана Бандери виявило, що успішність довгорічної охорони його особи збоку Організації була утруднена тим, що ворог розпоряджав необмеженими технічними засобами, діяв з різних баз і використовував слабкі сторони демократичної системи вільного світу.

6) Не зважаючи на інтенсивні заходи організаційних чинників, німецьких державних слідчих органів і інших фахівців, не вдалося до цього часу устійнити персонально виконавців атентату, ані остаточно реконструювати спосіб його виконання».

Трохи світла на цю справу кинули зізнання зловленого західнонімецькою поліцією большевицького агента Капустинського. Він зізнав, що одним із його зверхників як старшина большевицької таємної поліції був полк. А. Ф. Червоний, що осінню 1959 року прибув до Західної Німеччини як заступник директора танцювальної групи артистів ССР Вільовки, під прикриттям прізвищем Петренко. Зустрівшись в західній Німеччині з Капустинським після загибелі С. Бандери, він заявив, що вбивство Бандери є ділом московсько-большевицького КГБ. Але яка була в тому роля Червоного-«Петренка» і як було виконане вбивство він не подав. Таким способом, хоч виконавців скритовбивства особисто досі не викрито, то одержано достовірне потвердження, що це було ділом КГБ.

Вістку про вбивство Степана Бандери передала вся преса вільного світу, подаючи при тому різні коментарі. Для прикладу, Канадійська Радіова Корпорація (СБС) подала 19 жовтня 1959 р. в год. 10-ій ночі таке повідомлення:

»В Мюнхені виконано атентат на лідера українських націоналістів і провідника протимосковського і протипольського руху С. Бандеру. Стверджено смерть від отрути ціанкалі, що викрито в організмі. Твердять, що смерть наступила з рук московсько-большевицьких агентів. Велика громада прихильників С. Бандери схвильована вісткою про смерть

С. Бандери. У всіх церквах відбуваються жалібні Богослуження.

»Степан Бандера керував протимосковською боротьбою українського народу в Україні. Понад мільйон людей в Канаді і США вшановують пам'ять Степана Бандери«.

Повідомлення подібного змісту помістили всі більші щоденники в Канаді та в США.

ОСТАННЯ ДОРОГА ПРОВІДНИКА

Похоронено Степана Бандеру на кладовищі »Вальд-фрідгоф« у баварському місті Мюнхені.

Похорон відбувся 20 жовтня 1959 р. при участі поверх півтори тисячі українців, у тому великої кількості представників з західноєвропейських країн та з-за океану, і численних представників інших національностей. Похоронну відправу відслужив о. пралат Петро Голинський в асисті десятиох священників. Вранці того ж дня відслужило п'ять священників в присутності Екзарха Кир Платона Корниляка Заупокійну Службу Божу. Двох православних священників відслужили Заупокійну Службу Божу в українській православній церкві.

На могилі зложено поверх 250 вінків від українських політичних, громадських і наукових організацій, товариств та установ.

Окремими промовами попрощали погибшого: українсько-католицький священник о. прелат Голинський; українсько-православний священник о. митрофорний прот. П. Дубицький; Ярослав Стецько — від ОУН; інж. Михайло Кравців — від українських націоналістів; князь Накашідзе — від ЦК АБН; д-р Вальчев — від Болгар; Велі Каюм-хан — від туркестанців; д-р Покорни — від словаків; д-р Емільян — від румунів; Коломан Біліч — від хорватів; англійка Віра Річ — від усіх тих громадян вільного світу, що симпатизують визвольним змаганням українського народу. Після додаткових прощальних промов представників українських громад в західноєвропейських

С. Бандера померший, на столі.

та в заморських країнах усі присутні попрощали по-
гибшого могутнім »Не пора« та »Ще не вмерла
Україна«.

Наступного дня вся західнонімецька преса помісти-
ла обширні звідомлення з похорону, інформуючи
при ому прихильно про українську визвольну бо-
ротьбу. Особливу увагу при тому звернули німецькі
кореспонденти на факт, що участь у похороні Про-
відника Степана Бандери, скрито замордованого
большевицькою Москвою, взяли представники всіх
українських політичних середовищ. »Виглядало, не-
мов би між українцями на еміграції зовсім не існу-
вала сварня« — завважив один із німецьких ко-
респондентів.

Похорон С. Бандери

АПЕЛЬ ПРОВІДУ ЗАКОРДОННИХ ЧАСТИН ОУН З ПРИВОДУ ЗАГИБЕЛІ ПРОВІДНИКА СТЕПАНА БАНДЕРИ

»ДРУЗІ НАЦІОНАЛІСТИ!

В трагічну хвилину смерти нашого довголітнього Провідника, Великого Сина Українського Народу, славної пам'яті Степана Бандери, закликаємо Вас зберегти у Ваших, скованих болем серцях тверду віру в перемогу нашої святої справи і непохитно стояти в лавах Організації Українських Націоналістів та ще міцніше і завзятіше згуртувати свої сили до дальшої боротьби.

Париж, Роттердам, Білогорща, Мюнхен — криваві етапи на шляху до визволення України, на яких поклали свої голови найкращі борці, — є доказом великої жорстокости відвічного ворога України, Москви, що фізичним нищенням провідників намагається обезголовити організовану бойову силу українського народу.

На крові поляглих героїв української визвольної боротьби завжди виростав героїчний міт, який святим вогнем запалював нових борців до продовжування боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. Довголітній досвід, набутий кадрами ОУН під проводом Степана Бандери, і визначені ним політичні напрямні є тим, чого ворог вбити не може. Вони визначають на майбутнє незмінність нашого дотеперішнього шляху.

Наша непохитність, єдність, активність і витривалість — це єдина відповідь ворогові на його підступні і скритовбивчі удари, якими він хоче застрашувати і терором послабити провідну силу найбільшої поневоленої ним країни.

Слава Україні!

Героям Слава!«

У ПЕРШУ РІЧНИЦЮ СМЕРТИ

Проїшов рік від трагічної хвилини, коли Степан Бандера впав жертвою скритовбивства большевицької Москви. Рік — досить часу для того, щоб ті, для кого Степан Бандера був і залишився рідним і дорогим, освоїлися з болючою втратою, а ті, хто вважав чи й далі вважає його своїм партійним противником, щоб могли успокоїти свої партійницькі пристрасті і вже спокійно, об'єктивно та безпристрасно, керуючись тільки добром українського народу, проаналізувати й оцінити в аспекті історії всю діяльність Степана Бандери та його ролю й місце в історії наших визвольницьких змагань.

Спробуємо зробити це в загальних висновках цієї праці.

З огляду на політично-правний стан на українських землях, всю політичну діяльність Степана Бандери можна — як це показано в композиції цієї монографії — поділити на три етапи: 1. етап революційної боротьби проти польської окупації західноукраїнських земель; 2. етап революційної боротьби проти гітлерівсько-німецької окупації і 3. етап революційної боротьби проти большевицької Москви.

Підсумуймо кожен із цих трьох етапів.

Свою участь у революційно-визвольній боротьбі проти польської окупації західноукраїнських земель започаткував Степан Бандера кільканадцятилітнім юнаком на гімназійній лавці як співосновник таємних юнацьких гуртків спротиву проти намагань польських властей затруювати душі української шкільної дітвори полонізацією. На шкільній лавці став він теж членом Української Військової Організації. З хвилиною постанови Організації Українських Націоналістів, Бандера став її провідним членом, займаючи зразу становище референта кольпортажі, а згодом референта пропаганди в Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ. На переломі 1932/33 рр. він перейняв фактично обов'язки крайового провідника, а в червні 1933 р. став і формально краєвим

провідником ОУН, керуючи всією революційною боротьбою українського народу на західних українських землях. Як крайовий провідник ОУН, Степан Бандера виніс революційну боротьбу ОУН на організаційні, моральні й політичні вершини. Організаційно він завершив перебудову ідеологічно-політичного руху в міцну, дійову і бойову організацію та подбав про те, щоб її клітини були в кожній українській місцевості, в кожному місті й селі на ЗУЗ. Морально, власним прикладом, Бандера натхнув організаційні кадри патосом боротьби й посвяти для батьківщини. Політично, вдалим бойовими акціями з широким розголосом, здобув він не тільки для ОУН, але й для всієї визвольної боротьби українського народу розуміння й симпатії теж серед чужинців, а то й серед ворогів.

Однаке серед українського народу була й така частина політичних діячів, які не одобряли тієї боротьби й оцінювали її як шкідливу для всеукраїнської справи. Це були визнавачі так званої «реальної політики», яких націоналісти-революціонери вважали й називали «опортуністами». «Реальні політики» стояли на становищі, що українці мусять не тільки числитися з політично-правною дійсністю на українських землях, але й лояльно достосовувати до неї своє життя. Згідно з цією концепцією, українці на землях, окупованих Польщею, повинні були визнати законною приналежність західних українських земель до Польщі як невід'ємної частини польської держави і тільки в рамках обов'язуючих польських законів використовувати всяку нагоду для розвитку господарського і культурного життя українського населення цих земель. Революційна боротьба, на їх думку, була зовсім безвиглядною, а тому й шкідливою, бо вона надаремно потягала за собою пролив крові і відплатну акцію збоку польської ялади.

Сьогодні, з перспективи часу і в обличчі подій, які відбулися в останньому чвертьстолітті, не важко собі уявити, що було б сталося з західними українськими землями, якби в часі між двома світовими війнами не було там революційної боротьби, а замість того українське населення було б пішло вказуванням «реальними політиками» шляхом — лояльної співпраці з польською державою, визнавши ту частину

українських земель невід'ємною частиною польської держави.

Можливо, що це було б дало українському населенню якісь дрібні, тимчасові матеріяльні користи, але їх всеодно знищила була б світова війна. Натомість полякам це було б дало міцний аргумент, що на тих землях ніяких українців немає, а є тільки лояльна до польської держави меншина — «почціви рускі людек», який, коли й має якісь окремі побажання й вимоги, то всетаки про ніякий сепаратизм не думає, тому й ніякої проблеми державної приналежності тих земель бути не може. Так воно було б закріпилося і в опінії зовнішнього світу, і ніхто з закордонних політичних чинників не виявив би був охоти цікавитись тією справою, вважаючи її внутрішньою проблемою польської держави. Припускати ж, що польський уряд був би добровільно поступався українцям і давав їм можливість здобувати господарські, культурні, а то й політичні успіхи в напрямі зміцнення самостійницьких аспірацій, сьогодні вже ніхто з українців не буде, бо документи польської офіційної політики тих часів, що стали тепер загально відомими, не залишають уже ніякого сумніву, що польський уряд не мав ніяких інтенцій іти назустріч потребам українського населення ЗУЗ, але якраз навпаки — був рішений змагати крок за кроком до повної польонізації західніх земель, ліквідуючи все, що свідчило про національну окремішність українського населення. Саме ж українське населення, якби й воно прийняло було спосіб думання й дії «реальних політиків», то воно було б спроможне щонайбільше писати до польського уряду жалісні меморіяли й протести проти безоглядної денационалізаційної польської політики, які поляки хіба висмівали б.

В такому стані, і то в часі другої світової війни та після неї, нікому з західних політиків не прийшла б думка квестіонувати приналежність західних

українських земель до Польщі, і вони знову були б стали невід'ємною частиною польської держави. А те, що зробила польська «демократична республіка» після другої світової війни з українським населенням Закерзоння, говорить аж надто ясно, яка доля була б зустріла українське населення всіх українських західних земель: частину поляки силою викинули б за Збруч, решту переселили б на польські землі та на заняті Польщею німецькі землі в суміш з поляками, а західні українські землі сколонізували б до решти польськими поселенцями. І ніхто в світі не підняв би був голосу в обороні викинутих з прадідніх земель українців, як ніхто не став в обороні ані виселюваного українського населення Закерзоння, ані десятка мільйонів німців, викинутих поляками із «зем одзисканих». Україна втратила б була західні українські землі на довгий час, а може й назавжди.

Але цього не сталося. І сьогодні на українських землях нема ні одного польського колоніста. Західні українські землі стали невід'ємною частиною не Польщі, але України, — за виїмком лише Закерзоння.

І в цьому є теж заслуга революційної боротьби українського народу, в організуванні та в унапрямуванні якої Степан Бандера відіграв визначну роль. Відгук революційної боротьби проривався далеко поза кордони польської держави і спонукував усіх, хто цікавився проблемами Сходу Європи, пригадуватися над тим, що це за боротьба ведеться у «східній Польщі» (як офіційно називали були поляки окуповані ними українські землі) проти кого і за що. Чимало західних пресових концернів висилали у зв'язку з цим на українські землі своїх кореспондентів, щоб ті на місці власними очима приглянулись та пізнали ті землі й проблеми, які існували на тому просторі.

Революційна боротьба ОУН на ЗУЗ спонукала також окремі уряди й окремих політиків західних держав познайомитись ближче й основніше з харак-

тером тих земель, їх населенням, їх минулим та їх наставленням. Це привело до того, що в часі другої світової війни, коли керівники США й Англії вирішували питання майбутньої приналежності цих земель, а польський еміграційний уряд зголосив до них свої претенсії, то і Черчіль, і Рузвелт відкинули польські претенсії, вважаючи автохтонами цих земель не поляків, але українців, які своїми революційними діями заявили перед світом, що вони не бажають належати до польської держави.

Західний світ і західні політики, як бачимо, сприйняли революційну боротьбу українського народу на ЗУЗ як голосний, переконливий і вирішний плебісцит автохтонного населення у справі державної приналежності цих земель.

Українське населення західних українських земель, завдяки включенню всіх його прошарків у революційну боротьбу ОУН, виховувалося в дусі державницького самостійництва й активної боротьби за свої національні права. Завдяки цьому воно пішло й назустріч новим бурхливим подіям морально підготованим.

Подібні застереження й обвинувачення, як за Польщі, висували визнавши «реальної політики» і до революційного виступу ОУН проти гітлерівської Німеччини в 1941-44 рр. Бо таку саму політику, яку вони радили раніше українському народові на ЗУЗ стосувати у відношенні до польської окупації, тепер поручали всьому українському народові в відношенні до німецької. Мілітарна сила гітлерівської Німеччини, здається, гіпнотизувала їх до тієї міри, що вони просто глузували з націоналістів, а Німеччину вважали непереможною, тому нам треба було, на їх думку, заздалегідь заслужити собі в неї ласки, а не дразнити нерозважними самостійницькими діями!..

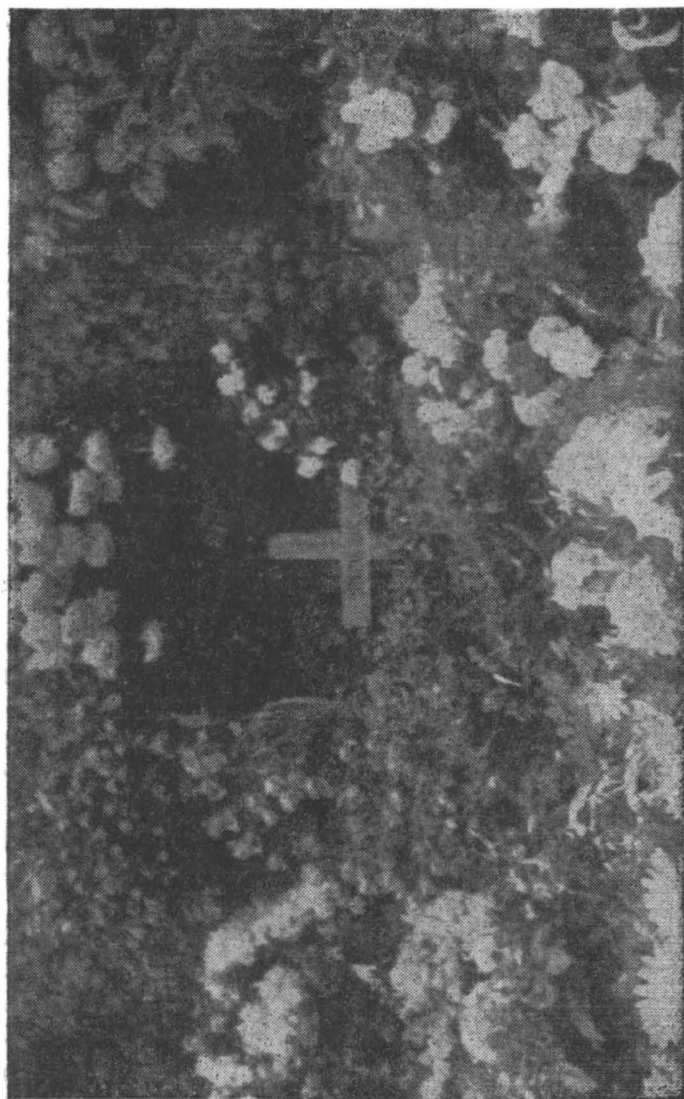
Отже ясно, як виглядала б наша визвольна справа і що записано було б на сторінках нашої історії під роками 1941-1944, якби не було революційної полі-

тичної і збройної боротьби українського народу проти гітлерівської Німеччини, якби український нарід пішов був шляхом лояльності й покори до гітлерівської Німеччини, який поручали «реальні політики»?

Лояльність і покора супроти нового окупанта, що збирався стерти з лиця землі український нарід, лягла б ганебним тавром на сторінки нашої історії. Вороги дістали б поважний аргумент для протиукраїнської пропаганди, щоб представляти самостійницькі змагання українського народу як німецьку інтригу, а українців як німецьких вислужників. Маса українських утікачів, що опинилися після другої світової війни на західних частинах Німеччини й Австрії, рятуючись перед большевицькою потопою, зустріла б була тоді певно така сама доля, як кількадесят тисяч донських козаків, яких західні альянти видали большевикам як... німецьких коляборантів.

Але всі ті грізні своїми наслідками небезпеки відпали, бо український нарід пішов за бойовим покликом революційної ОУН і показав світові своє справжнє відношення до гітлерівської Німеччини і свої самостійницькі змагання без огляду на те, чи це подобається будь якій із сторонніх сил чи ні. Таким чином ворожим намаганням представити український нарід як німецьких вислужників в опінії світу не стало аргументів. Спроби большевицької Москви представити українську еміграцію після другої світової війни як німецьких коляборантів, яких західні альянти повинні примусово репатріювати, не вдалися, а всім тим українським патріотам, що опинилися поза межами України, у вільному світі протинімецька боротьба в обороні української самостійности відкрила вільний шлях для політичної акції на міжнародному форумі в користь української визвольної справи.

Даремно гітлерівське Гештапо й гітлерівський уряд пропаганди з одної сторони, а московсько-большевицьке НКВД й московська пропаганда з другої, на-

Могила С. Бандери

магалися переконати світ, що »бандерівці« це большевики або »гітлерівські наймити«. Всі затії ворожої пропаганди розбилися об силу фактів, які виразно показували, що »бандерівці«, це безкомпромісові українські самостійники-державники, які мужно обороняли волю України як перед гітлерівсько-німецькими, так і перед большевицько-московськими окупантами.

* * *

Кажуть, що історія є учителькою життя, але коли йде про наших визнавців в суті речі цілком **нереальної** »реальної політики«, то їх історія нічого не навчила. Ні чужа, ні своя. Коли в часі між двома світовими війнами вони радили українцям бути лояльними до польської окупації, а в часі другої світової війни до німецької, називаючи цю лояльність »реальною політикою«, так тепер, по другій світовій війні, вони дораджували здатись на політику західних альянтів і вести кон'юнктурну політичну діяльність, узалежнену від чужих інтересів. І коли Захід був союзником і приятелем большевицької Москви, то й українцям не слід було вести будьяку революційну діяльність проти тих же большевиків. Коли ж ситуація змінилася і Захід перейшов на холодну війну з большевиками, але тільки як з режимом, не заторкаючи російської імперії, то й українцям треба було, на їх думку, говорити про страхиття комуністичного ладу, а не про московський колоніалізм і поневолення, про московську жорстокість і народовбивство.

І знову посипались на адресу українського революційно-визвольного руху, керованого Степаном Бандерою, та на адресу самого Бандери наклепи й поучення еміграційних »реалістів« у політиці про недоцільність і шкідливість революційної боротьби, про недоречність принципіалізму в політиці, про брак дипломатичного такту в наголошуванні, що ми по-

борюємо московський імперіялізм кожної краски і т. п.

І знову не важко буде сьогодні кожному, хто здорово думає, збагнути, що не було в нас нічого іншого, що могло б було звернути увагу вільного світу на стан поневолення України Москвою, якби не було революційної боротьби ОУН-УПА-УГВР на українських землях.

І немає найменшого сумніву, що відсутність революційної боротьби українського народу проти большевицько-московського окупанта на рідних землях та угоди́вство супроти москвофільського західного світу і співпраця з біломосковськими імперіялістами в поборюванні большевизму тільки як режиму, завернули б були українську справу найменше на пів століття взад, зробивши її в опінії вільного світу »внутрішноросійською справою юга Росії«.

Та на щастя так не сталося. Українська спільнота і цим разом пішла тим шляхом, який показував, як єдиноправильний, Степан Бандера.

От чому то і для ворогів, і для своїх — окреслення »бандерівці« стало синонімом прямолінійности, безкомпромісовости, завзяття й незламности в прямуванні до незалежности й державности.

* * *

Перегляд всієї політичної діяльності Степана Бандери та її аналіза в аспекті подій останнього чвертьстоліття говорять переконливо про те, що історія визвольної боротьби українського народу в тому періоді нерозривно зв'язана з іменем Степана Бандери, який повністю заслужив собі на те, щоб зайняти місце в українському пантеоні як один із кращих воївників українського народу за волю. А надто, що й своєю героїською поставою в найкритичніших моментах революційної боротьби він може стати зразком витривалости та фізичної й моральної незламности для майбутніх поколінь.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

	Стор.
1. Степан Бандера — скульптура	5
2. Степан Бандера в молодому віці, 1927 р.	13
3. С. Бандера як студент, 1930 р.	17
4. Степан Бандера Красвий Провідник ОУН, засуджений на смерть у Варшаві, та на досмертну в'язницю у Львові 1936 р.	63
5. С. Бандера по виході з тюрми, 1939 р.	105
6. С. Бандера по виході з німецького концентраційного табору, восени 1944 р.	121
7. Степан Бандера в останніх роках життя	125
8. С. Бандера і члени канадського парляменту	129
9. С. Бандера на могилі полк. Є. Коновальця	139
10. С. Бандера померший, на столі	145
11. Похорон С. Бандери	147
12. Могила С. Бандери	155

З М І С Т

	Стор.
НОВІТНІЙ КАМЕНЯР	7
В ГІМНАЗІЙНІЙ ЛАВЦІ	12
НА ШИРОКИЙ ШЛЯХ	16
ПІД ПРАПОРОМ ОУН	18
УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКИ Й ЗМІСТУ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ	21
ПРИ КЕРМІ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ НА ЗУЗ	25
ОРГАНІЗАЦІЙНА МЕРЕЖА ОУН	28
БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН	29
ВІЙСЬКОВИЙ ВИПКІЛ	34
ПРОТИБОЛЬШЕВИЦЬКА АКЦІЯ	35
ОУН І «ОРГАНІЧНИЙ» СЕКТОР	39
ІМПОЗАНТНИЙ РІСТ ОУН	43
ВАЖКА ПРОБА	44
ПРОПАГАНДА УКРАЇНСЬКОЇ СПРАВИ — З ЛАВИ ПІДСУДНИХ	48
ЗНАЧЕННЯ ВАРШАВСЬКОГО ПРОЦЕСУ — В ОЦІНЦІ ПОЛЬСЬКОГО ПОЛІТИКА	55
ПІДСУДНИЙ ОБВИНУВАЧУЄ	58
ПРОМОВА С. БАНДЕРИ ПЕРЕД СУДОМ	64
НА ПЕРЕЛОМІ	66
ІСТОРИЧНЕ РІШЕННЯ	77
ПОСИЛЕНА ПІДГОТОВА ДО НОВИХ ЗАВДАНЬ	79
СЛІДАМИ ЛЕГЕНДАРНОГО ВІНКЕЛЬРІДА	86
ПРИНЦИПІАЛЬНІСТЬ І МУЖНІСТЬ	88
ЗВРОЙНИЙ СПРОТИВ ГІТЛЕРІВСЬКО-НІМЕЦЬКИМ ПОНЕВОЛЮВАЧАМ	89

БЕЗ КОМПРОМІСІВ — ДО КІНЦЯ	91
ГРАНИЦІ ВНУТРІШНЬО-НАЦІОНАЛЬНОЇ БОРОТЬБИ	94
БАНДЕРА ПРО ПРОТИНІМЕЦЬКУ БОРОТЬБУ . .	100
В ПЕРСПЕКТИВІ ІСТОРІЇ	102
ЗНОВУ ПРИ КЕРМІ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ . .	104
І ЗНОВУ ПРОТИ ХВИЛЬ...	107
ЗА ЧИСТОТУ ІДЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ . . .	110
НАЦІЯ, А НЕ ПАРТІЯ	114
ЗА ПРИНЦИП ЗДОРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ	117
ОРІЄНТАЦІЯ НА ВЛАСНІ СИЛИ	119
ЗА КОНСОЛІДАЦІЮ ВСІХ УКРАЇНСЬКИХ СИЛ — НА ЗДОРОВИХ ОСНОВАХ	122
»НЕ ТАК ТІЇ ВОРИЖЕНЬКИ...«	128
ЖЕРТВОЮ МОСКОВСЬКОГО СКРИТОВБИВСТВА . .	137
ОСТАННЯ ДОРОГА ПРОВІДНИКА	144
АПЕЛЬ ПРОВІДУ ЗАКОРДОННИХ ЧАСТИН ОУН З ПРИВОДУ ЗАГИБЕЛІ ПРОВІДНИКА С. БАНДЕРИ	148
У ПЕРШУ РІЧНИЦЮ СМЕРТИ	149

ДОСІ ВИЙШЛИ ДРУКОМ ТАКІ ПРАЦІ

д-ра ПЕТРА МІРЧУКА:

1. АКТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ. Нью Йорк, 1952, Мюнхен, 1953. Стор. 64.
2. УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ. Мюнхен, 1953. Стор. 319.
3. УКРАЇНСЬКА ВИЗВОЛЬНА СПРАВА І УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ. Торонто, 1954. Стор. 78.
4. З МОГО ДУХА ПЕЧАТТЮ. Нью Йорк, 1954. Стор. 30.
5. ВІДРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОЇ ІДЕЇ. Торонто, 1954. Стор. 63.
6. ТРАГІЧНА ПЕРЕМОГА. Торонто, 1954. Стор. 63.
7. ВІД ДРУГОГО ДО ЧЕТВЕРТОГО УНІВЕРСАЛУ. Торонто, 1955. Стор. 70.
8. ЗА ЧИСТОТУ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ. Лондон, 1955. Ст. 184.
9. УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКА ВІЙНА. Торонто, 1957. Стор. 80.
10. У НІМЕЦЬКИХ МЛИНАХ СМЕРТИ. Лондон, 1957. Стор. 236.
11. ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД. Торонто, 1958. Ст. 59.
12. ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ. Торонто, 1958. Ст. 106.
13. НА ІСТОРИЧНОМУ ЗАКРУТІ. Торонто, 1959. Стор. 72.
14. МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ. Лондон, 1960. Стор. 136.
15. СТЕПАН БАНДЕРА. Лондон, 1961. Стор. 160.

ВИГОТОВЛЕНЕ ДО ДРУКУ:

ОУН В РЕВОЛЮЦІЙНОМУ ЗМАГУ ЗА УССД.
Нарис історії ОУН та її передвісників, від 1920 до 1960 рр. 2 томи, по 400 стор. приблизно.

